

Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Załącznik nr 1 do Uchwały nr 2/2023 Rady Stowarzyszenia
Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy z dnia 28.08.2023 r. w sprawie
zmiany Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023 - 2027

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2023-2027

dla obszaru objętego działalnością Lokalnej Grupy
Działania Sandry Brdy

Dokument opracowany przy aktywnym współudziale
społeczności lokalnej.

SandryBrdy

LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA

Dokument przedłożony przez Zarząd
i zmieniony przez Radę w dniu 28.08.2023 r.

Maj 2023 r.

Spis treści

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego	3
1.1 Nazwa LGD i forma prawna	3
1.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa	3
1.3. Ogólny opis struktury LGD.....	7
1.4. Informacja o składzie organu decyzyjnego.....	8
1.5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	9
1.6. Charakterystyka dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD z podaniem sposobu ich uchwalania i aktualizacji	10
Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	11
2.1. Opis obszaru i ludności	11
2.2. Mapa obszaru	14
2.3. Spójność obszaru	14
Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR.....	17
3.1 Przebieg konsultacji społecznych ze społecznością lokalną wraz z określeniem partycypacyjnych metod konsultacji na każdym kluczowym etapie prac nad LSR.	17
3.2 Analiza wniosków z przeprowadzonych konsultacji wraz z informacją o ich uwzględnieniu w procesie tworzenia LSR.	23
Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR	26
4.1. Wprowadzenie.....	26
4.2. Charakterystyka demograficzna obszaru.....	26
4.3. Ubóstwo i wykluczenie społeczne	27
4.4. Zasoby kapitału społecznego i działalność organizacji pozarządowych	28
4.5. Uwarunkowania przestrzenne i geograficzne	29
4.6. Uwarunkowania przyrodnicze	30
4.7. Rezerwat Biosfery UNESCO MaB Bory Tucholskie.....	32
4.8. Kluczowe atrakcje turystyczne obszaru	32
III. 15. Uwarunkowania kulturowe	33
4.9. Dziedzictwo kulturowe, zabytki	35
4.10. Gospodarka i przedsiębiorczość	36
4. 11. Rolnictwo	37
4.12. Grupy w niekorzystnej sytuacji.....	38
4.13. Analiza SWOT.....	39
4.14. Zasady horyzontalne w Lokalnej Strategii Rozwoju	41
Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia.....	42
5.1. Spójność i komplementarność.....	42
5.2. Synergia	46
Rozdział VI Cele i wskaźniki.....	48
6.1. Cel I. Zachowanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego	50

6.2. Cel II. Rozwój kapitału społecznego i poprawa jakości życia mieszkańców	56
6.3. Cel III. Wzmocnienie konkurencyjności regionu i rozwój oferty kluczowych branż	63
Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	69
8.1. Ustanowienie procedur	69
8.2. Ocena wniosków.....	70
8.3. Zmiana procedur.....	70
8.4. Kryteria premiujące	70
Rozdział VIII Plan działania.....	73
Rozdział IX Plan finansowy LSR.....	74
Rozdział X Monitoring i ewaluacja.....	75
10.1. Monitoring	75
10.2. Ewaluacja	78
Wykaz wykorzystanej literatury	79
Załączniki do LSR.....	80
Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia.....	80
Formularz 2: Plan działania.....	83
Formularz 3: Budżet LSR	92
Formularz 4: Plan wykorzystania budżetu LSR	93

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1.1 Nazwa LGD i forma prawna

Pełna nazwa Lokalnej Grupy Działania brzmi: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy.

Statut zezwala na używanie skróconej nazwy: LGD Sandry Brdy.

Siedziba Stowarzyszenia mieści się pod adresem: ul. Wysoka 3, 89-600 Chojnice.

NIP: 5552071785

REGON: 220705300

KRS: 0000316535

Stowarzyszenie posiada stronę internetową: www.sandrybrdy.pl, adres e-mail: biuro@sandrybrdy.pl, profil na facebooku: LGD Sandry Brdy.

Stowarzyszenie posługuje się oficjalnym logotypem:

Stowarzyszenie powstało w oparciu o przepisy ustawy z dnia 7 marca 2007 roku o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz.U. z 2013 r., poz. 173 j.t.).

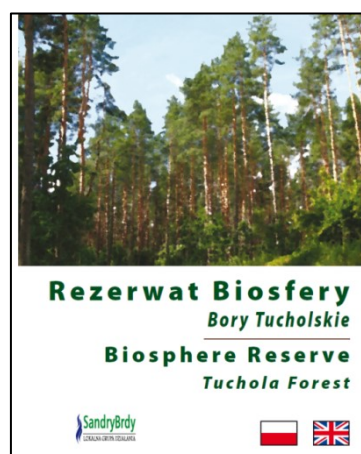
1.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa

Inicjatywa powołania partnerstwa na obszarze pojawiła się w 2004 roku jako efekt kampanii informacyjnej na temat Pilotażowego Programu Leader+. Pierwsze spotkanie poświęcone tworzeniu partnerstwa i udziałowi w Pilotażowym Programie Leader+ odbyło się 1 maja 2004 roku w Chojnicach. Zainteresowanie programem spowodowało podjęcie działań mających na celu spełnienie wszystkich warunków wymaganych przez Program. Efektem zapoczątkowanej przez Gminę Chojnice współpracy z Gminą Brusy, Czersk i Konarzyny oraz partnerami z sektora publicznego, społecznego i gospodarczego był projekt „Od edukacji do integracji dla ekorozwoju Ziemi Chojnickiej i Zaborskiej” w ramach Pilotażowego Programu Leader+ – Schemat I. Realizacja projektu zakończyła się sukcesem – powstała szeroko konsultowana społecznie Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich, a ukoronowaniem projektu było powstanie w dniu 11 kwietnia 2006 roku Fundacji Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy. Powołanie fundacji stanowiło przełomowy moment we wdrażaniu Programu Leader+ na obszarze objętym Lokalną Strategią Rozwoju. Dzięki temu pojawiły się nowe możliwości, związane przede wszystkim z II Schematem P.P. Leader+. Wniosek o rejestrację sądową został złożony w dniu 16 maja 2006 roku, sama rejestracja nastąpiła w dniu 11 sierpnia 2006 roku. Rejestracja sądowa stworzyła Fundacji LGD Sandry Brdy możliwość ubiegania się o pomoc na realizację Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach II Schematu Pilotażowego Programu Leader+. Przyznanie pomocy i realizacja projektu w okresie od stycznia 2007 roku do maja 2008 roku umożliwiły kontynuowanie działań na rzecz budowania

partnerstwa. W tym czasie nastąpił ilościowy rozwój partnerstwa, jak też jego konsolidacja, integracja partnerów i pogłębienie współpracy między nimi. Dzięki realizacji zadań zawartych w Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Fundacja LGD Sandry Brdy stała się instytucją posiadającą duży autorytet w społeczności lokalnej i przyciągającą do współpracy najaktywniejszych mieszkańców obszaru. Dzięki realizacji projektu „Sandry Brdy – w stronę ekorozwoju” udało się wykonać wiele działań, w tym m.in. organizację imprez kulturalnych, które po raz pierwszy zostały zorganizowane w wymiarze szerszym niż tylko gminnym; zdiagnozowano zasoby obszaru, także w wymiarze ponadgminnym; opracowano szereg koncepcji rozwoju poszczególnych miejscowości. Realizacja projektu „Sandry Brdy – w stronę ekorozwoju”, poprzez szereg wspólnych działań jeszcze bardziej skonsolidowała partnerów i pokazała, że w przyszłości współpraca międzysektorowa będzie nie tylko możliwa, ale też skuteczna.

W 2008 roku, po zakończeniu realizacji projektu w ramach 2 schematu Pilotażowego Programu Leader+, członkowie partnerstwa podjęli decyzję o zmianie jego formy prawnej. Postanowiono, że partnerstwo przybierze formę prawną stowarzyszenia, która lepiej odpowiada wymaganiom formalno-prawnym odnoszącym się do realizacji osi 4. Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Akces do stowarzyszenia złożyły także nowe podmioty, które wcześniej nie były partnerami Fundacji Sandry Brdy. Wynikało to z faktu powiększenia obszaru działania partnerstwa o gminę Lipnica, której władze samorządowe zgłosiły chęć współpracy z partnerstwem i wspólne wdrażanie podejścia Leader w nowym okresie programowania. Rejestracja Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy nastąpiła w dniu 29 października 2008 roku. Stowarzyszenie pełniło funkcję lokalnej grupy działania w ramach Osi 4 LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2014, umożliwiając realizację wielu inicjatyw, które wpłynęły na rozwój obszaru. Członkowie Rady rozpatrywali łącznie 238 wniosków złożonych w ramach naborów, co najważniejsze, w wyniku przeprowadzonych kontroli nigdy nie unieważniono uchwał podjętych podczas posiedzeń. Warto zaznaczyć, że stosowane przez LGD kryteria wyboru operacji w ramach tzw. „małych projektów” zostały bardzo pozytywnie ocenione przez audytorów Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Warszawie, jako przykład kryteriów preferujących beneficjentów z sektora społecznego.

Niewątpliwym sukcesem tego okresu było także zainicjowanie powstania Światowego Rezerwatu Biosfery UNESCO MaB Bory Tucholskie. Rezerwat został utworzony w 2010 roku i jest obecnie jedną z najważniejszych marek promocyjnych obszaru.

Rys. 1. Formularz nominacyjny – dokument stanowiący podstawę do przyznania statusu Światowego Rezerwatu Biosfery UNESCO MaB Bory Tucholskie i logotyp Rezerwatu

LGD Sandry Brdy także jako jedna z sześciu grup w województwie pomorskim zdobyła dodatkowe środki na realizację nowych celów LSR. Związane one były z odnawialnymi źródłami energii, których promotorem LGD jest do dzisiaj. LGD Sandry Brdy była koordynatorem dwóch projektów współpracy, przy czym jeden realizowany był na obszarze ponadregionalnym. Jako partner brała udział w realizacji projektu współpracy dotyczącego dziedzictwa kulinarnego Pomorza. W chwili obecnej Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy należy do jednych z najstarszych partnerstw trójsektorowych, które w niezmiennym kształcie działają na terenie województwa pomorskiego.

Obszar interwencji Lokalnej Strategii Rozwoju w okresie programowania 2014 -2020 koncentrował się na dwóch celach: 1. „Zrównoważony rozwój obszaru wdrażania LSR w oparciu o lokalny potencjał” oraz 2. „Poprawa jakości życia, więzi społecznych i budowa społeczeństwa obywatelskiego na obszarze LSR”. Efektywne funkcjonowanie LGD umożliwiło przyznanie dodatkowych środków na wdrażanie LSR co pozwoliło zwiększyć budżet działania 19.2 z pierwotnych 8,38 mln do 11,2 mln zł. W wyniku procesu wdrażania LSR największa pula środków została skierowana na rozwój przedsiębiorczości w branżach kluczowych dla obszaru takich jak turystyka i branże około turystyczne. Wspierano również przedsięwzięcia związane z tworzeniem i rozwojem niekomercyjnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej oraz ochrony dziedzictwa kulturowego gdzie głównym beneficjentem były jednostki sektora finansów publicznych. Równie ważna była aktywność LGD związana z wdrażaniem projektów wzmacniających aktywność obywatelską i organizacje pozarządowe. Sfinansowano szereg projektów i inicjatyw edukacyjnych związanych z ochroną środowiska i promocją marki Rezerwatu Biosfery UNESCO Bory Tucholskie. Wysoka aktywność LGD wiązała się również z realizacją operacji własnych dotyczących promocji obszaru, dziedzictwa kulinarnego oraz aktywizacji seniorów. Niewątpliwie istotnym autem LGD jest działalność wydawnicza, która zaowocowała wydaniem w okresie 2016 – 2022 sześciu publikacji tematycznie związanych z „Koszajderią” i promocją produktów lokalnych. LGD wykorzystywała również możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych spoza działania LEADER. W tym zakresie otrzymaliśmy dwukrotnie wsparcie z Krajowej Sieci Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz od roku 2020 jesteśmy liderem operacji pn. „Zielone Mleko” finansowanej z działania 16 PROW „Współpraca”. Zainicjowana przez nas operacja jest wielowymiarowa i zakłada opracowanie i wdrożenie innowacji organizacyjnej, technologicznej, produktowej i marketingowej gdzie efektem finalnym będzie produkt (ser dojrzewający) o wyjątkowych walorach odżywczych. Realizując operację bazujemy na szerokim partnerstwie złożonym z lokalnego zakładu przetwórstwa mlecznego SM Spomlek, Politechniki Bydgoskiej im Jana i Jędrzeja Śniadeckich, 7 rolników oraz Kujawsko Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego. Stowarzyszenie w ramach RLKS realizowało łącznie 2 projekty współpracy z LGD spoza obszaru. LGD jest członkiem Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich. Swoją działalność w każdym możliwym aspekcie opiera na pogłębionym partnerstwie z podmiotami oraz mieszkańcami z obszaru, jak i również współpracuje z partnerami spoza obszaru. Pogłębiona współpraca ma wpływ również na aktywność członków Stowarzyszenia, którzy zrealizowali szereg projektów skierowanych do lokalnych społeczności. Poniżej zamieszczono listę wybranych projektów realizowanych przez członków Stowarzyszenia będących organizacjami pozarządowymi: 1. Stowarzyszenie Wdzydzko - Charzykowska Lokalna Grupa Rybacka „Mòrénka”

- „Chojnicki Koszyk” – projekt wdrażający krótkie łańcuchy dostaw żywności, finansowany z działania 16 PROW Współpraca nabór KŁŻ;
- Fundusz Akumulator Społeczny – wsparcie publiczne z Narodowego Instytutu Wolności;
- Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich – wsparcie publiczne z Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej

2. Stowarzyszenie „KGW Sławęcin”

- wsparcie finansowe dla KGW – wsparcie publiczne ze środków ARIMR, finansowanie aktywności KGW;

3. Fundacja Sandry Brdy

- projekt pod tytułem: „Uczymy się od siebie międzypokoleniowa akademie cyfrowa” – wsparcie publiczne w ramach Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014 – 2020;

4. Akolada Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Gminy Chojnice

- projekt pt. „Skąd się wzięło kaszubskie rękodzieło” – wsparcie publiczne z programu Aktywni +, Ministerstwa Pracy, Rodziny i Polityki Społecznej;

- projekt pn. „Taniec i muzyka coś z tego wynika” – wsparcie publiczne ze środków Wojewody Pomorskiego;

5. Stowarzyszenie na Rzecz Wspierania Dzieci i Młodzieży "Klub Mam"

- projekt pod tytułem: „Hura, kultura!” w konkursie PZU z kulturą – dotacja Fundacji PZU;
- projekt pn. „Konarzyni nadgraniczna twierdza polskości” – projekt edukacyjny dofinansowany z Fundacji BZWBK (Santander);
- projekt pod tytułem: „Kim będę gdy dorosnę” dotacja z Fundacji Wawel;

6. Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Ziemi Konarzyńskiej KONAR

- projekt partnerski lider Gmina Konarzyni, Partner Stowarzyszenie Konar "Młodzi Duchem"- Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków EFS w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020;
- projekt pn. "Jakusz". Dofinansowanie z Ministerstwa Obrony Narodowej;

7. Koło Gospodyń Wiejskich "Łężanki"

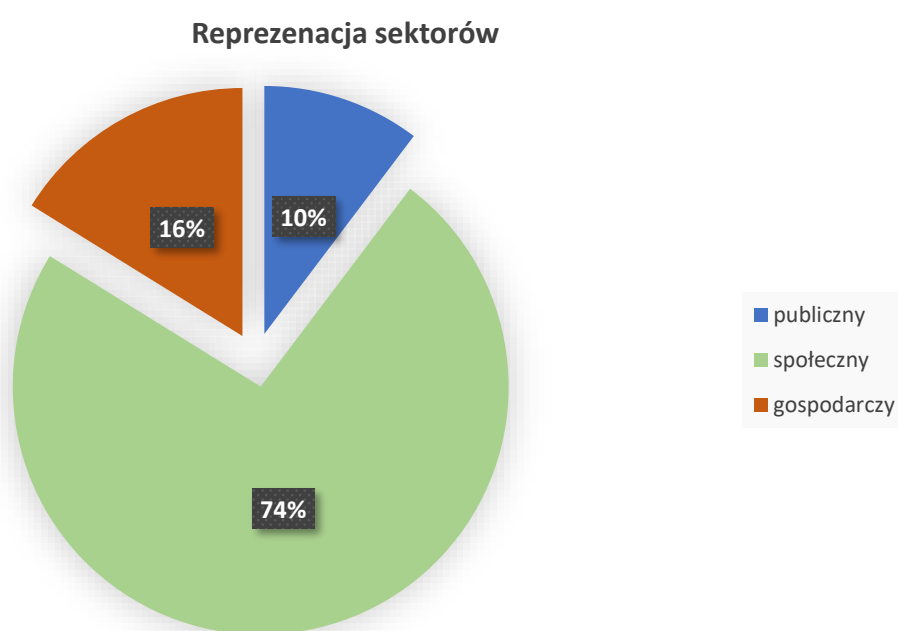
- projekt pn. „Łęskie Kapuśniaki okazją do poznania smaków tradycyjnej kuchni borowiackiej” wsparcie publiczne ze środków Starostwa Powiatowego w Chojnicach, projekt jest realizowany cyklicznie.

Reasumując kierunek działalności LGD w zakresie rozwoju obszaru w okresie programowania 2014-2020 opierał się na podobnych akcentach co w okresie 2007 – 2013 z uwzględnieniem dalszej działalności na rzecz stymulowania rozwoju gospodarczego, opartego głównie na turystyce, tworzeniu miejsc pracy oraz działalności na rzecz zrównoważonego ekorozwoju, w ramach którego działalność człowieka jest zgodna z zasadami poszanowania i dbałości o środowisko naturalne. Nacisk położony został na rozwiązywanie barier dla osób ze zdefiniowanych grup defaworyzowanych, przy dążeniu do poprawy ich sytuacji. Przede wszystkim działania były ukierunkowane na tworzenie miejsc pracy i pobudzanie do aktywności gospodarczej, ze względu na defaworyzację tych osób w dostępie do rynku pracy. W tym celu, oprócz skierowania do tych grup pomocy w postaci środków przewidzianych w LSR, zapewniono odpowiednie metody komunikacji. Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2023-2027 dla obszaru objętego działalnością LGD Sandry Brdy jest dokumentem, który jest stworzony nie tylko z myślą o mieszkańcach i przy ich współpracy, ale również świadectwem scalającym potrzeby zarówno grup interesu sektora publicznego, gospodarczego i społecznego. Jednym z narzędzi umożliwiających pogłębianie współpracy i zaangażowania członków LGD w realizację LSR jest przygotowanie planu komunikacji. Ciągła, wzajemna wymiana informacji pomiędzy uczestnikami procesu komunikacji umożliwiła zdiagnozowanie grupy interesariuszy i pozwoliła wyznaczyć dalsze kierunki działania w oparciu o pozyskane informacje. Kluczową kwestią dla LGD był odpowiedni dobór narzędzi, metod badawczych i komunikacyjnych tak, aby proces tworzenia i konsultacji Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023 – 2027 był wysoce efektywny. W rezultacie podczas prac nad dokumentem wykorzystano wiele metod partycypacyjnych takich jak: spotkania konsultacyjne, ankiety, karty projektowe, wywiady osobiste, wywiady grupowe, wywiady telefoniczne, punkty konsultacyjne, konsultacje z wykorzystaniem strony internetowej, jak również konsultacje z wykorzystaniem mediów społecznościowych. Szczególną uwagę zwrócono na udział w pracach nad strategią grup istotnych z punktu widzenia wdrażania LSR. W efekcie w prace nad LSR zaangażowano m.in. lokalnych przedsiębiorców, branżę turystyczną, organizacje pozarządowe, producentów rolnych, seniorów, przedstawicieli parków krajobrazowych i parku narodowego, sołtysów, liderów lokalnej społeczności, przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, członków i pracowników LGD, przedstawicieli instytucji zajmujących się pomocą społeczną oraz ogół lokalnej społeczności. W wyniku wieloletniej współpracy LGD z lokalnymi partnerami na obszarze ciągle rozwija się i umacnia pogłębione partnerstwo, którego podstawą jest sprawna komunikacja oraz kolegialny sposób podejmowania decyzji. LGD jest gwarantem postrzegania potrzeb lokalnych w szerszej perspektywie, przy zachowaniu współpracy trójsektorowej skupiającej przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego. Szczególną uwagę LGD zwraca na wykorzystanie potencjału swoich członków przy jednoczesnej otwartości na głos mieszkańców i instytucji współpracujących.

Zasoby kadrowe LGD składają się z grupy wykwalifikowanej i doświadczonej kadry. LGD szczególną uwagę zwraca na odpowiedni dobór kadry pracowniczej. W tym celu stosowane są odpowiednie procedury, które określają szczegółowo zasady rekrutacji pracowników biura oraz minimalne wymagania w zakresie ich wykształcenia i kompetencji.

1.3. Ogólny opis struktury LGD

Stowarzyszenie LGD Sandry Brdy ma charakter otwarty i jest nastawione na poszerzanie składu partnerstwa. Jest to sposób na realizowanie statutowego celu, jakim jest „aktywizacja lokalnych społeczności obszaru poprzez włączenie partnerów społecznych i gospodarczych w proces planowania i wdrażania lokalnej strategii rozwoju”. Na koniec roku 2022 stowarzyszenie liczyło 68 członków wywodzących się ze wszystkich sektorów. Struktura członkowska przedstawia się w sposób następujący:

Wykres 1. Struktura członkowska LGD Sandry Brdy

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykazu członków LGD Sandry Brdy.

Największą reprezentację posiadają mieszkańcy obszaru, a żaden z sektorów czy żadna grupa interesów nie posiada dominującej pozycji. Jest to struktura demokratyczna, zapewniająca reprezentatywność każdej grupy.

W ramach członków stowarzyszenia posiadamy:

- 7 przedstawicieli sektora publicznego (5 gmin, 1 powiat oraz Gminny Ośrodek Kultury),
- 50 przedstawicieli sektora społecznego (osoby fizyczne oraz organizacje społeczne w tym Ochotnicza Straż Pożarna, Stowarzyszenia oraz Fundacje),
- 11 przedstawicieli sektora gospodarczego, w szczególności przedsiębiorcy z obszaru LGD.

Zasady regulujące prawa i obowiązki członków stowarzyszenia oraz zasady przyjmowania członków zostały określone w rozdziale III Statutu Stowarzyszenia – „Członkowie i ich prawa i obowiązki”. Członkiem stowarzyszenia mogą zostać osoby fizyczne, prawne oraz jednostki samorządu terytorialnego. Status członka przyznawany jest po złożeniu deklaracji członkowskiej w wyniku podjęcia uchwały przez Zarząd. LGD kładzie nacisk na stosowanie oddolnego podejścia do tworzenia lokalnej strategii rozwoju co pozwala na łączenie wiedzy, doświadczenia i umiejętności

przedstawicieli wszystkich sektorów. Funkcjonujące partnerstwo poprzez wdrażanie podejścia LEADR działa na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego całego obszaru.

1.4. Informacja o składzie organu decyzyjnego

Piętnastoosobowa Rada Stowarzyszenia pełni rolę organu wybierającego operacje zgodnie z art. 33 ust. 3 lit. d rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. Zgodnie z przepisami określającymi zasady Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność określonymi w art. 33 ust. 3 lit. b rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. , zapewniona została zasada, aby żadna pojedyncza grupa interesu nie kontrolowała decyzji w sprawie wyboru operacji.

Stowarzyszenie prowadzi również Rejestr Interesów, który na bieżąco umożliwia niedopuszczenie do sytuacji, w której jakaś pojedyncza grupa interesu będzie miała dominującą pozycję. Nadzór nad Radą sprawuje najwyższy organ Stowarzyszenia – Walne Zebranie Członków. Szczegółowe zasady regulujące skład Rady znajdują się w Regulaminie Rady. W celu usprawnienia realizacji LSR, w tym dokonywania jej aktualizacji w wyniku procesu uspołecznienia, kompetencje w zakresie przyjmowania i zmiany dokumentu oraz pozostałych dokumentów wewnętrznych związanych z wyborem operacji zostały na mocy Statutu przyznane Radzie. Szczegółowe rozwiązania w tej kwestii znajdują się w poszczególnych dokumentach określonych w pkt. 6 niniejszego rozdziału. Ponadto z uwagi na fakt, iż Rada Stowarzyszenia pełni istotną rolę organu decyzyjnego, na podstawie dokumentów wewnętrznych, Rada Stowarzyszenia jest formalnie zobowiązana do przestrzegania zasad horyzontalnych określonych w art. 9 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.

Skład rady z podziałem na reprezentacje poszczególnych grup interesu sektora publicznego, gospodarczego i społecznego:

Grupa interesu sektora społecznego (20% składu Rady)
1.Kaminski Maria
2.Grugel Małgorzata
3.Pliszka Anita
Grupa interesu sektora gospodarczego (33% składu Rady)
4. Ossowski Łukasz
5. Lipska Ewa
6. Łoniewski Sławomir
7. Pestka Beata
8. Skurczewska Małgorzata
Grupa interesu sektora publicznego (47% składu Rady)
9. Pałubicka Karolina
10. Megier Wojciech
11. Skórczewski Robert
12. Lemańczyk Andrzej

13. Ossowski Witold
14. Szczepański Zbigniew
15. Warsiński Jacek

1.5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Najważniejszym organem w Stowarzyszeniu jest Walne Zebranie Członków. Decyduje ono o całokształcie spraw stowarzyszenia. W zakresie wyboru operacji zgodnie z ustawą o RLKS organem decyzyjnym jest Rada, która również przyjmuje Lokalną Strategię Rozwoju oraz Księgę Procedur. Organem upoważnionym do realizowania bieżącej działalności LGD jest Zarząd, który nadzoruje biuro. Kontrolę nad gospodarką finansową i działaniami Stowarzyszenia sprawuje Komisja Rewizyjna. Działalność Stowarzyszenia opiera się na współdziałaniu jego członków przy zachowaniu transparentności. Organizację i tryb pracy Walnego Zebrania Członków oraz Rady LGD określają stosowne regulaminy, które są zgodnie z obowiązującymi wytycznymi, procedurami i przepisami prawa. Proces wyboru operacji przebiega przy zachowaniu pełnej bezstronności członków organu decyzyjnego. W przypadku wystąpienia okoliczności mogących budzić uzasadnioną wątpliwość co do bezstronności członków, są oni wykluczani z procesu wyboru i oceny konkretnych operacji. Organy Stowarzyszenia na podstawie zapisów statutowych posiadają określoną kadencję po upływie którego w sposób demokratyczny Walne Zebranie Członków dokonuje wyboru nowych członków takich organów jak: Zarząd, Rada LGD i Komisja Rewizyjna. Zwyczajne Walne Zebranie Członków zwoływane jest raz w roku przez Zarząd lub Komisję Rewizyjną. Nadzwyczajne Zebranie Członków może być zwołane przez Zarząd, na wniosek Komisji Rewizyjnej lub na pisemny wniosek co najmniej 10 członków Stowarzyszenia. Przynajmniej raz w roku odbywają się warsztaty refleksyjne gdzie oprócz członków Stowarzyszenia uczestniczą wszystkie osoby i podmioty zainteresowane działalnością LGD i rozwojem obszaru. Każdy członek Stowarzyszenia bez względu na reprezentowany sektor ma równe prawa w zakresie prawa głosu, jak również ma prawo kandydować do wszystkich organów Stowarzyszenia. W zakresie wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenie stosuje obowiązkowe konsultacje społeczne. Konsultacją poddawane są projektowane zmiany LSR oraz proponowane zmiany kryteriów wyboru operacji. Stowarzyszenie działa na zasadach partnerskich, ma inkluzywny charakter, jest dostępne i otwarte na nowych członków oraz propaguje równe traktowanie wszystkich grup społecznych wywodzących się z reprezentowanych sektorów.

LGD w dalszym ciągu będzie organizowała swoje struktury wewnętrzne i pozyskiwała odpowiednie kwalifikacje ekonomiczne i administracyjne, w taki sposób, aby posiadać wymagane kwalifikacje do gospodarowania środkami publicznymi.

W szczególności w tym zakresie kluczowe są dwa aspekty. Z jednej strony LGD poprzez przyjęcie właściwych regulacji wewnętrznych gwarantuje, iż członkowie organów i pracownicy wybierani są na określonych zasadach gwarantujących ich kompetencje i kwalifikacje. Szczególny nacisk w tym zakresie kładzie się na konieczność posiadania wiedzy i doświadczenia osób zaangażowanych do pełnienia wybranych funkcji w organach/biurze w kontekście wyzwań wynikających z merytorycznego zakresu LSR.

Z drugiej strony przyjęto koncepcję, iż pracownicy i członkowie kluczowych organów LGD uczestniczą w ciągłym procesie szkolenia, rozwijania kompetencji i doskonalenia zawodowego. Narzędziami do realizacji tych założeń jest m.in plan szkoleń dedykowany dla pracowników i członków organu decyzyjnego.

Szczegółowe rozwiązania w tym zakresie znajdują się w stosownych dokumentach tj. regulaminie Biura, Rady i Zarządu. Poza uregulowaniami wewnętrznymi LGD opiera swoje działania na przepisach dotyczących organizacji pozarządowych w tym przepisach podatkowych, księgowych i obowiązujących regulacji w zakresie korzystania ze środków publicznych. Dotychczasowe doświadczenia i osiągnięte rezultaty są dowodem na to, że LGD Sandry Brdy jest organizacją, która sprawnie realizuje podejście LEADER poprzez instrument RLKS. W nowym okresie programowania LGD będzie bazować na posiadanych zasobach osobowych. Wieloletnie doświadczenie i wysokie kompetencje Prezesa/Specjalisty ds. LRS, jednocześnie założycielki LGD Sandry Brdy, członków Zarządu, pracowników

Biura, członków Komisji Rewizyjnej oraz członków Rady LGD, gwarantują sprawny przebieg procesu związanego z wdrażaniem LSR na lata 2023 – 2027.

1.6. Charakterystyka dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD z podaniem sposobu ich uchwalania i aktualizacji

Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie
Statut Stowarzyszenia	Przyjmowany przez Walne Zebranie Członków zawiera minimalny zakres uregulowań zgodnie z ustawą Prawo o stowarzyszeniach oraz ustawą o rozwoju lokalnym, określa nadzór Marszałka, rolę poszczególnych organów i zasady regulujące wybór ich członków, zasady przyjmowania i skreślenia z listy członkowskiej.
Regulamin Walnego Zebrania Członków	Przyjmowany przez Walne Zebranie Członków zawiera uregulowania doprecyzowujące zapisy Statutu odnośnie do kwestii proceduralnych.
Regulamin Rady	Przyjmowany przez Walne Zebranie Członków, podstawowy dokument regulujący zasady związane ze składem Rady, zapewniający wybór operacji zgodny z zasadami RLKS.
Regulamin Zarządu	Przyjmowany przez Zarząd określa podstawowe zasady funkcjonowania Zarządu i podziału zadań.
Regulamin Biura	Przyjmowany przez Zarząd określa zasady naboru pracowników, zakresy obowiązków i reguluje podstawowe zasady funkcjonowania biura LGD oraz metody efektywności świadczonego doradztwa.
Księga procedur	Dokument regulujący procedury wyboru operacji, w tym operacji własnych i projektów grantowych. Przyjmowany jest przez Radę Stowarzyszenia.

Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

2.1. Opis obszaru i ludności

Obszar działania LGD Sandry Brdy i wdrażania lokalnej strategii rozwoju obejmuje obszar pięciu gmin. Cztery gminy: Chojnice, Brusy, Czersk i Konarzyny administracyjnie należą do powiatu chojnickiego, natomiast gmina Lipnica – do powiatu bytowskiego. Łączny obszar gmin wchodzących w skład Lokalnej Grupy Działania Sandry Brdy to 1 651 km², co stanowi 9,02 % powierzchni województwa pomorskiego. Obszar wg. stanu na dzień 31.12.2020 r. zamieszkały jest przez 62 226 osoby co stanowi 2,65% ludności województwa pomorskiego.

Tabela 1. Charakterystyka gmin wchodzących w skład LGD

Lp.	Województwo	Powiat	Gmina	Identyfikator TERYT	Rodzaj gminy	Liczba ludności	Powierzchnia (km ²)
1	pomorskie	chojnicki	Chojnice	2202032	gmina wiejska	19 053	458
2	pomorskie	chojnicki	Brusy	2202023	gmina miejsko-wiejska	14365	400
3	pomorskie	chojnicki	Czersk	2202043	gmina miejsko-wiejska	21 387	380
4	pomorskie	chojnicki	Konarzyny	2202052	gmina wiejska	2 267	105
5	pomorskie	bytowski	Lipnica	2201052	gmina wiejska	5154	308

Źródło danych: Bank Danych Lokalnych GUS na dzień 31.12.2020 r.

Tabela 2. Podstawowe wskaźniki społeczne i gospodarcze na obszarze

Lp.	Wskaźnik	Wartość
1	Ludność w wieku nieprodukcyjnym (osoby)	25 352
	➤ osoby w wieku przedprodukcyjnym	14353
	➤ osoby w wieku poprodukcyjnym	10 999
2	Liczba ludności w wieku produkcyjnym:	36 874
3	Liczba gmin zagrożonych trwałą marginalizacją	1 (gm. Konarzyny)
4	Liczba osób zarejestrowanych bezrobotnych	2294
5	Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	2798
6	Średni dochód podatkowy dla obszaru 5 gmin należących do LGD	1475,51
7	Liczba przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników	10015
8	Formy ochrony przyrody na obszarze objętym LSR	>50%

Źródło danych: Bank Danych Lokalnych GUS na dzień 31.12.2020 r.

Wszystkie gminy w ramach wdrażania lokalnej strategii rozwoju zostaną objęte instrumentem oddziaływania następujących EFSI – Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego Plus w ramach programu Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021 – 2027.

Teren objęty strategią posiada bogatą i dość zróżnicowaną roślinność: tereny leśne, obszary zadrzewione, zakrzewione łąki i pastwiska oraz ugory i odłogi, które bardzo często zarastają samosiejkami. Zgodnie z przynależnością przyrodniczo-leśną, lasy te w większości należą do dzielnicy Borów Tucholskich, które zaliczane są do największych kompleksów leśnych w skali Europy i wyróżniają się dużą bioróżnorodnością. Pomimo wielowiekowej i wielokierunkowej gospodarki człowieka jako środowisko przyrodnicze zachowały fragmenty biocenoz i ekosystemów o charakterze zbliżonym do naturalnego. Sieć hydrograficzna w powiązaniu z urozmaiconą rzeźbą terenu i specyficznymi warunkami klimatycznymi, duża lesistość i niski stopień zaludnienia przyczyniły się do zachowania w Borach Tucholskich rzadkich gatunków roślin. Wiele z nich zostało opisanych w „Polskiej Czerwonej Księdze Roślin”, a są to między innymi lobelia jeziorna, poryblin jeziorny, sasanka wiosenna oraz liczne gatunki porostów. Spośród przedstawicieli fauny najcenniejszymi gatunkami zwierząt, charakterystycznymi dla obszaru LGD, są orzeł bielik, puchacz, rybołów, kania czarna i ruda, bocian czarny, żuraw, gągoł, zimorodek, bóbr i wydra.

Dużą część powierzchni lasów stanowią bardzo ubogie siedliska leśne – bór suchy. Są to głównie drzewostany sosnowe pochodzące z nasadzeń, przeważnie w średnich klasach wieku, z domieszką brzozy, dębu i buka. Lasy te pełnią szczególnie ważne funkcje środowiskowe, chroniąc piaszczyste gleby przed erozją oraz poziom wodonośny przed zanieczyszczeniem ze względu na znaczną przepuszczalność gruntów.

Drugim dominującym typem siedliskowym jest bór świeży i bór mieszany świeży, który tworzą drzewostany sosnowe z domieszką liściastych. Występują one zwykle w otoczeniu akwenów bądź wyspowo wewnątrz borów suchych, które stanowią zalesienia najsłabszych gruntów. Pozostałe typy siedliskowe, a więc bór wilgotny, bór bagienny, bór mieszany wilgotny i ols jesionowy, zajmują niewielki odsetek powierzchni leśnych.

*Dowodem wysokich walorów przyrodniczych i krajobrazowych obszaru jest mnogość obiektów i obszarów cennych z przyrodniczego punktu widzenia, podlegających różnym formom ochrony. Obejmują one najbardziej wartościowe fragmenty środowiska przyrodniczego, wykazujące dużą bioróżnorodność zasobów. **Obszary prawnie chronione stanowią ponad 50% terenu objętego Lokalną Strategią Rozwoju, ustanawiając wskaźnik o najwyższej wartości w województwie pomorskim.***

Obszary o szczególnych właściwościach naturalnych lub posiadające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego występujące na obszarze:

- Park Narodowy „Bory Tucholskie”, który istnieje od 1 lipca 1996 roku i zajmuje powierzchnię 4613,04 ha. Leży on w granicach administracyjnych gminy Chojnice i Brusy. Park obejmuje najbardziej cenne przyrodniczo fragmenty Borów Tucholskich. Swoje walory krajobrazowe zawdzięcza bogatej sieci hydrograficznej, w której skład wchodzi 21 jezior. Część z nich stanowią bezodpływowe jeziora lobeliowe z krystalicznie czystą wodą i charakterystyczną roślinnością. Na terenie Parku zachowały się relikwowe gatunki glacialne, np. zimoziół północny i trzcinak prosty.
- Zaborski Park Krajobrazowy – został utworzony na mocy uchwały w roku 1990. Zajmuje on powierzchnię 34 026 ha. Nadrzędnym celem jego utworzenia była ochrona obszaru stanowiącego najlepiej zachowany pod względem przyrodniczym i krajobrazowym fragment Borów Tucholskich, oraz pielęgnowanie lokalnych tradycji, obyczajów, folkloru, rzemiosła artystycznego i użytkowego.
- Chojnicko-Tucholski Obszar Chronionego Krajobrazu „Fragment Borów Tucholskich” ustanowiony w celu ochrony i zachowania dla turystyki unikalnych krajobrazów. Zajmuje powierzchnię 8061 ha.
- Obszary Chronionego Krajobrazu: Fragment Borów Tucholskich, Okolice Jezior Krępsko i Szczytno, Chojnicko-Tucholski, Północny – część zachodnia, Północny – część wschodnia.
- Tucholski Park Krajobrazowy leżący w południowej części obszaru o powierzchni 11 300 ha.
- Rezerваты przyrody: „Jezioro Nawionek”, „Bór Chrobotkowy”, „Piecki”, „Bagno Stawek”, „Jezioro Laska”, „Kruszynek”, „Dolina Kulawy”, „Moczałło”, „Ostrów Trzebielski”, „Mechowisko Radość”, „Jezioro Mętne”, „Ustronie”, „Cisy nad Czerską Strugą”, „Kręgi Kamienne”, „Jezioro Małe Łowne”.
- Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 Wielki Sandr Brdy. Na obszarze LGD położony jest Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 – symbol PLB 220001 – Wielki Sandr Brdy. Leży on w północnej i północno-środkowej części gminy Brusy.
- Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Bory Tucholskie – symbol PLB220009, obejmuje część gminy Brusy, Chojnice, Lipnica i gminę Czersk.
- Światowy Rezerwat Biosfery UNESCO MaB „Bory Tucholskie” – utworzony w 2010 roku z inicjatywy Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy, obejmuje obszar objęty LSR z wyłączeniem gminy Lipnica. Nie stanowi formy ochrony przyrody.
- Obszary siedliskowe Natura 2000: Młosino-Lubnia, Mętne, Sandr Brdy, Las Wolność, Czerwona Woda pod Babilonem, Doliny Brdy i Chociny, Ostoja Zapceńska, Ostoja Borzyszkowska, Nowa Brda.
- Na obszarze występują również pomniki przyrody i użytki ekologiczne.

Bogactwo przyrodnicze i krajobrazowe obszaru stanowi jeden z najistotniejszych zasobów obszaru. Wyniki badań ankietowych i konsultacji z mieszkańcami wskazują, iż dany zasób ma wysoki potencjał rozwojowy. Jest także zasobem, który w opinii mieszkańców należy chronić i dbać o jego dobry stan – podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska wskazane zostało jako jeden z istotnych obszarów interwencji. Szczególnym wyznacznikiem wartości przyrodniczej obszaru jest ustanowiony w ramach programu Man and

Biosphere (Człowiek i Biosfera) Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) w 2010 roku Światowy Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie. Powstanie rezerwatu nastąpiło także dzięki wieloletnim staraniom Lokalnej Grupy Działania Sandry Brdy, która zainicjowała to przedsięwzięcie. Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie to dziesiąty i zarazem największy rezerwat w Polsce. Rezerwaty, których na świecie znajduje się ponad pięćset, stanowią wyznaczone obszary chronione, zawierające cenne zasoby przyrodnicze. Mają one na celu ochronę różnorodności biologicznej oraz umożliwienie lepszej obserwacji zmian ekologicznych w skali całej planety. Rezerwat obejmuje niemal cały obszar objęty LSR. Istnienie rezerwatu (jednego z dwóch w województwie pomorskim), oznaczonego tak silną marką, jaką jest UNESCO, powoduje, że stanowi on **jeden z najważniejszych i jednocześnie mało wykorzystanych zasobów obszaru.**

2.2. Mapa obszaru

Mapa obszaru objętego LSR z zaznaczeniem granic poszczególnych gmin, wykazująca spójność przestrzenną obszaru objętego LSR

Mapa 1. Obszar wdrażania LSR z

zaznaczonymi granicami gmin i całego obszaru (kolor czerwony)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Podział administracyjny województwa pomorskiego, Urząd Statystyczny w Gdańsku.

2.3. Spójność obszaru

Spójność obszaru planowanego do objęcia LSR wynika z wspólnych uwarunkowań, które dzielimy na uwarunkowania przyrodnicze, historyczne, geograficzne i kulturowe. Dowodem wysokich walorów przyrodniczych i krajobrazowych obszaru jest mnogość obiektów i obszarów cennych z przyrodniczego punktu widzenia, podlegających różnym formom ochrony. Obejmują one najbardziej wartościowe fragmenty środowiska przyrodniczego, wykazujące dużą bioróżnorodność zasobów. Obszary prawnie chronione stanowią ponad 50% terenu objętego Lokalną Strategią Rozwoju. Gminy objęte wdrażaniem LSR, poza gminą Lipnica wchodzi, w skład powiatu chojnickiego (są to jedynie gminy powiatu), jednakże wszelkie fakty historyczne świadczą o silnym związku Lipnicy z terenem

powiatu chojnickiego. Gmina Lipnica przez wiele lat, do reformy administracyjnej w 1975 roku wchodziła w skład powiatu chojnickiego. Obszar objęty strategią leży we wschodniej części makroregionu Pojezierza południowo-pomorskiego, na styku trzech mezoregionów: Borów Tucholskich, w obrębie których leży wschodnia część obszaru, Równiny Charzykowskiej, obejmującej środkową i północną część obszaru, pojezierza Krajeńskiego, na którym leży południowo-wschodni kraniec obszaru. Spójność obszaru wynika z uwarunkowań geograficznych do których m.in. należy ukształtowanie terenu. W szczególności wskazuję, iż rzeźba terenu obszaru wdrażania LSR została ukształtowana w okresie zlodowacenia i ma stosunkowo prostą budowę geologiczną złożoną z utworów czwartorzędowych, głównie plejstoceńskich i holoceni, o miąższości powyżej 100 m. Na większości obszaru rzędne terenu wahają się od 120 m n.p.m. do 150 m n.p.m., ale są tu również wzgórza przekraczające 200 m (np. Wzgórze Wolności na południowym końcu Jeziora Charzykowskiego sięgające 206 m n.p.m.). Kolejną cechą, która wyróżnia obszar, ale także decyduje o jego spójności, jest lesistość. Średnia wartość lesistości gmin wynosi 53%, co sprawia, że teren LGD należy do najbardziej zalesionych w województwie pomorskim, jak również w Polsce. Obecność obszarów leśnych od zawsze wpływała na życie mieszkańców tu ludzi, którzy z „darów lasu” zaspokajali swoje potrzeby bytowe i zarobkowe. Bogactwem obszaru są liczne jeziora. Najbardziej powszechnym typem jezior są jeziora rynnowe, które występują w postaci ciągów jeziornych poprzedzielanych płycznami. Mają one długi i wąski kształt, strome brzegi i urozmaiconą rzeźbę dna. Dość częste są także jeziora typu morenowego i wytopiskowego. Łącznie na obszarze LGD znajduje się 79 jezior o powierzchni ponad 10 ha, w tym 17 jezior zajmujących powierzchnię ponad 100 ha. Większość jezior zawiera wody w II i III klasie czystości, ale są tu również jeziora posiadające I klasę wód. Wody stanowią jeden z najistotniejszych elementów wpływających na potencjał turystyczny obszaru. Obszar objęty strategią od wieków zamieszkuje ludność kaszubska. Także obecnie, mimo migracji ludności spowodowanej II wojną światową, dominują oni wśród mieszkańców obszaru. Wschodnią i środkową część zamieszkuje odłamek Kaszubów zwany Zaborakami lub Krebanami. W części zachodniej przeważają Borowiacy, a w części północnej – Gochy. Każda z tych grup wytworzyła bogatą kulturę podtrzymywaną w dalszym ciągu poprzez mowę, literaturę, rękodzieło artystyczne oraz działalność zespołów folklorystycznych. Na obszarze LSR zlokalizowana jest jedna z najbardziej specyficznych w województwie pomorskim krain – Kosznajderia. Położone na południe od miasta Chojnice ziemie, na początku XIV wieku były słabo zaludnione i zniszczone w wyniku działań wojennych. W celu ożywienia gospodarki wiejskiej, Krzyżacy zarządzający tymi terenami zaczęli sprowadzać niemieckich osadników wyznania rzymskokatolickiego – głównie z okolic Osnabrück nad rzeką Hase w Dolnej Saksonii. Z biegiem lat, zwłaszcza po przyłączeniu tej części Pomorza ponownie do Korony Polskiej (od drugiej połowy XV w.), spora część ludności asymilowała się z Polakami, przyjmując ich język i obyczaje. Obie społeczności łączyła jedna rzecz – wspólna wiara – Kosznajdry do końca (także w czasach zaborów, gdy na Pomorze przybywała niemiecka ludność protestancka) zostali katolikami. W kontekście wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego i zlokalizowanych na obszarze zabytków architektury i przyrody występuje tu duża liczba cennych obiektów, jednak nie jest to element decydujący o atrakcyjności turystycznej. Stanowi natomiast doskonałe uzupełnienie oferty, wzbogacając ją i przy odpowiednim ukierunkowaniu może również przyczynić się do zwiększenia potencjału rozwojowego obszaru.

Do najcenniejszych obiektów zabytkowych zachowanych na obszarze LGD należą:

- Rezerwat „Kręgi Kamienne” koło miejscowości Odry i zachowane ślady kultury gockiej (największe w Polsce dawne cmentarzysko Gotów).
- Kościoły: w Ciechocinie (XVIII w.), Ogorzelinach (XVI w.), Sławęcinie (XVI w.), Konarzynach, Borzyszkowach i Brzeźnie Szlacheckim (wszystkie z początku XVIII w.), kościół w Leśnie, kościół w Brusach i kościół w Kosobudach. Kościoły drewniane, wykonane przez miejscowych cieśli, stanowią perłę architektury budownictwa ludowego na Kaszubach. Większości kościołów towarzyszą parafialne cmentarze, także objęte ochroną.
- Grodziska i stanowiska archeologiczne: Charzykowy (tzw. Góra Zamkowa, Wolność), Ostrowite, kręgi kamienne w Leśnie, Nierostowo, Żychce, Konarzyny, Ciecholewy.
- Zespoły dworsko-parkowe: Zbeniny (XVII w.), Niezychowice (XVII w.), Wielkie Chełmy, Leśno i Żabno, oraz wiele obiektów z XIX wieku w większości otoczonych przez zabudowania gospodarcze i folwarczne. Niestety,

w wielu przypadkach stan kompleksów dworsko-parkowych jest zły z powodu braku remontów przez ostatnie 50 lat.

- Budynki przemysłowe, głównie z XIX wieku: Chociński Młyn (młyn wodny), Krojanty (neogotycki budynek gospodarczy), Hamer Młyn (młyn i tartak), Osusznica (młyn), Kaszuba (młyn wodny), Czernica (młyn wodny).
- Akwedukt we wsi Fojutowo będący skrzyżowaniem dwóch cieków wodnych: Czerskiej Strugi i Wielkiego Kanału Brdy.
- Liczne budynki mieszkalne i gospodarskie z XIX i XX wieku.

Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR

3.1 Przebieg konsultacji społecznych ze społecznością lokalną wraz z określeniem partycypacyjnych metod konsultacji na każdym kluczowym etapie prac nad LSR.

Lokalna Strategia Rozwoju jest dokumentem, który nie tylko został opracowany dla mieszkańców, ale jest przez nich także współtworzony. Wyjście z takiego założenia przynosi wiele korzyści, ponieważ LSR pozwala realizować działania zaplanowane przez społeczność, a dzięki aktywnemu udziałowi wspólnoty lokalnej realizacja tych działań jest skuteczniejsza. Dokument został opracowany przez LGD Sandry Brdy i społeczność bez udziału podmiotów zewnętrznych na podstawie zlecenia przygotowania dokumentu. Zapisy LSR mają **umożliwiać** realizację pomysłów społeczności, a nie narzucać je z góry. Stąd w trakcie opracowywania LSR na ten aspekt został położony duży nacisk. Szczególną uwagę zwrócono na zaangażowanie lokalnej społeczności w przygotowanie LSR. Prace nad przygotowaniem LSR podzielono na kilka kluczowych etapów, podczas realizacji poszczególnych z nich zastosowano różne metody włączenia społeczności w powstawanie LSR. Nad przebiegiem procesu cały czas nadzór sprawowała grupa inicjatywna, złożona z przedstawicieli Zarządu i członków Stowarzyszenia. W miarę upływu czasu i organizacji kolejnych działań grupę zaczęli wspierać przedstawiciele mieszkańców i poszczególnych sektorów (wyjątkowo aktywnie włączył się sektor społeczny i gospodarczy).

Pierwszym etapem włączenia społeczności lokalnej w proces tworzenia LSR było przygotowanie założeń do diagnozy, właściwej diagnozy i opracowania analizy SWOT przy uwzględnieniu celów głównych podejścia LEADER takich jak innowacyjność, cyfryzacja, środowisko i klimat, zmiany demograficzne oraz partnerstwo w realizacji LSR. Na tym etapie odbywały się spotkania konsultacyjne, na które zapraszani byli przedstawiciele wszystkich sektorów. Rozpoczęły się również spotkania konsultacyjne z konkretnymi grupami potencjalnych interesariuszy. Poza wymienionymi powyżej spotkaniami przeprowadzono również badania indywidualne metodą PAPI (ang. Paper & Pen Personal Interview), udostępniony został formularz ankiety w postaci internetowej i papierowej oraz przeprowadzono wywiady telefoniczne. Na tym etapie zostały opracowane pierwsze wnioski z konsultacji, które okazały się istotne do sformułowania treści i założeń celów głównych LSR w późniejszych etapach prac nad LSR. Dany etap skoncentrowany był na zastosowaniu szerokiej gamy partycypacyjnych metod konsultacji społecznej, dzięki czemu uzyskano kompletny zestaw danych ogólnych dotyczących głównych problemów i barier oraz potrzeb i potencjałów obszaru. Na podstawie badania ankietowego zebrane m.in. dane odnośnie preferowanych formy partycypacji/komunikacji między LGD a mieszkańcami ze szczególnym uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji.

Metody partycypacji wykorzystane podczas pierwszego etapu: spotkania informacyjno-konsultacyjne, spotkania fokusowe z przedstawicielami sektorów, formularz on-line, formularz wykorzystany przy badaniu metodą PAPI, wywiady telefoniczne, konsultacja publiczna treści diagnozy i analizy SWOT z informacją o sposobie wnoszenia uwag.

Drugi etap prac nad LSR i zarazem kolejny etap włączenia lokalnej społeczności w jej opracowywanie polegał na określeniu celów, wskaźników i planu działania (w tym harmonogramu wydatkowania środków). Na tym etapie, oprócz wykorzystania danych pozyskanych ze źródeł statystycznych, dokumentów zawierających informacje o obszarze itp., wykorzystane zostały dane zgromadzone w pierwszym etapie prac. Dane były analizowane m.in. podczas dwudniowych warsztatów na które zaproszeni zostali reprezentanci wszystkich sektorów. Na podstawie danych przyporządkowano środki przeznaczone na realizację opracowanych celów. Nie wszystkie zgłoszone przez mieszkańców postulaty mogły zostać uwzględnione co szczegółowo opisano w punkcie 3.2 niniejszego rozdziału.

Metody partycypacji wykorzystywane podczas drugiego etapu: warsztaty eksperckie, spotkania fokusowe z przedstawicielami sektorów, karty projektowe, formularz ankiety, formularz wykorzystywany przy badaniu metodą

PAPI, spotkania indywidualne, konsultacje w biurze LGD, wywiady telefoniczne, konsultacja publiczna treści celów wskaźników i planu działania z informacją o sposobie wnoszenia uwag.

Trzeci etap prac nad lokalną strategią rozwoju polegał na określeniu: przedsięwzięć, działań animacyjnych, wskaźników produktu i rezultatu wdrożenia LSR, zasad monitoringu i ewaluacji LSR. Ponadto na danym etapie sporządzono plan komunikacji ze społecznością lokalną i określono założenia określające zasady wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru. Działania w zakresie stosowanych metod partycypacyjnych w danym etapie koncentrowały się na przeprowadzaniu indywidualnym spotkań, dyżurów członków grupy inicjatywnej, Metody partycypacji wykorzystywane podczas etapu: dyżury członków grupy inicjatywnej, spotkania indywidualne, spotkania konsultacyjne, wywiady telefoniczne, konsultacja publiczna opracowanych treści wraz z informacją o sposobie wnoszenia uwag.

Tabela 3. Wykaz spotkań poświęconych LSR w zakresie tworzenia dokumentu i jego konsultacji

Lp.	Działanie konsultacyjne	Data	Liczba uczestników
1	Spotkanie z członkami Zarządu- Omówienie prac nad koncepcjami "Inteligentnych Wsi"- Smart Villages. Miejsce spotkania – Chojnice, siedziba Stowarzyszenia LGD Sandry Brdy	27.06.2022	7
2	Spotkanie konsultacyjne na temat potrzeb i oczekiwań społeczności wiejskiej. Spotkanie było dedykowane m.in. dla osób młodych. Miejsce spotkania Charzykowy ul. Rybacka 10.	07.09.2022	17
3	Walne Zebranie Członków LGD – Warsztaty konsultacje LSR. Miejsce spotkania Charzykowy ul. Rybacka 10.	29.09.2022	35
4	Spotkanie z członkami Zarządu- Omówienie koncepcji prac związanych z przygotowaniem LSR obszaru LGD Sandry Brdy na lata 2023-2027 oraz analiza wniosków z dotychczasowych spotkań. Miejsce spotkania: Chojnice, siedziba Stowarzyszenia LGD Sandry Brdy	05.10.2022	5
5	Konsultacje ze społecznością lokalną na obszarze LGD Sandry Brdy. Spotkanie dotyczące analizy potrzeb rozwojowych obszaru gminy Brusy- Szkoła Podstawowa w Kosobudach	10.10.2022	7
6	Konsultacje ze społecznością lokalną na obszarze LGD Sandry Brdy. Analiza potencjału obszaru gminy Czersk - spotkanie w Świetlicy Wiejskiej (siedziba OSP) w Gotelpiu	11.10.2022	15
7	Spotkanie konsultacyjne na obszarze LGD Sandry Brdy. Analiza SWOT obszaru gminy Chojnice- spotkanie w miejscowości w SP im. Marii Konopnickiej w Ostrowitem	12.10.2022	22
8	Spotkanie i warsztaty w zakresie zidentyfikowania i analizy potrzeb rozwojowych i potencjału obszaru LGD Sandry Brdy, diagnozy, analizy celów, wskaźników, planu działania oraz zastosowanie ankiety. Miejsce konsultacji Wdzydze Kiszewskie "Hotel Niedźwiadek".	19.10.2023- 20.10.2023	20

9	Spotkanie konsultacyjne z mieszkańcami Gminy Konarzyny dotyczące tworzenia LSR na obszarze LGD Sandry Brdy-spotkanie w siedzibie Urzędu Gminy w Konarzynch	27.10.2022	11
10	Spotkanie konsultacyjne z mieszkańcami Gminy Lipnica dotyczące tworzenia LSR na obszarze LGD Sandry Brdy-spotkanie w siedzibie Urzędu Gminy w Lipnicy	27.10.2022	9
11	Spotkanie konsultacyjne z przedstawicielami Jednostek Samorządu Terytorialnego obszaru LGD Sandry Brdy w siedzibie LGD Sandry Brdy w Chojnicach.	07.11.2022	6
12	Spotkanie z grupą w niekorzystnej sytuacji – seniorzy LGD Sandry Brdy w Centrum Edukacyjno- Wdrożeniowych w Chojnicach	17.11.2022	73
13	Spotkanie fokusowe z organizacjami pozarządowymi z obszaru LGD Sandry Brdy w Charzykowach ul. Rybacka 10	01.12.2022	18
14	Spotkanie konsultacyjne grupy inicjatywnej dotyczące tworzenia dokumentu LSR – Chojnice, siedziba Stowarzyszenia LGD Sandry Brdy	19.12.2022	4
15	Warsztaty z członkami Zarządu w ramach konsultacji LSR. Spotkanie poświęcone szczegółowej analizie celów, wskaźników, zakresu przedsięwzięć w LSR. - Chojnice siedziba Stowarzyszenia LGD Sandry Brdy	17.01.2023	8
16	Spotkanie konsultacje z producentami rolnymi dot. przedsięwzięć: agroturystyka i gospodarstwa opiekuńcze. Miejsce spotkania Charzykowy, ul. Rybacka 10	21.02.2023	32
17	Spotkanie grupy inicjatywnej podsumowujące prace nad LSR, konsultacje projektu LSR.	30.03.2023	8
18	Walne Zebranie Członków LGD- konsultacje dokumentu LSR. Miejsce spotkania Charzykowy, ul. Rybacka 10	28.04.2023	39

Źródło danych: opracowanie własne.

Poniżej opisano podsumowanie poszczególnych prac ze społecznością lokalną ze szczególnym uwzględnieniem partycypacji grup istotnych z punktu widzenia realizacji LSR wskazując m.in. dane z konsultacji społecznych przeprowadzonych na obszarze LSR, które zostały wykorzystane do opracowania LSR.

Do przygotowania analizy mocnych i słabych stron obszaru oraz jego szans i zagrożeń zostały wykorzystane: informacje zebrane podczas badania ankietowego przeprowadzonego wśród mieszkańców oraz pozostałych interesariuszy LGD (136 ankietowanych), informacje uzyskane w oparciu o spotkania konsultacyjne prowadzone we wszystkich gminach z obszaru (5 spotkań, 64 osoby), informacje uzyskane w oparciu o prowadzone konsultacje w biurze LGD, informacje i wnioski ze spotkania warsztatowego, w którym brali udział reprezentanci wszystkich grup interesów poszczególnych sektorów-publicznego, gospodarczego i społecznego (20 osób).

Zebrane podczas konsultacji materiały zostały poddane analizie przez członków grupy inicjatywnej przy wsparciu roboczego zespołu ds. tworzenia strategii. Efektem tych prac jest analiza SWOT zaprezentowana w rozdziale IV LSR, pkt. 4.13.

W wyniku przeprowadzonych konsultacji społecznych z udziałem mieszkańców, przedstawicieli różnych podmiotów w tym przedsiębiorców, organizacji społecznych i instytucji publicznych, nastąpiła identyfikacja głównych problemów obszaru, a następnie wybór pożądanych kierunków rozwoju i wytyczenie celów. Wykorzystanie zróżnicowanych metod partycypacji takich jak otwarte spotkania konsultacyjne, warsztaty, wywiady, wyniki badania ankietowego (ankiety udostępniono na spotkaniach konsultacyjnych oraz w wersji elektronicznej z wykorzystaniem formularza Google Forms) oraz zgłoszenia propozycji konkretnych przedsięwzięć na obszarze (karty projektowe 38 szt.) pozwoliły na zebranie obszernego materiału na temat problemów, potrzeb i oczekiwań lokalnej społeczności oraz jego dogłębne przedyskutowanie z mieszkańcami. Dane zaczerpnięte z ankiety złożonej z 19 pytań, dotyczyły m.in. odpowiedzi na następujące pytania:

Na pytanie ankietowe nr 5 „Które z czynników Pana(i) zdaniem stanowią atut, a które słabość obszaru, na którym Pan(i) mieszka?” ankietowani odpowiedzieli wskazując co jest atutem a co słabością obszaru (136 ankietowanych):

-położenie geograficzne

(za atut uznało 72,06% - 98 odp., nie miało zdania 19,12% - 26 odp., za słabość uznało 8,82% - 12 odp.),

-walory przyrodniczo krajobrazowe

(za atut uznało 84,56%- 115 odp., nie miało zdania 11,03% - 15 odp., za słabość uznało 4.41%- 6 odp.),

-zabytki i atrakcje turystyczne

(za atut uznało 78,68%- 107 odp., nie miało zdania 10,29% - 14 odp., za słabość uznało 11,03% -15 odp.),

- rolnictwo

(za atut uznało 60,29%-82 odp., nie miało zdania 26,47%- 36 odp., za słabość uznało 13,24%- 18 odp.),

-dostępność połączeń komunikacyjnych

(za atut uznało 24,26%- 33 odp., nie miało zdania 22,06%- 30 odp., za słabość uznało 53,68%- 73 odp.),

- stopień cyfryzacji obszaru

(za atut uznało 41,18%- 56 odp., nie miało zdania 36,03%- 49 odp., za słabość uznało 22,79%- 31 odp.),

- integracja mieszkańców i więzy społeczne

(za atut uznało 46,32%- 63 odp., nie miało zdania 31,62%- 43 odp., za słabość uznało 22,06%- 30 odp.),

- dostęp do szeroko rozumianych usług publicznych

(za atut uznało 33,82%-46 odp., nie miało zdania 29,41%-40 odp., za słabość uznało 36,76%- 50 odp.)

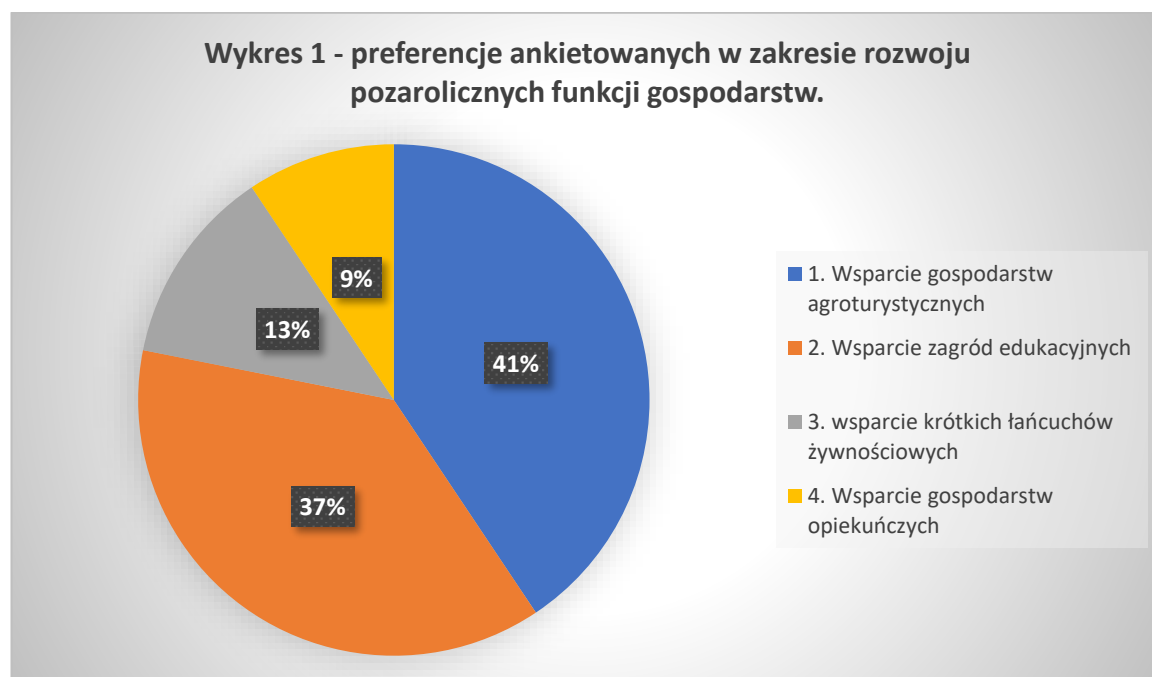
Na pytanie ankietowe nr 10 „Moim zdaniem najważniejsze kierunki rozwoju obszaru LGD Sandry Brdy (gminy Chojnice(wiejska), Czersk, Brusy, Konarzyny, Lipnica to: (maksymalnie 3 odpowiedzi)”, odpowiedzi ankietowanych (136 wypełnionych formularzy ankietowych) to:

- rozwój turystyki i branż zintegrowanych (52,21% - 71 odp.),
- rozwój oferty spędzania wolnego czasu (47,06% - 64 odp.),
- rozwój przedsiębiorczości w tym wsparcie finansowe przedsiębiorstw (44,85 % - 61 odp.),
- rozwój usług społecznych (30,88%- 42 odp.),
- ochrona środowiska i klimatu (30,15%- 41 odp.),
- rozwój srebrnej gospodarki (17,65%- 24 odp.),
- rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw (15,44%- 21 odp.),
- wprowadzanie rozwiązań innowacyjnych (13,24%- 18 odp.),
- cyfryzacja obszaru (12,50%- 17 odp.)
- tworzenie i rozwój produktów lokalnych oraz ich promocja (11,03%- 15 odp.)
- promocja obszaru LGD (10,29%- 14 odp.)

W dniu 17.11.2022 w Centrum Edukacyjno – Wdrożeniowym w Chojnicach odbyło się spotkanie z grupą seniorów (73 uczestników). Podczas spotkania przeprowadzone szerokie konsultacje społeczne ze środowiskiem seniorów, których wyniki zostały uwzględnione przy tworzeniu LSR. W dniu 21.02.2023 r. odbyło się spotkanie z producentami

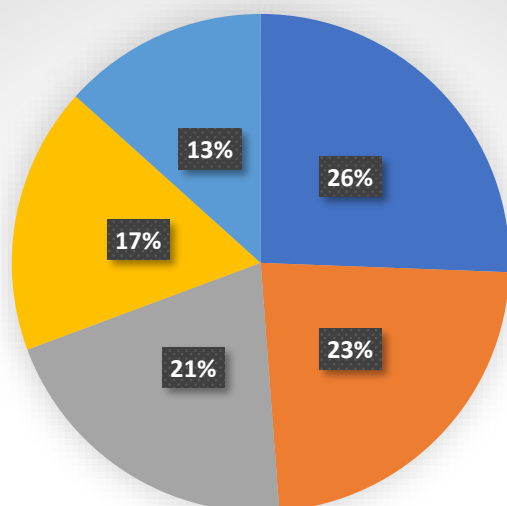
rolnymi, które miało na celu m.in. badanie potencjału i preferencji w obszarze rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarstw (32 uczestników).

Podczas spotkania przeprowadzono badanie ankietowe mające na celu konsultacje preferowanych obszarów wsparcia dla rolników (32 formularze ankietowe). Na pytanie ankietowe dotyczące preferowanych obszarów kierunków rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej (do wyboru wsparcie: gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych, krótkich łańcuchów żywnościowych, gospodarstw opiekuńczych) udzielono następujących odpowiedzi: wsparcie gospodarstw agroturystycznych (40,63% - 13 odp.), wsparcie zagród edukacyjnych (37,50% - 12 odp.), wsparcie krótkich łańcuchów żywnościowych (12,50% - 4 odp.), wsparcie gospodarstw opiekuńczych (9,37% - 3 odp.)

W celu włączenia mieszkańców/interesariuszy w dyskusję nt. kształtu planu komunikacji zorganizowano punkt konsultacyjny w Biurze, prowadzono spotkania konsultacyjne oraz cyklicznie odbywały się spotkania grupy roboczej oraz grupy inicjatywnej powołanej do tworzenia LSR. Wyniki badania ankietowego dotyczące głównych preferowanych kanałów komunikacji prezentuje wskazany poniżej Wykres nr 2 stanowiący odpowiedź na pytanie ankietowe „Jakie powinny być główne formy partycypacji/komunikacji między LGD i mieszkańcami” (136 ankietowanych).

Wykres 2 - Preferowane formy komunikacji LGD z obszarem

- informacje na stronie internetowej LGD
- informacje przekazywane za pośrednictwem mediów społecznościowych,
- Informacje przekazywane za pośrednictwem instytucji publicznych (Sołectwa, Powiatowy Urząd Pracy, Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie)
- kontakt bezpośredni w biurze LGD
- Informacja na stronach urzędów gmin wchodzących w skład LGD

Podsumowując, dane oraz informacje z przeprowadzonych konsultacji społecznych zostały zebrane przy zastosowaniu partycypacyjnych metod, a następnie wykorzystane do opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju. W szczególności w pracę nad LSR zostały włączone grupy oraz osoby, których wiedza, doświadczenie i plany odnośnie przyszłego rozwoju są zbieżne z zakresem i tematyką strategii. Zadbano również o to, aby przedstawiciele wszystkich sektorów grup interesu brali udział w pracach na każdym etapie przygotowania, na równych zasadach i w odpowiednio zachowanych proporcjach.

3.2 Analiza wniosków z przeprowadzonych konsultacji wraz z informacją o ich uwzględnieniu w procesie tworzenia LSR.

Na podstawie przeprowadzonych konsultacji ze społecznością lokalną na podstawie zastosowanych metod konsultacyjnych uzyskano szereg wniosków i uwag, które możemy podzielić na wnioski uwzględnione i odrzucone. W przypadku wniosków nieuwzględnionych o ich odrzuceniu decydował fakt, iż zgłoszone propozycje czy uwagi dotyczyły obszarów, które zgodnie z zasadami działania LEADER nie mogą być finansowane w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju również przy uwzględnieniu dostępnych opcji finansowania z programu Fundusze Europejskie dla Pomorza. W szczególności były to wnioski dotyczące: zapewniania regularnej komunikacji kolejowej z Trójmiastem, budowy infrastruktury drogowej, rozbudowy sieci szybkiego Internetu. Ostateczną weryfikacją zgłoszonych wniosków zajmowała się grupa inicjatywna, która korzystała ze wsparcia powołanej grupy roboczej oraz ekspertów. Z drugiej strony uzyskano szereg wniosków z konsultacji społecznych, które odpowiadały zidentyfikowanym potrzebom na obszarze. Szczegółowy wykaz wniosków uwzględnionych z konsultacji społecznych przedstawia tabela nr 4 Uwzględnione wnioski z konsultacji społecznych.

Tabela nr 4. Wnioski z konsultacji społecznych

Lp.	Wnioski z konsultacji społecznych	Uwzględnienie danych z konsultacji do opracowania LSR
1.	Problem małej aktywności ludzi młodych w zakresie angażowania się w sprawy lokalnej społeczności. Zanikające więzi między pokoleniowe. Problem braku wystarczającej dostępności oferty działań aktywizacyjnych dla ludzi młodych w obszarze kulturalnym, sportowym, edukacyjnym. Potrzeba zwiększenia różnorodności form spędzania czasu po zajęciach lekcyjnych. Potrzeba zagospodarowania czasu wolnego.	Osoby młode zostały zdefiniowane w LSR jako grupa w niekorzystnej sytuacji. Bezpośrednio do osób młodych kierowane będzie przedsięwzięcie 1.3.1 Wsparcie dla inicjatyw wzmacniających świadomość ekologiczną i kulturową mieszkańców oraz przedsięwzięcie 1.3.2 Wsparcie aktywizacji mieszkańców na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. W ramach przedsięwzięcia 1.2.1 Wyposażenie obiektów infrastruktury publicznej i społecznej w urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej, preferowane będą projekty, w których budynki wyposażone w magazyny energii będą wykorzystywane dla grup w niekorzystnej sytuacji. W ramach przedsięwzięcia 2.2.3 Wdrażanie stabilnych podstaw do budowy kapitału społecznego wsparcie będzie ukierunkowane na rzecz podniesienia kwalifikacji i umiejętności realizacji zadań na rzecz grup w niekorzystnej sytuacji zdefiniowanych w LSR.
2	Potrzeba większego wsparcia Seniorów w zakresie dostępności usług opiekuńczych i specjalistycznych. Zidentyfikowano również w potrzebę wsparcia opiekunów faktycznych.	W LSR zdefiniowano grupy w niekorzystnej sytuacji jako: seniorzy oraz opiekunowie faktyczni. Bezpośrednio do seniorów i opiekunów faktycznych będzie kierowane przedsięwzięcie: 2.1.1 Wsparcie inicjatyw na rzecz trwałych miejsc świadczenia usług społecznych, przedsięwzięcie 2.1.2 Tworzenie i rozwój infrastruktury usług społecznych, przedsięwzięcie 2.1.3 Wsparcie inicjatyw ograniczających marginalizację społeczną mieszkańców obszaru. W ramach przedsięwzięcia 2.2.3 Wdrażanie stabilnych podstaw do budowy kapitału społecznego wsparcie będzie ukierunkowane na rzecz podniesienia kwalifikacji i umiejętności realizacji zadań na rzecz grup w niekorzystnej sytuacji zdefiniowanych w LSR. W ramach przedsięwzięcia 1.2.1 Wyposażenie obiektów infrastruktury publicznej i społecznej u urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej preferowane będą projekty, w których

		budynki wyposażone w magazyny energii będą wykorzystywane dla grup w niekorzystnej sytuacji.
3	Zidentyfikowano potrzebę pogłębiania współpracy i partnerstwa na obszarze LSR.	W LSR szczególny nacisk położono na pogłębianie partnerstwa i współpracy sektorowej przy wdrażaniu LSR. W tym zakresie zaplanowano szereg działań o charakterze animacyjnym i aktywizacyjnym, które swoje odzwierciedlenie mają w planie komunikacji. Przewidziano również preferowanie partnerstwa w kryteriach punktowych wybranych przedsięwzięć w LSR, jak również realizację projektów w formule partnerskiej. Informacja w tym zakresie znajduje się w opisie przedsięwzięć w sekcji VI cele i wskaźniki LSR.
4	W obszarze tworzenia i rozwoju przedsiębiorczości najczęściej pojawiającym się preferowanym kierunkiem wsparcia okazała się branża czasu wolnego.	W LSR określono specjalizację w zakresie wsparcia obszaru przedsiębiorczości. W zakresie rozwoju działalności gospodarczej o przyznanie pomocy będą mogły się ubiegać podmioty z branży czasu wolnego natomiast w przypadku podejmowania działalności gospodarczej osoby, którą taką działalność zamierzają rozpocząć.
5	Zidentyfikowano potrzebę zastosowania innowacyjnego podejścia w LSR.	W LSR zaplanowano realizację działań animacyjnych na rzecz innowacyjności projektów w kontekście lokalnym, poprzez rekomendację korzystania z wzorców innowacji społecznych. Ponadto w ramach wybranych projektów będą preferencje punktowe za wykazanie innowacyjności przedsięwzięcia. Informacja w tym zakresie znajduje się w opisie przedsięwzięć w sekcji VI cele i wskaźniki LSR.
6	Pozyskano opinię na temat preferowanych metod komunikacji na etapie wdrażania LSR ze szczególnym uwzględnieniem grup w niekorzystnej sytuacji.	Szczegóły przyjętych rozwiązań zawarto w planie komunikacji.
7	Za największy atut obszaru uznano walory przyrodnicze obszaru, jego bogactwo przyrodnicze i kulturowe oraz stan środowiska naturalnego.	Dane wnioski wpłynęły na określenie Celu I LSR Zachowanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego.
8.	Zdiagnozowano istotne kierunki rozwoju obszaru LGD Sandry Brdy jako: rozwój przedsiębiorczości, ochrona środowiska i klimatu, rozwój branży czasu wolnego, rozwój infrastruktury społecznej i usług społecznych, potrzebę wzmocnienia kapitału społecznego.	Dane wnioski mają odzwierciedlenie w celach, przedsięwzięciach oraz wskaźnikach LSR.

Źródło danych: opracowanie własne.

W LSR przewidziano działania integracyjno-aktywizujące kierowane do społeczności lokalnej, które potwierdzają inkluzyjny charakter działalności LGD.

Ponadto wskazuję, iż Stowarzyszenie szczególnie nacisk położyło na uwzględnienie zarówno na etapie tworzenia jak i realizacji LSR, zasad horyzontalnych określonych w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym: poszanowania praw podstawowych oraz przestrzegania Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, zasady równości kobiet i mężczyzn, zasady równości szans i niedyskryminacji, niepełnosprawności, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, zgodności działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE, oraz uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czynić poważnych szkód”

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

4.1. Wprowadzenie

Celem nadrzędnym niniejszej diagnozy była identyfikacja potencjałów rozwojowych oraz problemów i potrzeb obszaru wdrażania lokalnej strategii rozwoju. Realizacja tego zadania pozwoliła, w połączeniu z dokonaniem uspołecznionej analizy SWOT, na wskazanie najistotniejszych wyzwań dla obszaru. W przeprowadzonych w ramach formułowania diagnozy badaniach odniesiono się do skali czasowej (zmian w czasie) oraz przestrzennej. Ramy czasowe dotyczące agregacji danych objęły lata wdrażania LSR w okresie programowania 2016-2022, jakkolwiek w celu uwzględnienia najaktualniejszych danych. W badaniu uwzględniono także wyniki ewaluacji LSR, jako skuteczne narzędzie wskazujące obszary, które wymagają interwencji w większym lub mniejszym stopniu. Rozdział uwzględnia szczególnie te elementy, które mogą zostać objęte wsparciem PS WPR oraz FEP, które stanowiąc będą główne źródło finansowania Strategii.

4.2. Charakterystyka demograficzna obszaru

Obszar planowany do objęcia wdrażaniem LSR zamieszkiwany jest przez 62361 mieszkańców¹, w tym 31035 kobiet. Liczba mieszkańców obszarów wiejskich wynosiła 47306 (ponad 75%), natomiast miasta zlokalizowane na obszarze zamieszkałe były przez 15 055 osób (niecałe 25%). W kolejnych latach liczba ludności obszaru nieznacznie rośnie dla przykładu na koniec 2014 roku było to 61 110 osób. Na tle województwa, uwzględniając centralnie położone miasto Chojnice, którego oddziaływanie jest istotne z punktu widzenia rozwoju, obszar należy do bardziej zaludnionych. Gęstość zaludnienia obszaru wynosiła 34 osoby³ na 1 km², przy czym największa występowała w gminie Czersk, najmniejsza w gminie Lipnica. W odniesieniu do gęstości zaludnienia dla całego województwa pomorskiego wynoszącej 125 osób na km² oraz całego kraju wynoszącej 123 osoby na 1 km², wartość ta jest dużo niższa. Sytuacja taka wynika m.in. z dużej lesistości obszaru. Większe i pewnie ważniejsze z punktu widzenia LSR zmiany zauważane są zmianie struktury ludności pod względem podziału na wiek przedprodukcyjny, produkcyjny i poprodukcyjny. W 2016 roku osoby w wieku przed produkcyjnym stanowiły 18,73%, a w 2022 roku 19,12%, zmiana i odchylenie jest nieznaczne. Natomiast w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym obecnie to 62,44%, a było w 2016 65,84% i poprodukcyjnym aktualnie to 19,12%, a w 2016r. było 15,43% ludności. Na tej podstawie możemy wnioskować, że ogólny trend starzenia się społeczeństwa widoczny jest również na obszarze LSR, w przeciągu 6 lat liczba seniorów zwiększyła się o 1932 osoby i liczy łącznie 11 513 osób. Te blisko 20% lokalnej społeczności, których głos szczególnie brany był pod uwagę w konsultacja społecznych i uwzględniony we wsparciu w ramach LSR.

Obraz sytuacji pokazuje również sytuacja w skali kraju. W publikacji „Monitoring rozwoju o obszarów wiejskich. Etap IV. Sytuacja ta została podsumowana następująco: „W ciągu dekady objętej badaniami sytuacja demograficzna znacząco się pogorszyła. Odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym zwiększył się o 1/5 (do wartości 19,2%). Druga dekada XXI w. to okres intensywnego starzenia się demograficznego wsi, który w 2019 r. doprowadził do tego, że udział osób w wieku przedprodukcyjnym w populacji jest niemalże taki sam jak osób w wieku poprodukcyjnym. Przeciętna wartość wskaźnika określającego relację dzieci – ludzie starzy z poziomu niemal równego jedności w 2010 r. spadła. Po 10 latach przeciętnie na polskiej wsi na jedną osobę w wieku 60 lat i więcej przypadało 0,7 osoby w wieku od 0 do 14 lat. Potwierdza to, że obecne trendy demograficzne na wsi kształtują strukturę populacji zmierzającą w kierunku piramidy trwale regresywnej. Omówione wskaźniki dotyczą kierunku zmian o charakterze trendu w dłuższym czasie; obecne zmiany – niezależnie od ich trwałości – charakteryzuje przyrost naturalny. Przeciętna wartość współczynnika przyrostu naturalnego zmniejszyła się w tym okresie. Co więcej, z poziomu dodatniego (+0,8%) przeszła w ujemny (-0,7%). Jest to zmienna o względnie trwałym rozkładzie przestrzennym.”

---

¹ GUS BDL stan na 31.06.2022r.

4.3. Ubóstwo i wykluczenie społeczne

Charakterystyka szeroko rozumianego obszaru społecznego w gminach objętych wdrażaniem LSR wymaga rozpatrzenia w kilku aspektach. Z punktu widzenia strategii istotne znaczenie mają zarówno zagadnienia związane z pomocą społeczną, jak i kapitałem ludzkim oraz dostępnością do infrastruktury społecznej. Sfera społeczna życia mieszkańców obszaru jest wzajemnie powiązana, bowiem wiele jej poszczególnych elementów wpływa na siebie nawzajem. Przykładem może być chociażby niskie angażowanie się w życie lokalnej wspólnoty osób dotkniętych zjawiskiem ubóstwa. Kluczowe znaczenie ma wskazanie tych oddziaływań oraz znalezienie barier, które w chwili obecnej uniemożliwiają zmiany w pożądanym kierunku zwiększenia jakości i poziomu życia mieszkańców.

Obszar pod względem wydatków na pomoc społeczną znajduje się w niekorzystnej sytuacji względem pozostałych obszarów województwa pomorskiego. W najliczniejszej gminie wchodzącej w skład obszaru, gminie Czersk, kwota wydatków na pomoc społeczną w przeliczeniu na mieszkańca należy do najwyższych w. W lepszej sytuacji są mieszkańcy gminy Chojnice, Brusy i Konarzyny, natomiast w gminie Lipnica. Obszar pod względem liczby beneficjentów pomocy społecznej w stosunku do liczby mieszkańców ogółem w całości znajduje się wśród obszarów o najgorszej sytuacji w kraju.

Na skalę problemu ubóstwa i ekonomicznego wykluczenia ludności obszaru nie bez wpływu jest to, że obszar LSR charakteryzuje się także jednym z najniższych w województwie przeciętnym wynagrodzeniem brutto. Taka sytuacja rodzi szereg powiązań problemowych, które wskazane zostały także przez mieszkańców obszaru w trakcie spotkań związanych z diagnozą i analizą.

Grupą osób, które najczęściej dotyka problem ubóstwa, a w konsekwencji również zagrożenia wykluczeniem społecznym są osoby starsze, które też tej sytuacji nie mają możliwości sami sobie poprawić. W takiej sytuacji pozostają zdane na siebie i ich członków rodziny. Potencjalne zagrożenie wykluczeniem społecznym w grupie osób starszych jest największe, dlatego w celu rozwiązywania problemów kluczowy jest rozwój usług społecznych, które będą dostępne cenowo i przestrzennie. Wnioski takie wysuwane były wielokrotnie przy spotkaniach z mieszkańcami, szczególnie tych grup społecznych, których ta sytuacja szczególnie dotyka.

Z danych statystycznych wynika, że 7,6% mieszkańców obszaru LSR stanowią osoby niesamodzielne, z których znaczną większość stanowią osoby w wieku 65+. Aktualnie osoby w wieku 65+ to ponad 18% mieszkańców obszaru, natomiast wg. prognoz demograficznych już 2050 roku grupa ta stanowić będzie 30% mieszkańców obszaru. Spośród osób niesamodzielnych na obszarze tylko 2,8% osób korzysta z usług opiekuńczych. Zakres wsparcia oferowanego przez ośrodki pomocy społecznej ograniczony jest zarówno posiadaną infrastrukturą oraz możliwościami finansowymi. W ostatnich latach w gminie Czersk i Brusy powstały Centra Usług Społecznych, które łącznie dysponują 50 miejscami świadczenia usług społecznych, które oferują całodzienne wsparcie. Na obszarze pozostałych gmin LSR, funkcjonują Kluby Seniora, prowadzone przy współpracy organizacji pozarządowych i JST lub Kluby Seniora prowadzone indywidualnie przez organizacje pozarządowe. Jednak oferta Klubu Seniora ograniczona jest zarówno w zakresie godzin funkcjonowania i oferty. Obserwacje i konsultacje oferty wskazują na duży potencjał lokalnych organizacji pozarządowych w zakresie świadczenia usług społecznych dla seniorów, które nie formalizując profilu swojej działalności świadczą takie właśnie usługi poprzez organizację oferty np. w wiejskich świetlicach i wspólną organizację wydarzeń rekreacyjnych i aktywizacyjnych. Taką działalność prowadzi blisko 20 lokalnych organizacji na obszarze. Po przeprowadzonych konsultacjach z przedstawicielami tych organizacji (Czersk, Charzykowy, Ostrowite) wskazuje na szereg ograniczeń, do których przede wszystkim należą: brak doświadczenia i umiejętności (brak specjalistycznej wiedzy oraz ograniczenia finansowe (działalność prowadzona jest w oparciu o środki własne).

Konsekwencją starzenia się społeczeństwa jest jeszcze jeden istotny aspekt związany z dostępnością usług społecznych – konieczność zaangażowania członków rodziny. Sytuacja na pozór oczywista, jednak często wiążąca się z decyzją po stronie opiekunów faktycznych – najczęściej członków rodziny dotycząca ich indywidualnej sytuacji

zawodowej i rodzinnej. Na obszarze LSR znajduje się tylko dwa ośrodki publiczne świadczące opiekę dzienną dla seniorów, co w znacznym stopniu utrudnia jej dostępność i ofertę.

Rozwiązaniem sugerowanym przez mieszkańców jest rozwój miejsc świadczenia usług społecznych i sami też wskazują olbrzymi i niewykorzystany potencjał w tym zakresie. Poprzednie lata wdrażania strategii, czy innych projektów przez lokalne samorządy zaowocowały zaspokojeniem wielu potrzeb w dostępie do świetlic wiejskich, placów zabaw, boisk sportowych oraz miejsc integracji mieszkańców. Niemniej podczas konsultacji założeń do diagnozy i samej diagnozy w trakcie spotkań zgłaszano dalsze braki w zakresie infrastruktury, szczególnie jej wyposażenia i dostosowania oraz wypełnienia ofertą dla mieszkańców, szczególnie seniorów. Biorąc pod uwagę oba powyższe fakty, w kolejnych latach realizacja projektów związanych z infrastrukturą społeczną powinna wystąpić, i rozwinąć swoją ofertę. Przede wszystkim jednak infrastruktura społeczna powinna pobudzać lokalną społeczność do aktywnego jej wykorzystywania, w formie zorganizowanej i przynoszącej wymierne korzyści społeczne. Ten postulat podnoszony był przez mieszkańców podczas spotkań związanych z przygotowaniem diagnozy.

Podsumowując, wzmocnienie i poprawa jakości kapitału ludzkiego poprzez m.in. programy wspierające aktywizację społeczną mieszkańców jest jedną z rekomendacji związanych z poziomem życia płynących dla obszaru nie tylko na podstawie danych uzyskanych w trakcie prac nad LSR, ale także dokumentów opisujących obszar na poziomie województwa. Wzmocnienie i poprawa jakości kapitału ludzkiego poprzez m.in. programy wspierające aktywizację społeczną mieszkańców to rekomendacja dla obszarów o stwierdzonych deficytach w zakresie kapitału ludzkiego i społecznego. Do takich właśnie obszarów należy objęty wdrażaniem LSR.

Proces konsultacji założeń do diagnozy oraz spotkania z mieszkańcami, na których tworzone mapy obszarów problemowych w zakresie spraw społecznych, wskazał grupę w szczególnie niekorzystnej sytuacji w dostępie do szeroko rozumianych usług społecznych. Grupą tą są osoby starsze, seniorzy po 60 roku życia i tym samym członkowie ich rodzin pełniący funkcję opiekunów faktycznych. Na podstawie danych statystycznych można przyjąć założenie, że grupa ta będzie się zwiększała i istnieje ryzyko, że będzie pozbawiona dostępu do wielu dziedzin współczesnego życia. Dlatego ważnym elementem wdrażania LSR powinno być prowadzenie działań mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniu tej grupy z dostępu do usług społecznych i wiedzy o procesach zachodzących we współczesnym świecie. Bardzo istotne będzie przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu seniorów, którzy będą musieli w najbliższych latach zmagać się z nowymi wyzwaniami, często wydającymi się prozaicznymi, np. zakupem biletów na środki komunikacji publicznej za pośrednictwem internetu. Z drugiej strony seniorzy jako grupa stanowią duży, niewykorzystany potencjał społeczny. Wiedza i doświadczenie w wielu dziedzinach życia, jego dawniejszych aspektach, choćby tradycji kulinarnych, może być z powodzeniem przekazywana następnym pokoleniom. W świetle badania obszarów problemowych przez mieszkańców i grupę inicjatywną działania prowadzone w tym obszarze mogą przynieść wiele pozytywnych i wielokierunkowych rezultatów.

4.4. Zasoby kapitału społecznego i działalność organizacji pozarządowych

Na obszarze objętym wdrażaniem lokalnej strategii rozwoju działa 181 organizacji zarejestrowanych w sądzie rejestrowym. Stanowi to tylko niewielki procent organizacji zarejestrowanych w województwie pomorskim. Jeśli aktywność społeczną mierzyć liczbą organizacji pożytku publicznego, sytuacja wygląda równie niekorzystnie. Dodatkowo, co podkreślano wielokrotnie podczas spotkań konsultacyjnych, część organizacji nie prowadzi faktycznej działalności. Mając na uwadze te dane, należy przyjąć, że na obszarze objętym LSR budowa społeczeństwa obywatelskiego jest na niezadowalającym poziomie. Dane te potwierdzają analizy sporządzone dla województwa – obszar wdrażania lokalnej strategii rozwoju określony został jako posiadający bariery zarówno w zakresie kapitału społecznego, jak i ludzkiego.

Podczas spotkań przeznaczonych dla organizacji pozarządowych, gdzie przeprowadzano identyfikację problemów trzeciego sektora, zgłaszano szereg różnych problemów odnośnie do obszaru oraz wewnętrznych spraw NGO. Przede wszystkim wskazano podstawową barierę w rozwoju społeczeństwa obywatelskiego – niską aktywność społeczną. Działające organizacje opierają swoją aktywność najczęściej na osobie lidera i kilku najbliższych współpracowników, natomiast do różnych inicjatyw nie włączają się mieszkańcy. Ten obszar uznany został za wymagający interwencji w pierwszej kolejności. Kolejne bariery w rozwoju trzeciego sektora zostały zidentyfikowane na poziomie organizacyjnym. Brak współpracy pomiędzy organizacjami oraz brak wsparcia w prowadzeniu organizacji były najczęściej powtarzanymi problemami. Narzędzia możliwe do zastosowania przy wdrażaniu lokalnej strategii rozwoju powinny przyczynić się do zmiany tego stanu.

Nie mniej jednak działające organizacje pozarządowe stanowią również niezmierny potencjał do rozwiązania problemów przed jakimi staje lokalne środowisko. Na obszarze znajduje się wiele miejsc mogących stanowić bazę do świadczenia usług społecznych, które wykorzystane mogą zostać właśnie przez lokalne organizacje pozarządowe do świadczenia usług w pełni dostosowanych do potrzeb jej mieszkańców w bliskości ich miejsca zamieszkania. Jest to rozwiązanie, które bardzo interesuje lokalne organizacje, co potwierdziły prowadzone konsultacje. Jednak w tej sytuacji pojawiają się kolejne bariery – wiedza i umiejętności osób działających w tych organizacjach. W odpowiedzi na tak zgłaszane problemy mogą być działania szkoleniowe i doradcze dla lokalnych organizacji podnoszące ich umiejętności w tym zakresie.

4.5. Uwarunkowania przestrzenne i geograficzne

Obszar objęty strategią leży we wschodniej części makroregionu Pojezierza Południowopomorskiego, na styku trzech mezoregionów:

- Borów Tucholskich, w obrębie których leży wschodnia część obszaru,
- Równiny Charzykowskiej, obejmującej środkową i północną część obszaru,
- Pojezierza Krajeńskiego, na którym leży południowo-wschodni kraniec obszaru.

Rzeźba terenu została ukształtowana w okresie zlodowacenia i ma stosunkowo prostą budowę geologiczną złożoną z utworów czwartorzędowych, głównie plejstoceniowych i holoceniowych, o miąższości powyżej 100 m. Na większości obszaru rzeźna terenu wahają się od 120 m n.p.m. do 150 m n.p.m., ale są tu również wzgórza przekraczające 200 m (np. Wzgórze Wolności na południowym końcu Jeziora Charzykowskiego sięgające 206 m n.p.m.).

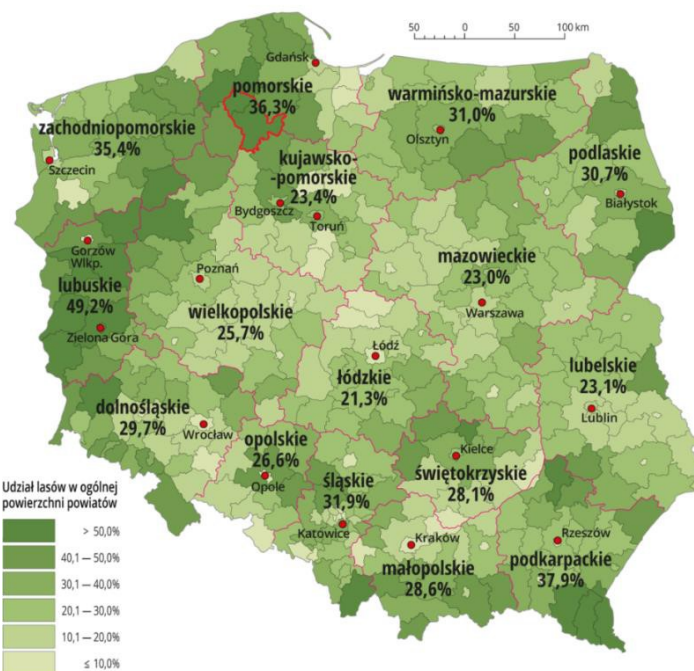
Cechą, która wyróżnia obszar, ale także decyduje o jego spójności, jest lesistość. Średnia wartość lesistości gmin wynosi 53%, co sprawia, że teren LGD należy do najbardziej zalesionych w województwie pomorskim, jak również w

Polsce. Obecność obszarów leśnych od zawsze wpływała na życie mieszkających tu ludzi, którzy z „darów lasu” zaspokajali swoje potrzeby bytowe i zarobkowe. Dane odnośnie do lesistości przedstawiają, w porównaniu do obszaru całego województwa pomorskiego i Polski, poniższa mapa i tabela.

Mapa 2. Udział lasów w ogólnej powierzchni obszarów i województw, z zaznaczonym obszarem LGD

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://www.epodreczniki.pl/>.

Tabela Lesistość (procentowy udział powierzchni gruntów leśnych do pozostałych) w gminach objętych LSR

Brusy	Chojnice	Czersk	Konarzyny	Lipnica	Średnia dla obszaru	Województw o pomorskie
57,8%	38,2%	63,2%	53,1%	53%	53%	36,3%

Główne mezoregiony, obejmujące Bory Tucholskie i Równinę Charzykowską, to obszary równiny sandrowej rozcięte dolinami Brdy i jej dopływów. Sandr budują piaski o różnej granulacji z domieszką żwiru. Jego powierzchnia jest urozmaicona i zróżnicowana, a szczególnymi akcentami tej rzeźby są rynny polodowcowe, wały wydmore, pagórki morenowe, zagłębienia bezodpływowe, a także stoki i klify występujące na zboczach wzniesień. Rynny są formami podłużnymi, głęboko wciętych w sandr, mają na ogół strome zbocza, do 30 stopni nachylenia i wypełnione są jeziorami. Biegają one przeważnie w kierunku północno-południowym i tworzą wąskie doliny, głęboko wcięte w sandr, którymi płyną większe lub mniejsze ciek wodne lub wypełniają je jeziora przepływowe. Do najciekawszych form erozyjnych należy dolina Brdy, która wcina się w sandr na głębokość 5-10 m, tworząc strome zbocza.

Bogactwem obszaru są liczne jeziora. Najbardziej powszechnym typem jezior są jeziora rynnowe, które występują w postaci ciągów jeziornych poprzedzielanych płycznami. Mają one długi i wąski kształt, strome brzegi i urozmaiconą rzeźbę dna. Dość częste są także jeziora typu morenowego i wytopiskowego. Łącznie na obszarze LGD znajduje się 79 jezior o powierzchni ponad 10 ha, w tym 17 jezior zajmujących powierzchnię ponad 100 ha. Większość jezior zawiera wody w II i III klasie czystości, ale są tu również jeziora posiadające I klasę wód. Wody stanowią jeden z najistotniejszych elementów wpływających na potencjał turystyczny obszaru.

4.6. Uwarunkowania przyrodnicze

Teren objęty strategią posiada bogatą i dość zróżnicowaną roślinność: tereny leśne, obszary zadrzewione, zakrzewione łąki i pastwiska oraz ugory i odłogi, które bardzo często zarastają samosiejkami. Zgodnie z przynależnością przyrodniczo-leśną, lasy te w większości należą do dzielnicy Borów Tucholskich, które zaliczane są do największych kompleksów leśnych w skali Europy i wyróżniają się dużą bioróżnorodnością. Pomimo wielowiekowej i wielokierunkowej gospodarki człowieka jako środowisko przyrodnicze zachowały fragmenty biocenoz i ekosystemów o charakterze zbliżonym do naturalnego. Sieć hydrograficzna w powiązaniu z urozmaiconą rzeźbą terenu i

specyficznymi warunkami klimatycznymi, duża lesistość i niski stopień zaludnienia przyczyniły się do zachowania w Borach Tucholskich rzadkich gatunków roślin. Wiele z nich zostało opisanych w „Polskiej Czerwonej Księdze Roślin”, a są to między innymi lobelia jeziorna, poryblin jeziorny, sasanka wiosenna oraz liczne gatunki porostów. Spośród przedstawicieli fauny najcenniejszymi gatunkami zwierząt, charakterystycznymi dla obszaru LGD, są orzeł bielik, puchacz, rybołów, kania czarna i ruda, bocian czarny, żuraw, gągoł, zimorodek, bóbr i wydra.

Dużą część powierzchni lasów stanowią bardzo ubogie siedliska leśne – bór suchy. Są to głównie drzewostany sosnowe pochodzące z nasadzeń, przeważnie w średnich klasach wieku, z domieszką brzozy, dębu i buka. Lasy te pełnią szczególnie ważne funkcje środowiskowe, chroniąc piaszczyste gleby przed erozją oraz poziom wodonośny przed zanieczyszczeniem ze względu na znaczną przepuszczalność gruntów.

Drugim dominującym typem siedliskowym jest bór świeży i bór mieszany świeży, który tworzą drzewostany sosnowe z domieszką liściastych. Występują one zwykle w otoczeniu akwenów bądź wyspowo wewnątrz borów suchych, które stanowią zalesienia najłagodniejszych gruntów. Pozostałe typy siedliskowe, a więc bór wilgotny, bór bagienny, bór mieszany wilgotny i ols jesionowy, zajmują niewielki odsetek powierzchni leśnych.

Dowodem wysokich walorów przyrodniczych i krajobrazowych obszaru jest mnogość obiektów i obszarów cennych z przyrodniczego punktu widzenia, podlegających różnym formom ochrony. Obejmują one najbardziej wartościowe fragmenty środowiska przyrodniczego, wykazujące dużą bioróżnorodność zasobów. Obszary prawnie chronione stanowią ponad 50% terenu objętego Lokalną Strategią Rozwoju, ustanawiając wskaźnik o najwyższej wartości w województwie pomorskim.

Obszary o szczególnych właściwościach naturalnych lub posiadające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego występujące na obszarze:

- Park Narodowy „Bory Tucholskie”, który istnieje od 1 lipca 1996 roku i zajmuje powierzchnię 4613,04 ha. Leży on w granicach administracyjnych gminy Chojnice i Brusy. Park obejmuje najbardziej cenne przyrodniczo fragmenty Borów Tucholskich. Swoje walory krajobrazowe zawdzięcza bogatej sieci hydrograficznej, w której skład wchodzi 21 jezior. Część z nich stanowią bezodpływowe jeziora lobeliowe z krystalicznie czystą wodą i charakterystyczną roślinnością. Na terenie Parku zachowały się relikwowe gatunki glacialne, np. zimoziół północny i trzciniaak prosty.
- Zaborski Park Krajobrazowy – został utworzony na mocy uchwały w roku 1990. Zajmuje on powierzchnię 34 026 ha. Nadrzędnym celem jego utworzenia była ochrona obszaru stanowiącego najlepiej zachowany pod względem przyrodniczym i krajobrazowym fragment Borów Tucholskich, oraz pielęgnowanie lokalnych tradycji, obyczajów, folkloru, rzemiosła artystycznego i użytkowego.
- Chojnicko-Tucholski Obszar Chronionego Krajobrazu „Fragment Borów Tucholskich” ustanowiony w celu ochrony i zachowania dla turystyki unikalnych krajobrazów. Zajmuje powierzchnię 8061 ha
- Obszary Chronionego Krajobrazu: Fragment Borów Tucholskich, Okolice Jezior Krępsko i Szczytno, Chojnicko-Tucholski, Północny – część zachodnia, Północny – część wschodnia.
- Tucholski Park Krajobrazowy leżący w południowej części obszaru o powierzchni 11 300 ha.
- Rezerваты przyrody: „Jezioro Nawionek”, „Bór Chrobotkowy”, „Piecki”, „Bagno Stawek”, „Jezioro Laska”, „Kruszynek”, „Dolina Kulawy”, „Mocadło”, „Ostrów Trzebielski”, „Mechowisko Radość”, „Jezioro Mętne”, „Ustronie”, „Cisy nad Czerską Strugą”, „Kręgi Kamienne”, „Jezioro Małe Łowne”.
- Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 Wielki Sandr Brdy. Na obszarze LGD położony jest Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 – symbol PLB 220001 – Wielki Sandr Brdy. Leży on w północnej i północno-środkowej części gminy Brusy.
- Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Bory Tucholskie – symbol PLB220009, obejmuje część gminy Brusy, Chojnice, Lipnica i gminę Czersk.

- Światowy Rezerwat Biosfery UNESCO MaB „Bory Tucholskie” – utworzony w 2010 roku z inicjatywy Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy, obejmuje obszar objęty LSR z wyłączeniem gminy Lipnica. Nie stanowi formy ochrony przyrody.
- Obszary siedliskowe Natura 2000: Młosino-Lubnia, Mętne, Sandr Brdy, Las Wolność, Czerwona Woda pod Babilonem, Doliny Brdy i Chociny, Ostoja Zapceńska, Ostoja Borzyszkowska, Nowa Brda.
- Na obszarze występują również pomniki przyrody i użytki ekologiczne.

Bogactwo przyrodnicze i krajobrazowe obszaru stanowi najważniejszy zasób obszaru. Jednocześnie, jak wskazują wyniki badań ankietowych i konsultacji z mieszkańcami, stanowi ciągle niewykorzystany potencjał. Jest także zasobem, które w opinii mieszkańców należy chronić i dbać o jego dobry stan – podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska wskazane zostało jako jeden z ważniejszych obszarów interwencji. Fakt występowania na znacznej ilości obszarów cennych przyrodniczo wskazuje na fakt konieczności realizacji wielu inwestycji mających na celu zachowanie bioróżnorodności jej ochronę i tam gdzie to możliwe udostępnienie dla mieszkańców w sposób niezagrażający jej zachowaniu. Mimo funkcjonowania na obszarze kilku podmiotów ochrony przyrody (Park Narodowy, Parki Krajobrazowe) zakres inwestycji w tym zakresie jest niewystarczający, przede wszystkim na ograniczone zasoby finansowe. Kolejnym problemem jest poziom zaangażowania lokalnych samorządów w realizację inwestycji bezpośrednio związanych z ochroną bioróżnorodności. Jak pokazały przeprowadzone rozmowy te inwestycji z punktu widzenia samorządu są bardzo kosztowne i niestety mniej „popularne” wśród mieszkańców od inwestycji w drogi i chodniki. Co ponownie potwierdza fakt konieczności edukacji lokalnej społeczności w tym zakresie.

4.7. Rezerwat Biosfery UNESCO MaB Bory Tucholskie

Szczególnym wyznacznikiem wartości przyrodniczej obszaru jest ustanowiony w ramach programu Man and Biosphere (Człowiek i Biosfera) Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) w 2010 roku Światowy Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie. Powstanie rezerwatu nastąpiło także dzięki wieloletnim staraniom Lokalnej Grupy Działania Sandry Brdy, która zainicjowała to przedsięwzięcie. Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie to dziesiąty i zarazem największy rezerwat w Polsce. Rezerwaty, których na świecie znajduje się ponad pięćset, stanowią wyznaczone obszary chronione, zawierające cenne zasoby przyrodnicze. Mają one na celu ochronę różnorodności biologicznej oraz umożliwienie lepszej obserwacji zmian ekologicznych w skali całej planety. Rezerwat obejmuje niemal cały obszar objęty LSR.

Istnienie rezerwatu (jednego z dwóch w województwie pomorskim), oznaczonego tak silną marką, jaką jest UNESCO, powoduje, że stanowi on jeden z najważniejszych i jednocześnie mało wykorzystanych zasobów obszaru. Stąd działania ukierunkowane na silne powiązanie identyfikacji obszaru z rezerwatem powinno stanowić jedno z ważniejszych zadań podczas wdrażania LSR.

4.8. Kluczowe atrakcje turystyczne obszaru

Turyści przybywający na obszarze doceniają jego walory – unikatową przyrodę i dużą liczbę jezior, które są czyste i sprzyjają uprawianiu turystyki wodnej. Jednym z najważniejszych zasobów przyciągających rzesze turystów jest przepływająca przez obszar rzeka Brda. Jest ona zaliczana do najpiękniejszych szlaków wodnych w Polsce, a nawet w opinii uprawiających turystykę kajakową, w Europie.

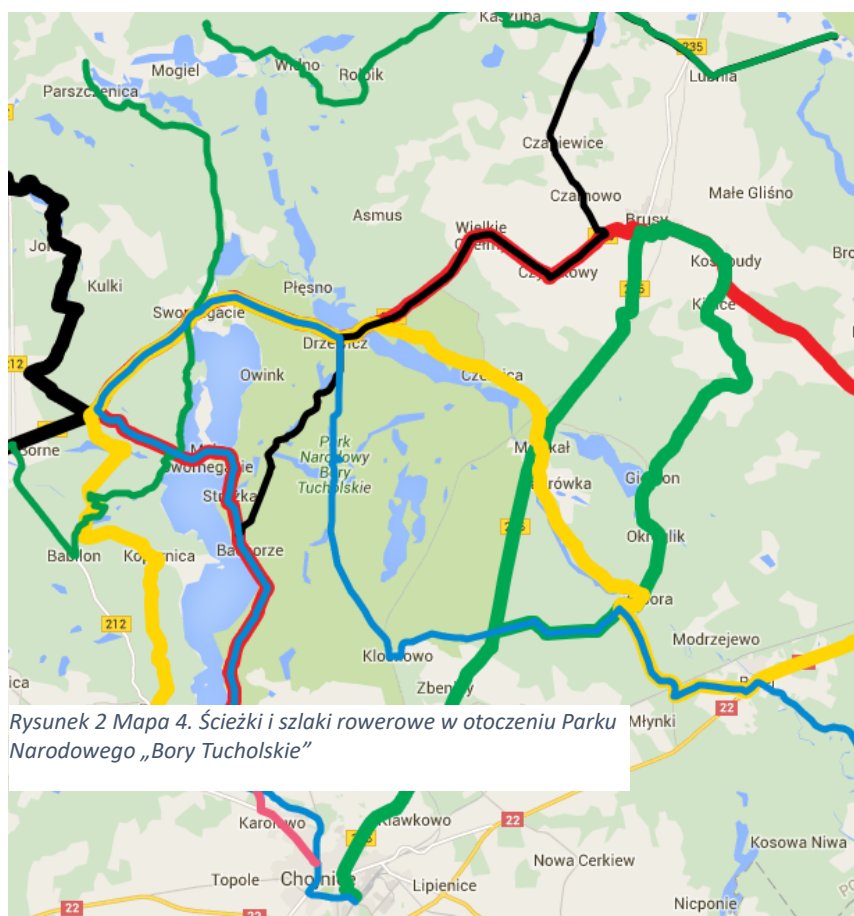
W środkowym odcinku Brda płynie początkowo ku wschodowi poprzez ciąg pięknych rynnowych jezior Równiny Charzykowskiej – to początek kompleksu leśnego Borów Tucholskich z Zaborskim Parkiem Krajobrazowym oraz wydzielonym w jego części Parkiem Narodowym Bory Tucholskie. Urozmaicony i kręty bieg rzeki, liczne jeziora i czysta woda są wielkim magnesem przyciągającym turystów, zwłaszcza wodniaków⁴⁰.

Rysunek 1 Rys. 2. Przebieg rzeki Brdy na obszarze objętym wdrażaniem LSR
 Źródło: Brdą przez Bory, Zabory i Ziemię Chojnicką, LGD Sandry Brdy, Chojnice 2010.

Rzeka Brda (z dopływem – rzeką Zbrzycą i Wielkim Kanałem Brdy), której najciekawsze dla turysty fragmenty zlokalizowane są właśnie na obszarze wdrażania LSR, jest dominującym potencjałem tury-stycznym. Jednakże potencjał taki niesie ze sobą również negatywne oddziaływania. Jak wskazują przeprowadzone w ramach tworzenia diagnozy badania, w przypadku użytkowania rzeki przez turystów pojawiają się problemy w postaci degradacji środowiska. Potwierdzają to także badania „zewnętrzne”. Fakt występowania na rzece negatywnych efektów masowej turystyki, niewystarczający w stosunku do liczby turystów i natężenia ruchu stan

zagospodarowania oraz nadmierna antropopresja zostały wskazane jako problemy i ograniczenia w rozwoju turystyki kajakowej.

Rysunek 2 Mapa 4. Ścieżki i szlaki rowerowe w otoczeniu Parku Narodowego „Bory Tucholskie”

W ostatnich latach na obszarze objętym lokalną strategią rozwoju stworzony został nowy produkt, mający duże oddziaływanie na ruch turystyczny. Jest to sieć ścieżek rowerowych „Kaszubska Marszruta”. Nadmienić należy fakt, że część odcinków tego kompleksu do uprawiania aktywnej turystyki rowerowej została wybudowana przy udziale środków objętych Lokalną Strategią Rozwoju. Walory „Kaszubskiej Marszruty” w szybkim tempie zyskały uznanie turystów rowerowych, zdobywając znakomite recenzje m.in. na łamach National Geographic Polska. Ten obiekt turystyczny stanowi zatem nowy potencjał, który będzie w najbliższych latach podstawą do rozwoju oferty turystycznej obszaru

III. 15. Uwarunkowania kulturowe

Obszar objęty strategią od wieków zamieszkuje w dużym stopniu ludność kaszubska. Wschodnią i środkową część zamieszkuje odłam Kaszubów zwany Zaborakami lub Krëbanami. W części zachodniej przeważają Borowiacy (Boroce) z grupy kaszubskiej i borowicko-tucholskiej, a w części północnej – Gochy. Każda z tych grup wytworzyła bogatą kulturę podtrzymywaną w dalszym ciągu poprzez mowę, literaturę, rękodzieło artystyczne oraz działalność zespołów folklorystycznych.

Spośród innych grup etnicznych Kaszubi wyróżniają się poczuciem tożsamości narodowej oraz kultywowaniem tradycji kulturowych. Liczne tego przejawy znajdujemy na obszarze LGD. Jest nim na przykład istniejące w Brusach pierwsze w Polsce Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące, działalność tamtejszego Centrum Kultury i Biblioteki im. Jana Karnowskiego oraz słynnego nie tylko w regionie, Kaszubskiego Zespołu Folklorystycznego Krëbane, który jest organizatorem Międzynarodowego Festiwalu Folkloru „Dni Kultury Kaszubskiej”. W celu zabezpieczenia przed zniszczeniem i zapomnieniem ostatnich pamiątek i zbiorów kultury materialnej Ziemi Zaborskiej w Brusach Jagliach w maju 2005 roku otwarto Chatę Kaszubską – miejsce spotkań, szkoleń i edukacji ekologicznej. Specyficznym wyznacznikiem kaszubszczyzny obszaru był mieszkaniec gminy Brusy – zmarły w 2013 roku Józef Chełmowski. Spuścizna, jaką po sobie zostawił ten słynny na całym świecie rzeźbiarz, malarz i promotor zanikającej na Pomorzu sztuki malowania na szkle, może okazać się jednym z kluczowych dla rozwoju turystycznego elementów. Potencjał ten wykorzystywany jest w stopniu zdecydowanie niewystarczającym.

Cennym elementem dziedzictwa kulturowego są tradycyjne produkty wytwarzane na tym obszarze. Do najbardziej znanych należy haft kaszubski. Pięknie haftowane czepce są symbolem stroju i haftu kaszubskiego. Sztuka haftu, chociaż nie tak powszechna jak dawniej, jest ciągle uprawiana przez mieszkanki obszaru LGD. Kultywowane są także inne kierunki rzemiosła ludowego, jak plecionkarstwo i koszykarstwo, odlewy gipsowe, rzeźba, snycerstwo, malarstwo (w tym malowanie na szkle), a nawet wyrób tradycyjnych narzędzi i ludowych instrumentów muzycznych. Przejawem żywotności dziedzictwa kulturowego są zachowane zwyczaje, obrzędy oraz imprezy, w których wykorzystuje się te elementy miejscowej kultury. Wiele z popularnych wydarzeń, które mają miejsce na obszarze, zostało zainicjowanych i organizowanych przez LGD Sandry Brdy. Należą do nich m.in. Festyn Gocki w Odrach, Maraton Gocki, Kosznajderski Rajd Rowerowy oraz Jarmark Zaborski. Te specyficzne imprezy na stałe wpisały się w kalendarz wydarzeń, a co najważniejsze cieszą się dużą popularnością, także wśród osób przyjeżdżających, aby wziąć w nich udział z innymi częściami województwa i kraju.

Na obszarze LSR zlokalizowana jest jedna z najbardziej specyficznych w województwie pomorskim krain – Kosznajderia. Położone na południe od miasta Chojnice ziemie na początku XIV wieku były słabo zaludnione i zniszczone w wyniku działań wojennych. Aby ożywić gospodarkę wiejską, Krzyżacy zarządzający tymi terenami zaczęli sprowadzać niemieckich osadników wyznania rzymskokatolickiego – głównie z okolic Osnabrück nad rzeką Hase w Dolnej Saksonii. Z biegiem lat, zwłaszcza po przyłączeniu tej części Pomorza ponownie do Korony polskiej (od drugiej połowy XV w.), spora część ludności asymilowała się z Polakami, przyjmując ich język i obyczaje. Obie społeczności łączyła jedna rzecz – wspólna wiara – Kosznajdrzy do końca (także w czasach zaborów, gdy na Pomorze przybywała niemiecka ludność protestancka) zostali katolikami.

Do dnia dzisiejszego, na obszarze wdrażania LSR wiele osób nosi nazwiska typowe dla tej społeczności. Do najbardziej rozpowszechnionych nazwisk we wsiach kosznajderskich należały: Behnke, Behrendt, Gatz, Giersch, Musolf, Nelke, Pankau, Rink, Schmelter, Schreiber, Schulz, Schwemin, Theus, Weilandt⁴⁴. W okresie wdrażania LSR na lata 2009-2015 Lokalna Grupa Działania podejmowała szereg inicjatyw na rzecz kultywowania pamięci o tej społeczności i krainie. Działalność wydawnicza realizowana przez LGD, w tym publikacja pierwszej monografii Kosznajderii, sprawiła, że temat Kosznajderii stał się popularny nie tylko na obszarze, ale także w kraju i za granicą. Kosznajderia, jako obszar geograficzny i kulturowy, jest także ważnym, ciągle niewykorzystanym potencjałem.

4.9. Dziedzictwo kulturowe, zabytki

W kontekście wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego i zlokalizowanych na obszarze zabytków architektury i przyrody występuje tu duża liczba cennych obiektów, jednak nie jest to element decydujący o atrakcyjności turystycznej. Stanowi natomiast doskonałe uzupełnienie oferty, wzbogacając ją i przy odpowiednim ukierunkowaniu może również przyczynić się do zwiększenia potencjału rozwojowego obszaru.

Do najcenniejszych obiektów zabytkowych zachowanych na obszarze LGD należą:

- Rezerwat „Kręgi Kamienne” koło miejscowości Odry i zachowane ślady kultury gockiej (największe w Polsce dawne cmentarzysko Gotów).
- Kościoły: w Ciechocinie (XVIII w.), Ogorzelinach (XVI w.), Sławęcinie (XVI w.), Konarzynach, Borzyszkowach i Brzeźnie Szlacheckim (wszystkie z początku XVIII w.), kościół w Leśnie, kościół w Brusach i kościół w Kosobudach. Kościoły drewniane, wykonane przez miejscowych cieśli, stanowią perłę architektury budownictwa ludowego na Kaszubach. Większości kościołów towarzyszą parafialne cmentarze, także objęte ochroną.
- Grodziska i stanowiska archeologiczne: Charzykowy (tzw. Góra Zamkowa, Wolność), Ostrowite, kręgi kamienne w Leśnie, Nierostowo, Żychce, Konarzyny, Ciecholewy.
- Zespoły dworsko-parkowe: Zbeniny (XVII w.), Nieżychowice (XVII w.), Wielkie Chełmy, Leśno i Żabno, oraz wiele obiektów z XIX wieku w większości otoczonych przez zabudowania gospodarcze i folwarczne. Niestety, w wielu przypadkach stan kompleksów dworsko-parkowych jest zły z powodu braku remontów przez ostatnie 50 lat.
- Budynki przemysłowe, głównie z XIX wieku: Chociński Młyn (młyn wodny), Krojanty (neogotycki budynek gospodarczy), Hamer Młyn (młyn i tartak), Osusznicza (młyn), Kaszuba (młyn wodny), Czernica (młyn wodny).
- Akwedukt we wsi Fojutowo będący skrzyżowaniem dwóch cieków wodnych: Czerskiej Strugi i Wielkiego Kanału Brdy.
- Liczne budynki mieszkalne i gospodarskie z XIX i XX wieku.

Obszar objęty LSR zgodnie z przedstawioną analizą posiada nieocenione zasoby i walory przyrodnicze i kulturowe, co bez wątplenia potwierdza fakt nadania obszarowi statusu Rezerwatu Biosfery przez UNESCO. Jednak prezentując lokalnej społeczności wskazane zasoby okazuje się, że wiedza mieszkańców w tym zakresie jest bardzo wybiórcza i ograniczona. Najtrafniejszym określeniem tego stanu rzeczy jest opinia, że zawsze tak było. Co powoduje, że mieszkańcy nie do końca mają świadomość obszaru, który ich dotyka. Taki stan rzeczy potwierdzają również osoby, które edukują w tym zakresie mieszkańców, szczególnie młodzież, która swoją wiedzę ogranicza do szkolnej podstawy programowej. Przeprowadzone konsultacje potwierdzają wyraźną potrzebę podniesienia poziomu wiedzy mieszkańców, szczególnie osób młodych w tym zakresie.

Kolejnym ważnym aspektem bezpośrednio związanym z przeprowadzoną analizą potencjału turystycznego regionu jest ograniczenie antropopresji człowieka na środowisku na obszarach cennych przyrodniczo – szczególnie jeziorach, gdzie często każda wolna przestrzeń jest wykorzystywana przez mieszkańców i turystów jako miejsce rekreacji. Wśród zgłaszanych problemów jest koncentracja miejsc, w których zbiorniki wodne wykorzystywane będą do rekreacji – budowę i modernizację kąpielisk nad jeziorami oraz dostosowanie ich infrastruktury do osób z szczególnymi potrzebami np. osób niepełnosprawnych. Jak również w ograniczenie pośredniego wpływu człowieka na środowisko poprzez ograniczenie emisji zanieczyszczeń. Rozwiązaniem, które szczególnie zainteresowało mieszkańców jest instalacja magazynów energii. W ostatnich latach kilkukrotnie zwiększyła się ilość budynków z instalacją paneli fotowoltaicznych, zarówno na budynkach użyteczności publicznej jak również domach prywatnych czy firmach. Niestety jednak powszechnie wiadomo, że rozwiązanie to nie jest doskonałe, ze względu na niedostawanie sieci energetycznych do dużych skoków napięcia wywołanych różnicami w poziomie produkcji prądu z tego źródła, co również przekłada się negatywnie na ekonomiczny czynnik samych inwestycji – część wyprodukowanej energii elektrycznej nie jest przyjmowana przez sieć. Z danych uzyskanych od operatora sieci Enea na obszarze LSR zgłoszony i użytkowany jest tylko jeden magazyn energii, mimo, że taka instalacja rozwiązuje wyżej wskazany problem. Głównym

czynnikiem jest koszt inwestycji i okres zwrotu. Dlatego w oparciu o konsultację pomysłu jednym z zakresów wsparcia w ramach LSR będą granty na instalację magazynów energii w budynkach publicznych, społecznych i domach jednorodzinnych. Takie zakres wsparcia stanowić będzie przede wszystkim promocję i upowszechnienie takiego rozwiązania w regionie, co docelowo może przyczynić się zwiększenia instalacji w regionie.

4.10. Gospodarka i przedsiębiorczość

Obszar objęty wdrażaniem LSR w zakresie zagadnień związanych z gospodarką i przedsiębiorczością wyróżnia jedna podstawowa cecha. Jest to niska aktywność gospodarcza mierzona wskaźnikiem liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 10 000 mieszkańców. Występowanie wskazanej cechy znajduje potwierdzenie zarówno w danych statystycznych, jak i dokumentach diagnozujących obszar. Przede wszystkim jednak, z punktu widzenia oddolnego charakteru diagnozy, przekonanie o niskiej aktywności gospodarczej uwidocznione zostało w wyniku przeprowadzonych badań wśród mieszkańców obszaru. Konieczność rozwoju przedsiębiorczości stanowiła jeden z głównych wskazywanych przez mieszkańców kierunków, w jakim powinna zmierzać realizacja LSR.

Jak wskazują dane, wskaźnik aktywności gospodarczej w badanym okresie stanowił tylko poniżej 70% wartości wskaźnika dla całego województwa. W związku z powyższym można przyjąć założenie, że pobudzanie aktywności gospodarczej powinno stanowić jedno z podstawowych wyzwań stojących przed lokalną strategią rozwoju. Zasadne jest zatem przeznaczenie proporcjonalnie większych środków na działania umożliwiające realizację celów przyjętych w tym zakresie i docelowo zmniejszenie dysproporcji pomiędzy wskaźnikiem aktywności gospodarczej dla obszaru i województwa.

Z danych statystycznych w zakresie struktury własnościowej podmiotów gospodarczych wynika, że za rozwój przedsiębiorczości na obszarze objętym wdrażaniem LSR odpowiadają w dużej mierze drobni przedsiębiorcy prywatni. Dominacja sektora prywatnego, w tym samodzielnej działalności gospodarczej, występuje na obszarze w stopniu wyższym niż w pozostałych częściach województwa. Procentowa wartość liczby podmiotów z sektora prywatnego, prowadzących działalność w formie jednoosobowej w stosunku do podmiotów gospodarczych na obszarze wynosiła 80%. Interesującą cechą obszaru w zakresie diagnozy lokalnej gospodarki jest fakt występowania w gminach subregionu chojnickiego najwyższego w województwie rozwoju opartego na endogenicznych zasobach (miejscowych MŚP) niż na dużych inwestorach zewnętrznych. Częściowo wynika to z faktu istnienia innej zdiagnozowanej bariery obszaru – utrudnionych procesów rozwojowych (w tym m.in. tworzenie terenów inwestycyjnych oraz rozbudowa sieci i urządzeń infrastruktury technicznej) wynikających z restrykcyjnych norm prawnych dotyczących ochrony obszarów cennych przyrodniczo (zwłaszcza zaś obszarów Natura 2000), pokrywających ponad 50% obszaru LSR. Powyższe cechy wskazują zatem, że na obszarze wdrażania LSR możliwy jest wzrost aktywności gospodarczej, jednak w połączeniu z istniejącymi barierami powinien być oparty na rozwoju mniejszych podmiotów, które są w stanie utrzymać i rozwijać działalność w lokalnych uwarunkowaniach gospodarczych.

W zakresie rozwoju lokalnej gospodarki kluczowym zagadnieniem jest wskazanie odpowiednich kierunków. Biorąc pod uwagę uwarunkowania panujące na obszarze, właściwy wydaje się rozwój przedsiębiorczości zakładający wsparcie przedsięwzięć polegających na wykorzystaniu potencjału turystycznego obszaru oraz lokalnych zasobów. Kierunek ten znajduje uzasadnienie ze względu na podkreślane zarówno podczas spotkań konsultacyjnych, jak i w dokumentach diagnozujących obszar niewykorzystanie potencjału turystycznego obszaru. Inne fakty skłaniające do wspierania zidentyfikowanego powyżej kierunku rozwoju wskazują, że na obszarze występują pozytywne warunki do rozwoju turystyki i rekreacji, które to z kolei wynikają z niskiego poziomu zurbanizowania i wysokiego poziomu zalesienia. Dodatkowo atrakcyjność turystyczną zwiększają liczne formy ochrony przyrody, opisane w rozdziale. Zidentyfikowanie szeroko rozumianej obsługi ruchu turystycznego – branża czasu wolnego jako kluczowego kierunku gospodarczego rozwoju obszaru znajduje także uzasadnienie w kolejnym fakcie – zgłaszanym zapotrzebowaniu na pracowników.

Ustalenie poszczególnych branż czasu wolnego, było jednym z elementów warsztatów przeprowadzonych dla grupy inicjatywnej oraz spotkań z mieszkańcami (w tym przedstawicielami sektora gospodarczego obsługujący ruch turystyczny). Uzasadnienie wyboru znajduje się również w dalszych częściach diagnozy, w działach dotyczących zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz turystyki. Ostatecznie, z uzyskanych informacji, na potrzeby realizacji LSR przyjęto poniższy katalog (w oparciu o klasyfikację PKD 2007).

Jako branżę czasu wolnego definiowane są następujące kody PKD:

- 55.20. Z- Obiekty noclegowe turystyczne i miejsca krótkotrwałego zakwaterowania (tylko obiekty oferujące w sposób zorganizowany miejsca noclegowe – pojedyncze mieszkania/apartamenty na wynajem nie są zaliczane do tej grupy)
- 55.30.Z- Pola kempingowe i pola namiotowe
- 56.10.A- Restauracje i inne stałe placówki gastronomiczne
- 55.10.Z- Hotele i podobne obiekty zakwaterowania
- 79.12.Z- Organizatorzy turystyki
- 79.90.A- Piloci wycieczek i przewodnicy turystyczni
- 79.90.B- Działalność informacji turystycznej
- 93.21.Z- Działalność wesołych miasteczek i parków rozrywki
- 93.29.A- Działalność pokojów zagadek, domów strachu, miejsc do tańczenia i w zakresie innych form rozrywki lub rekreacji organizowanych w pomieszczeniach lub w innych miejscach o zamkniętej przestrzeni,

93.29.B- Pozostała działalność rozrywkowa i rekreacyjna, gdzie indziej niesklasyfikowana.

Udzielenie szczególnych preferencji dla wymienionych działalności pozwoli na zrealizowanie założeń odnośnie do koncentracji wsparcia oraz jego ukierunkowania.

4. 11. Rolnictwo

Rolnictwo na obszarze objętym lokalną strategią rozwoju uwarunkowane jest opisanymi wyżej czynnikami przyrodniczymi, przede wszystkim dużą lesistością. Najlepsze warunki glebowe dla produkcji roślinnej znajdują się w południowej części gminy Chojnice, gdzie dominują gleby III i IV klasy, przy czym odsetek trwałych użytków zielonych wynosi tutaj około 10%. Średnia wielkość gospodarstw rolnych na obszarze nie przekracza 15h, przez co blisko 10% gospodarstw rolnych utrzymuje się z działalności pozarolniczej. Taka sytuacja pokazuje potencjał do wykorzystania gospodarstw, ze względu na położenie w atrakcyjnym turystycznie regionie do świadczenia usług w niewykorzystanych budynkach gospodarczych w formie zagród edukacyjnych czy pokoi agroturystycznych. Poziom zainteresowania rozwojem działalności pozarolniczej wśród przedstawicieli gospodarstw rolnych analizowany był na podstawie ankiety przeprowadzonej wśród rolników. Badanie potwierdziło chęć rozwoju działalności pozarolniczej w kierunku usług branż czasu wolnego, poprzez utworzenie gospodarstwa agroturystycznego (40,63%) lub zagród edukacyjnych (37,50%). Z przeprowadzonych wywiadów wynika również, że w znacznej części gospodarstw istnieje również infrastruktura, która może zostać zagospodarowana na taką właśnie działalność (część domu pusta, ze względu na opuszczenie gospodarstwa przez dorosłe dzieci) lub puste budynki inwentarskie (ze względu na sprofilowanie gospodarstwa i odstępianie od wcześniejszego modelu gospodarstwa, które zajmuje się chowem i hodowlą różnych zwierząt). Dodatkowym aspektem potwierdzającym potencjał do rozwoju usług pozarolniczych jest zmiana postrzegania wsi przez samych rolników, którzy doceniając jej walory jako potencjału do budowy nowej oferty. Również badania i analizy potencjału rozwoju turystyki w województwie pomorskim wskazują na wzrost zainteresowania turystów turystyką wiejską, która staje się jedną ważnych dystynacji turystycznych w województwie pomorskim.

4.12. Grupy w niekorzystnej sytuacji

W wyniku przeprowadzonej analizy zdefiniowane zostały następujące grupy w szczególnie niekorzystnej sytuacji:

- Seniorzy – osoby po 60 roku życia
- Opiekunowie faktyczni (nieformalni) – osoby pełnoletnie opiekujące się osobą potrzebującą wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, niebędące opiekunami zawodowymi i niepobierające wynagrodzenia z tytułu sprawowania takiej opieki, najczęściej członkowie rodziny.
- Osoby młode do 25 roku życia

4.13. Analiza SWOT

Analiza SWOT w najprostszym ujęciu to procedura analityczna, która ma na celu gromadzenie i porządkowanie informacji oraz przejrzystą ich prezentację, co pozwala na określenie optymalnych kierunków rozwoju danego obszaru odpowiednio do przyjętych celów działania. Polega na badaniu otoczenia oraz cech obszaru poprzez identyfikację wewnętrznych i zewnętrznych czynników oraz zależności między nimi, następnie na posegregowaniu posiadanych danych na cztery grupy (cztery kategorie czynników strategicznych):

S (Strengths) – czynniki wewnętrzne pozytywne – silne strony, atuty danego obszaru. Cechy wyróżniające obszar LSR od innych obszarów.

W (Weaknesses)- czynniki wewnętrzne negatywne – słabe strony danego obszaru, będące konsekwencją ograniczeń zasobów.

O (Opportunities)- czynniki zewnętrzne pozytywne – szanse, korzystne tendencje w otoczeniu zewnętrznym danego obszaru, które właściwie wykorzystane mogą stanowić impuls rozwojowy.

T (Threats)- czynniki zewnętrzne negatywne – zagrożenia, niekorzystne tendencje w otoczeniu zewnętrznym, które mogą być barierą dla rozwoju obszaru.

Przedstawioną poniżej analizę SWOT oparto o opis obecnego stanu obszaru LGD.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Walory przyrodnicze i krajobrazowe	Niekorzystna sytuacja ekonomiczna mieszkańców terenów wiejskich
Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie, UNESCO jako rozpoznawalna na całym świecie marka	Niska aktywność gospodarcza mieszkańców
Rozpoznawalne produkty turystyczne – rzeka Brda i system ścieżek rowerowych „Kaszubska Marszruta”	Niewykorzystany w pełni potencjał turystyczny obszaru i niewspółmierna do potencjału infrastruktura
Bogactwo kulturowe, w tym unikatowe zasoby	Niewystarczająca profesjonalizacja sektora organizacji pozarządowych
Istniejące na obszarze szlaki turystyczne, trasy biegowe, ścieżki rowerowe	Niska aktywność społeczna i brak bodźców do jej pobudzania
Duża liczba liderów społecznych, chcących realizować działania na rzecz mieszkańców	Niewystarczająca ilość infrastruktury społecznej oraz jej niedostateczne wykorzystanie w zakresie pobudzania aktywności
Duża ilość zrealizowanych inwestycji w odnawialne źródła energii	Słaba znajomość pośród mieszkańców lokalnej historii oraz dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego
	Słabo rozwinięta zróżnicowana baza noclegowa i gastronomiczna, w tym agroturystyczna
	Brak atrakcji turystycznych i miejsc promujących turystykę wiejską i usługi czasu wolnego w postaci zagród edukacyjnych, agroturystyk
	Trudności w godzeniu życia zawodowego z obowiązkami wynikającymi z konieczności opieki nad osobami starszymi
	Niewystarczający dostęp do usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych, wymagających opieki, w tym miejsc opieki dziennej/całodobowej

SZANSE	ZAGROŻENIA
Odległość od dużych ośrodków miejskich powodująca dalszy rozwój ekonomiczny oparty na endogenicznych zasobach	Niekorzystne zmiany demograficzne związane ze starzeniem się społeczeństwa
Pozytywne trendy warunkujące rozwój branż o najsilniejszym potencjale dla obszaru	Marginalizacja obszaru ze względu na jego peryferyjne położenie
Systemowe rozwiązania w zakresie rozwoju turystyki	Postępujące ubóstwo i wykluczenie społeczne mieszkańców
Dostęp do możliwości finansowania inicjatyw gospodarczych i społecznych	Negatywne następstwa zmian klimatycznych wpływających na najcenniejsze zasoby przyrodnicze obszaru
Możliwości realizacji kompleksowych projektów nastawionych na promocję obszaru i rozwój turystyki w kontekście dostępnych środków i woli współpracy podmiotów branży turystycznej	Degradacja środowiska naturalnego w wyniku działalności człowieka i nadmiernej antropopresji
Wykorzystanie trendu na turystykę wiejską w celu rozwoju turystyki na obszarze	Alienacja społeczności lokalnej, zanikanie więzi społecznych i marginalizacja znaczenia społecznych aspektów życia wspólnoty
Wykorzystanie istniejących zasobów kulturalnych, historycznych, przyrodniczych, architektonicznych, związanych z lokalną tradycją do promocji obszaru	
Aktywizacja i wzrost integracji społecznej	
Poprawa poziomu współpracy pomiędzy instytucjami i organizacjami pozarządowymi	

4.14. Zasady horyzontalne w Lokalnej Strategii Rozwoju

1. Zasada równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami lub ludzi młodych oraz zasady równości kobiet i mężczyzn.

Strategia jest dokumentem, w którego opracowaniu, wdrażaniu i ewaluacji może uczestniczyć każda zainteresowana osoba. Zasada równości szans będzie realizowana w następujących obszarach:

- Wdrażanie LSR poprzez równy i niedyskryminujący dostęp do udziału w naborach wniosków – pełna dostępność każdej osoby i podmiotu z obszaru LGD spełniającego formalne warunki dostępu określone w przepisach prawnych związanych z finansowaniem,
- Zarządzanie LSR, poprzez:
  - dobieranie środków komunikacji stosownie do grupy docelowej – inne środki przekazu będą dobierane dla osób poniżej 25 lat, a inne dla seniorów;
  - publikowanie w Internecie dokumenty będą wersją elektroniczną (pdf, plik tekstowy), a nie skanem lub zdjęciem: wersja skonwertowana umożliwi bowiem osobom niedowidzącym odczytanie przez lektora;
  - stosowanie opisów alternatywnych do zdjęć i grafik, natomiast w materiałach filmowych podpisy;
  - unikanie drobnego druku w materiałach drukowanych,
  - przyjmowanie na spotkania i szkolenia wszystkich chętnych z danej grupy docelowej;
  - prowadzenie doradztwa i działań animacyjnych wszystkich zainteresowanych;

2. Zasada zrównoważenia środowiskowego

Strategia nie przewiduje wspierania przedsięwzięć mogących negatywnie oddziaływać na środowisko, zasada zrównoważenia środowiskowego będzie wdrażana poprzez:

- badanie czy wnioskodawcy wykazali, czy i w jakim zakresie ich działania inwestycyjne mogą potencjalnie wpływać na środowisko;
- w LSR wyodrębniono przedsięwzięcia inwestycyjne związane z ochroną środowiska oraz instalacji magazynów energii oraz działania z zakresu edukacji dotyczącej walorów przyrodniczych obszaru, realizowane zarówno jako operacje dla beneficjentów, jak i operacje własne z zewnętrznych źródeł finansowania.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

5.1. Spójność i komplementarność

Lokalna Strategia Rozwoju wykazuje wysoki stopień spójności i komplementarności z dokumentami strategicznymi i planistycznymi zarówno na poziomie lokalnym – strategii gmin z obszaru LSR, wojewódzkim. Zapisy tych dokumentów wykorzystane zostały do prac nad diagnozą obszaru, analizą SWOT. Na etapie planowania strategicznego w ramach LSR monitorowana była ich zgodność i komplementarność z proponowanymi do realizacji celami i przedsięwzięciami w ramach LSR. Realizacja celów LSR oraz komplementarnych zapisów lokalnych dokumentów strategicznych przyczynią się do wzmocnienia rozwoju regionu i rozwiązywania problemów społecznych.

Powiązanie celu LSR C. I. Zachowanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego z dokumentami strategicznymi i planistycznymi	
Dokument strategiczny/planistyczny	Cele dokumentu realizowane przez LSR
<i>Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030</i>	1. TRWAŁE BEZPIECZEŃSTWO 1.1 Bezpieczeństwo środowiskowe 1.2 Bezpieczeństwo energetyczne
<i>STRATEGIA ROZWOJU POWIATU CHOJNICKIEGO DO ROKU 2025</i>	I. Zwiększenie znaczenia funkcji turystycznej powiatu III. Ochrona środowiska przyrodniczego i przestrzennego powiatu chojnickiego
<i>STRATEGIA ROZWOJU GMINY CHOJNICE NA LATA 2014 – 2025</i>	A. Wypromowanie zabytków i walorów gminy oraz wykreowanie jej marki, jako miejsca rozwiniętej infrastruktury turystyki rowerowej i kajakowej.
<i>Strategia Rozwoju gminy Czerniewice do roku 2030</i>	CEL STRATEGICZNY 3 – ŻYCIE W ZGODZIE ZE ŚRODOWISKIEM (przestrzeń: środowisko i infrastruktura)
<i>Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Brusy na lata 2021-2023</i>	2. CEL STRATEGICZNY Zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy.
<i>Regionalny Program Strategiczny w zakresie bezpieczeństwa środowiskowego i energetycznego</i>	Cel szczegółowy 1. Bezpieczeństwo środowiskowe Cel szczegółowy 2. Bezpieczeństwo energetyczne
<i>Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Chojnice - Człuchów</i>	Obszar tematyczny: Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych Obszar tematyczny: Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego
<i>Strategia terytorialna Partnerstwa Rezerwatu Biosfery Bory Tucholskie</i>	Cel strategiczny 1. Zrównoważony rozwój Rezerwatu Biosfery Bory Tucholskie w zakresie ochrony zasobów środowiska naturalnego i bezpieczeństwa mieszkańców, determinujący wysoką jakość życia na tym obszarze.

Powiązanie celu LSR C. II. Rozwój kapitału społecznego i poprawa jakości życia mieszkańców z dokumentami strategicznymi i planistycznymi	
Dokument strategiczny/planistyczny	Cele dokumentu realizowane przez LSR

<i>Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030</i>	2. OTWARTA WSPÓLNOTA REGIONALNA 2.2 Wrażliwość społeczna 2.3 Kapitał społeczny
<i>STRATEGIA ROZWOJU POWIATU CHOJNICKIEGO DO ROKU 2025</i>	IV. Rozwój postaw aktywności, ustawicznej edukacji i podmiotowości obywateli powiatu V. Podniesienie poziomu życia mieszkańców powiatu
<i>STRATEGIA ROZWOJU GMINY CHOJNICE NA LATA 2014 – 2025</i>	B. Przełamywanie barier w wewnętrznej i zewnętrznej współpracy środowisk i oparcie jej na wzajemnym zaufaniu, szacunku i otwartości na inność. C. Wspieranie wspólnych przedsięwzięć organizacji lokalnych i procesu przekształcania tych organizacji w liderów środowiskowych.
<i>Strategia Rozwoju gminy Czersk do roku 2030</i>	CEL STRATEGICZNY 1 – DOBRA JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW (społeczny)
<i>Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Brusy na lata 2021-2023</i>	2. CEL STRATEGICZNY Zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy. 3. CEL STRATEGICZNY Atrakcyjna przestrzeń dla mieszkańców i turystów.
Regionalny Program Strategiczny w zakresie bezpieczeństwa zdrowotnego i wrażliwości społecznej	CEL SZCZEGÓŁOWY 2 Wrażliwość społeczna
<i>Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Chojnice - Człuchów</i>	Obszar tematyczny: Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia
<i>Strategia terytorialna Partnerstwa Rezerwatu Biosfery Bory Tucholskie</i>	Cel strategiczny 2. Wzrost konkurencyjności gospodarki Rezerwatu Biosfery Bory Tucholskie w oparciu o wydajny system komunikacyjny oraz zasoby dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Powiązanie celu LSR C. III. Wzmocnienie konkurencyjności regionu i rozwój oferty kluczowych branż z dokumentami strategicznymi i planistycznymi

Dokument strategiczny/planistyczny	Cele dokumentu realizowane przez LSR
<i>Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030</i>	3. ODPORNA GOSPODARKA 3.2 Rynek pracy 3.3 Oferta turystyczna i czasu wolnego
<i>STRATEGIA ROZWOJU POWIATU CHOJNICKIEGO DO ROKU 2025</i>	I. Zwiększenie znaczenia funkcji turystycznej powiatu II. Ukierunkowanie rozwoju powiatu, jako ponadregionalnego centrum gospodarczego
<i>STRATEGIA ROZWOJU GMINY CHOJNICE NA LATA 2014 – 2025</i>	A. Wypromowanie zabytków i walorów gminy oraz wykreowanie jej marki, jako miejsca rozwiniętej infrastruktury turystyki rowerowej i kajakowej. D. Tworzenie skutecznego systemu wsparcia dla inwestorów i przedsiębiorców znajdujących na terenie gminy Chojnice - warunki rozwoju.
<i>Strategia Rozwoju gminy Czersk do roku 2030</i>	CEL STRATEGICZNY 2 – ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ GOSPODARCZY (gospodarczy)
<i>Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Brusy na lata 2021-2023</i>	1. CEL STRATEGICZNY Sprawna i kompletna infrastruktura. 2. CEL STRATEGICZNY Zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy.
Regionalny Program Strategiczny w zakresie	Cel szczegółowy 2 Atrakcyjny rynek pracy Cel szczegółowy 3 Inspirująca oferta turystyczna i czasu wolnego

<i>gospodarki, rynku pracy, oferty turystycznej i czasu wolnego</i>	
<i>Strategia terytorialna Partnerstwa Rezerwatu Biosfery Bory Tucholskie</i>	Cel strategiczny 2. Wzrost konkurencyjności gospodarki Rezerwatu Biosfery Bory Tucholskie w oparciu o wydajny system komunikacyjny oraz zasoby dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Analizując zapisy dokumentów strategicznych na poziomie lokalnym i wojewódzkim uzyskujemy potwierdzenie, że cele określone w LSR są spójne z obowiązującymi i przyjętymi dokumentami. Kluczowe znacznie przy porównaniu LSR z dokumentami planistycznymi ma fakt, że dokumenty w te w odróżnieniu od Lokalnej Strategii Rozwoju nie mają bezpośrednio przypisanych źródeł finansowania, które realizują założone cele. Na poziomie samorządowym strategię stanowią podstawę do wyznaczania kierunków działań, które w zależności od sytuacji finansowej samorządu i możliwości pozyskania środków finansowych są bądź nie są realizowane. Dlatego Lokalna Strategia Rozwoju jest w pełni komplementarna ponieważ stanowi potencjalne źródło finansowania dla zadań określonych jako priorytetowe dla rozwoju poszczególnych samorządów. Ponadto w zapisach samych gminnych strategii Lokalna Grupa Działania wskazywana jest często jako potencjalne źródło finansowania czy podmiot, który uczestniczy w realizacji tych strategii już od momentu ich powstawania. Podsumowując operacje i projekty, które będą realizowane w ramach LSR, faktycznie przyczyniać się będą do realizacji kilku strategii, które zostały opracowane dla obszaru działalności LGD Sandry Brdy.

Poszczególne przedsięwzięcia i cele finansowane będą z następujących Programów:

Cel Lokalnej Strategii Rozwoju	Źródło finansowania	Zakres wsparcia/ priorytet/ cel szczegółowy
Cel I. Zachowanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego		
P.1.1.1. Ochrona bioróżnorodności na obszarach cennych przyrodniczo	EFRR	Priorytet 2. Fundusze europejskie dla zielonego Pomorza (CP2) Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego - cel szczegółowy (vii) wzmocnienie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczenie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia.
P.1.2.1. Wyposażenie obiektów infrastruktury publicznej w urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej.	EFRR	Priorytet 2. Fundusze europejskie dla zielonego Pomorza (CP2) Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego - cel szczegółowy (ii) - wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001, w tym z określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju.
P.1.2.2. Wyposażenie indywidualnych gospodarstw domowych w urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej.	EFRR	Priorytet 2. Fundusze europejskie dla zielonego Pomorza (CP2) Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego - cel szczegółowy (ii) - wspieranie energii (...).
P.1.3.1. Wsparcie dla inicjatyw wzmocniających świadomość ekologiczną i kulturową obszaru	PS WPR	7. kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji

		lub przedsiębiorczości a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych
P.1.3.2. Wsparcie aktywizacji mieszkańców na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego	PS WPR	9. ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi.
Cel II. Rozwój kapitału społecznego i poprawa jakości życia mieszkańców		
P.2.1.1. Wsparcie inicjatyw na rzecz trwałych miejsc świadczenia usług społecznych	EFS+	Priorytet 5. Fundusze europejskie dla silnego społeczeństwa Pomorza (CP4) Europejski Fundusz Społeczny Plus - cel szczegółowy (k) - zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej;
P.2.1.2. Tworzenie i rozwój infrastruktury usług społecznych	EFRR	Priorytet 6. Fundusze europejskie dla silnego społeczeństwa Pomorza (CP4) Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego - cel szczegółowy (iii) - wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne (EFRR);
P.2.1.3. Wsparcie dla inicjatyw ograniczających marginalizację społeczną mieszkańców obszarów wiejskich	PS WPR	8. włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji;
P.2.2.1. Tworzenie i rozwój infrastruktury publicznej z funkcjami społecznymi	PS WPR	4. poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności,
P.2.2.2. Wsparcie inicjatyw kształtujących rozwój kapitału społecznego	PS WPR	7. kształtowanie świadomości (...);
P.2.2.3. Wdrażanie stabilnych podstaw do budowy kapitału społecznego	PS WPR	7. kształtowanie świadomości (...);
Cel III. Wzmocnienie konkurencyjności regionu i rozwój oferty kluczowych branż		
P.3.1.1. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury turystyki	EFRR	Priorytet 6. Fundusze europejskie dla silnego społeczeństwa Pomorza (CP4)

		Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego - (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne; (vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.
P.3.1.2. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury rekreacji	PR WPR	6. poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej
P.3.2.1. Wsparcie mieszkańców w podejmowaniu działalności gospodarczej	PR WPR	1. rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez: a. podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne,
P.3.2.2. Wsparcie przedsiębiorstw w rozwoju usług	PR WPR	1. rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez: b. rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej;
P.3.2.3. Wsparcie gospodarstw rolnych w tworzeniu usług pozarolniczych	PR WPR	2. rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwijania: a. gospodarstw agroturystycznych, b. zagród edukacyjnych;
<p>PS WPR - Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027; 8. cel szczegółowy: promowanie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki i zrównoważonego leśnictwa; Interwencja: I. 13. 1 LEADER / Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS).</p> <p>EFS+ - Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027</p> <p>EFRR - Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027</p>		

Wskazany powyżej dobór źródeł finansowania LSR oczywiście w dużej mierze wynika z założeniem samego programu i ich dostępności do realizacji w ramach RLKS. Jednak już po stronie LGD przygotowana Strategia pokazuje, że sposób wykorzystania jest zainspirowanych lokalnie, zarówno diagnoza jak i konsultacje pokazały, które obszary tematyczne powinny zostać objęte szczególnym wsparciem. Realizowane w ramach Strategii cele i przedsięwzięcia uzupełnione zostały o zadania, które mogą zostać sfinansowane z innych środków publicznych. W przypadku celu I. Wsparcie PS WPR oraz FEP uzupełnione zostanie o środki z Ministerstwa Kultury (Program EtnoPolska) na działania mające na celu kultywowanie lokalnych tradycji i osobliwości, a przede wszystkim upowszechnianie tych działań w lokalnym środowisku. Natomiast w ramach celu III. obejmującego rozwój usług publicznych i komercyjnych, których zakres i profil jest szczególnie związany z potencjałem przyrodniczym obszaru zrealizowany zostanie projekt w KSOW (Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich), które celem będzie wymiana wiedzy i doświadczeń pomiędzy rolnikami prowadzącymi lub planującymi prowadzić działalność w obszarze agroturystyki i „żywej” edukacji w swoich zagrodach z obszaru LSR, w regionach, w których ta forma działalności jest bardziej powszechna.

5.2. Synergia

Wdrażanie LSR opierać się będzie w szczególności na aktywizacji lokalnej społeczności i włączenie jej przedstawicieli do realizacji poszczególnych przedsięwzięć. Aktywizacja opierać się będzie na celach LSR i pożądanym efekcie realizacji, a nie tylko informacji jak skutecznie pozyskać środki finansowe. Celem LGD jest aby każdy odbiorca czy

beneficjent miał pełną świadomość, że pojedyncze projekty stanowią część Strategii i tylko w takiej sytuacji będzie można ocenić, że efektami LSR będą nie tylko produkty, ale również rezultaty. Posiadając już wieloletnie doświadczenie w pracy z mieszkańcami obszaru oraz znając go nie tylko z analiz i statystyk zaproponowaliśmy wdrażanie LSR poprzez następujące sposoby wdrażania:

- Tryb konkursowy – dla *większych* operacji inwestycyjnych oraz projektów społecznych, w których kluczowa będzie komplementarność z innymi projektami;
- Konkursy grantowe – dla *małych* operacji inwestycyjnych oraz projektów społecznych, w których kluczowa będzie komplementarność z innymi przedsięwzięciami;
- Projekty partnerskie – jako narzędzie podnoszące jakość projektów i podkreślające ich oddolny charakter;
- Operacje własne realizowane z zewnętrznych źródeł finansowych – jako uzupełnienie przedsięwzięć realizowanych w ramach poszczególnych celów.

Przygotowanie LSR polega na integracji różnych sektorów, partnerów, pobudzając do współpracy, łącząc ze sobą różne zasoby. Zaplanowane w LSR cele, przedsięwzięcia, operacje są ze sobą powiązane, wzajemnie na siebie oddziałują wykorzystując potencjał całego obszaru, dają efekt spójności i komplementarności, przynosząc wartość dodaną i korzyści dla obszaru LSR.

Wartość dodana podejścia LEADER w realizacji LSR polega przede wszystkim na:

- możliwości doboru zakresu interwencji i do zindywidualizowanych potrzeb obszaru, wynikających z jego diagnozy w oparciu o głos jego mieszkańców;
- możliwość doboru formy wsparcia i trybu jej udzielania adekwatnie do potencjału potencjalnych wnioskodawców;
- możliwość posiadania realnego wpływu na realizację Strategii na każdym jej etapie i stałej konsultacji z jej odbiorcami;
- możliwość animowania i wspierania oddolnych inicjatyw i przedsięwzięć od pomysłu do realizacji;
- możliwość zbudowania trwałego i stabilnego partnerstwa jakim jest samo LGD, w odróżnieniu od partnerstw wyłącznie projektowych;
- możliwość planowania kompleksowych rozwiązań określonych problemów poprzez dobór ukierunkowanych przedsięwzięć, których realizacji jest uzależniona od różnych beneficjentów i oparta na lokalnych zasobach.

Przygotowanie i realizacja przez LGD już kolejnej Strategii ma również kluczowe znaczenie dla budowy kapitału społecznego w regionie. Większość członków i reprezentowanych przez nie podmiotów (w różnych sektorów) oraz osób i instytucji czy organizacji, z którymi LGD formalnie lub nie formalnie współpracuje zbudowało lokalny Think Tank rozwoju lokalnego w różnych sferach rozwoju społecznego i gospodarczego. Należy przy tym pamiętać, że obszar i jego kapitał społeczny to organizacje i instytucje z tego obszaru, a ludzie. Wokół LGD zbudowana została struktura, która również poza wdrażaniem LSR posiada realny wpływ na życie społeczne i gospodarcze regionu. LGD w tej sytuacji jest nie tylko tą stroną lokalnej społeczności, która wspiera finansowo operacje czy projekty, ale również ich inicjatorem, a z drugiej strony jesteśmy również odbiorcą przedsięwzięć realizowanych w regionie zarówno tych samorządowych czy publicznych, jak również społecznych.

Rozdział VI Cele i wskaźniki

Lokalna Strategia Rozwoju oparta została na trzech filarach – stanowiących cele jej realizacji – określające wizję, stan docelowy czy zobrazowany oczekiwany efekt jej wdrażania. Sformułowane cele są wynikiem przeprowadzonej analizy potrzeb i potencjału, która w wyniku kolejnych etapów partycypacyjnych ukierunkowała Strategię na trzy główne obszary tematyczne. Cele LSR są wynikiem związków przyczynowo skutkowych, których podstawę stanowią **problemy** zgłaszane przez mieszkańców. Zebrane informacje pozwoliły na szczegółową analizę obszaru oraz zdiagnozowanie **przyczyn**. W kolejnych etapach sformułowane zostały **potrzeby** i zaproponowane **przedsięwzięcia**, mogące stanowić rozwiązanie wcześniej wskazanych problemów.

Definiując cele Lokalnej Strategii Rozwoju posługiwano się powszechnie znaną metodologią SMART

(S)²- Określone cele mają charakter ogólny i składają się na nie różnorodne przedsięwzięcia, realizowane przez szereg operacji i różnorodnych beneficjentów ograniczając lub niwelując przyczyny wcześniej definiowanych problemów.

(M)³- Każda z zrealizowanych operacji/projektów będzie bezpośrednim produktem Lokalnej Strategii Rozwoju, które przyczynią się do założonych rezultatów i ograniczą negatywne oddziaływanie wcześniej definiowanych problemów.

(A)⁴- Określone cele to przede wszystkim: „Zachowanie”, „Rozwój”, „Poprawa” i „Wzmocnienie” – odnoszące się do obszaru i mieszkańców regionu..

(R)⁵- Niezależnie od stopnia wnikliwości i docieklowości, poziomu zaangażowania lokalnej społeczności i precyzji z jaką opracowany został niniejszy dokument, konieczne było też określenie tych obszarów na które realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju może mieć wpływ. Konieczne było tu zarówno uwzględnienie katalogu działań jak również alokacji dostępnych środków, jako oferty dla mieszkańców i regionu objętego Strategią..

(T)⁶- Cele, wskaźniki i dostępna alokacja środków uwzględniona została w określonej perspektywie czasowej z uwzględnieniem zarówno całego okresu wdrażania, kamieni milowych oraz jak i coroczny postępów rzeczowych.

Cel I. Zachowanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego	Cel II. Rozwój kapitału społecznego i poprawa jakości życia mieszkańców	Cel III. Wzmocnienie konkurencyjności regionu i rozwój oferty kluczowych branż
P.1.1.1. Ochrona bioróżnorodności na obszarach cennych przyrodniczo	P.2.1.1. Wsparcie inicjatyw na rzecz trwałych miejsc świadczenia usług społecznych	P.3.1.1. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury turystyki
P.1.2.1. Wyposażenie obiektów infrastruktury publicznej w urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej.	P.2.1.2. Tworzenie i rozwój infrastruktury usług społecznych	P.3.1.2. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury rekreacji

² Specific

³ Measurable

⁴ Ambitious

⁵ Rational

⁶ Time

P.1.2.2. Wyposażenie indywidualnych gospodarstw domowych w urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej.	P.2.1.3. Wsparcie dla inicjatyw ograniczających marginalizację społeczną mieszkańców obszarów wiejskich	P.3.2.1. Wsparcie mieszkańców w podejmowaniu działalności gospodarczej
P.1.3.1. Wsparcie dla inicjatyw wzmacniających świadomość ekologiczną i kulturową obszaru	P.2.2.1. Tworzenie i rozwój infrastruktury publicznej z funkcjami społecznymi	P.3.2.2. Wsparcie przedsiębiorstw w rozwoju usług
P.1.3.2. Wsparcie aktywizacji mieszkańców na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego	P.2.2.2. Wsparcie inicjatyw kształtujących rozwój kapitału społecznego	P.3.2.3. Wsparcie gospodarstw rolnych w tworzeniu usług pozarolniczych
	P.2.2.3. Wdrażanie stabilnych podstaw do budowy kapitału społecznego	

6.1. Cel I. Zachowanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego

OPIS CELU	
Nazwa celu	Cel I. Zachowanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego
Charakterystyka celu	<p>Realizacja celu jest odpowiedzią na określony w LSR Potencjał obszaru, wynikający z naturalnych uwarunkowań i istniejących zasobów naturalnych. Nieodzownym elementem uwarunkowań naturalnych jest również dziedzictwo kulturowe. Przeprowadzona analiza potwierdziła konieczność realizacji zadań związanych z czynną ochroną środowiska naturalnego oraz pielęgnowania i promowania wyróżników kulturowych. Zaplanowane w ramach celu przedsięwzięcia ukierunkowane będą na wsparcie osób młodych – zdefiniowanych jako osoby w niekorzystnej sytuacji. Przedsięwzięcia w ramach celu są względem się komplementarne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ochrona bioróżnorodności z myślą o osobach młodych i kolejnych pokoleniach - instalacja magazynów energii w obiektach, których użytkownikami są osoby młode - działania edukacyjne za równo dotyczące środowiska przyrodniczego jak i dziedzictwa kulturowego skierowane do osób młodych.
Uzasadnienie realizacji celu	<ul style="list-style-type: none"> • Wysoki odsetek obszarów cennych przyrodniczo; • Brak środków na realizację kosztownych inwestycji związanych ochroną bioróżnorodności; • Brak środków na instalację magazynów energii; • Niska świadomość młodzieży dotycząca walorów przyrodniczych obszarów i dziedzictwa kulturowego regionu; • Niska aktywność lokalnych środowisk w działania na rzecz promocji obszaru
Wskaźniki realizacji celu	<ul style="list-style-type: none"> • R.42 Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego – 300 os. • PLRR011- Ilość zaoszczędzonej energii elektrycznej – 75- MWh/rok • RCR095- Ludność mająca dostęp do nowej lub udoskonalonej zielonej infrastruktury – 1300 os. • Zmagazynowana energia ze źródeł odnawialnych – 75 MWh/rok

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.1.1.1. Ochrona bioróżnorodności na obszarach cennych przyrodniczo
Charakterystyka przedsięwzięcia	W ramach przedsięwzięcia realizowane będą działania z zakresu ochrony bioróżnorodności obszarów cennych przyrodniczo, obejmujące m.in.: ochrona wód i ekosystemów od wód zależnych, w szczególności jezior; ochronę i przywracanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych w szczególności na obszarach objętych formami ochrony przyrody oraz terenach zurbanizowanych; ochrona zagrożonych gatunków, siedlisk przyrodniczych i ekotonów; eliminacja obcych gatunków inwazyjnych czy budowa lub przebudowa przepustów i przejść dla płazów i gadów; wspieranie działań w zlewni bezpośredniej jeziora, mających na celu ochronę ekosystemu tego jeziora (rekultywacja jezior); ochrona obszarów podmokłych, przede wszystkim torfowisk. - działania renaturalizacyjne, jak i rozwój małej infrastruktury chroniącej obszary podmokłe, jak np. kładki nad torfowiskami czy odtwarzanie małych urządzeń wodnych zatrzymujących wodę na torfowisku; urządzenie i zagospodarowanie terenów wokół rzek, jezior i zbiorników wodnych w celu ograniczenia spływu zanieczyszczeń powierzchniowych i antropopresji.
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • PLRO070- Powierzchnia siedlisk wspieranych w celu uzyskania lepszego statusu ochrony – 50 [ha] • PLRO072 – Powierzchnia parków krajobrazowych objętych wsparciem w ramach realizacji zadań objętych planami ochrony- 25 [ha] • RCO080- Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność - 1 sztuka • RCO074- Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego – 1300 os. • Liczba zrealizowanych operacji z zakresu ochrony i bioróżnorodności – 3 sztuki
Beneficjenci	JSFP, NGO, osoby prawne
Grupy docelowe	Mieszkańcy obszarów cennych przyrodniczo
Sposób realizacji	Tryb konkursowy
Budżet	€ 405 301,82
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w dwóch naborach wniosków w 2024 i 2026 roku
Warunki finansowania	<ul style="list-style-type: none"> - wsparcie do 85% kosztów kwalifikowanych, - maksymalnie 30% na inne działania niż czynna ochrona przyrody, w ramach poszczególnych projektów - maksymalnie 10% koszty działań edukacyjnych ściśle powiązanych z celami projektu i obszarem oddziaływania w ramach poszczególnych projektów
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	Działania informacyjne i animacyjne skierowane do potencjalnych beneficjentów.
Partnerstwo i współpraca	Nie dotyczy
Innowacyjność przedsięwzięcia	Nie dotyczy
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	Nie dotyczy

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.1.2.1. Wyposażenie obiektów infrastruktury publicznej i społecznej w urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej.
Charakterystyka przedsięwzięcia	Przedsięwzięcie realizowane będzie w formie projektu grantowego skierowanego do podmiotów publicznych i organizacji pozarządowych, posiadających PPE (punkt poboru energii) oraz instalację fotowoltaiczną. Przedsięwzięcie skierowane będzie do beneficjentów, u których planowana instalacja magazynów energii elektrycznej będzie przyczyniała się do największego stosunku ilości zaoszczędzonej energii elektrycznej do zużywanej. Planowane jest udzielenie minimum 25 grantów.
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba obiektów publicznych lub społecznych wyposażonych w magazyny energii elektrycznej – 25 sztuk • PLRO208- Pojemność magazynów energii elektrycznej – 0,4- MWh • RCO080- Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność – 1 sztuka • RCO074- Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego-2500 os.
Beneficjenci	LGD
Grupy docelowe	JSFP, organizacje pozarządowe
Sposób realizacji	Projekt grantowy
Budżet	€ 382 745,76
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zrealizowane zostaną dwa projektu grantowe w 2024 i 2025 roku
Warunki finansowania	<ul style="list-style-type: none"> • wsparcie do 85% kosztów kwalifikowanych • posiadanie instalacji fotowoltaicznej • wartość jednego grantu do € 15000 dla instalacji magazynu energii do 20 kW <p>Wsparcie w ramach przedsięwzięcia udzielane będzie zgodnie obowiązującymi przepisami.</p>
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	Działania informacyjne i animacyjne skierowane do potencjalnych beneficjentów.
Partnerstwo i współpraca	Nie dotyczy
Innowacyjność przedsięwzięcia	Nie dotyczy
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	W ramach przedsięwzięcia preferowane będą projekty, w których budynki wyposażone w magazyny energii elektrycznej wykorzystywane będzie na rzecz grup zdefiniowanych w LSR jako grupy w niekorzystnej sytuacji tj. osoby młode, seniorzy, opiekunowie osób niesamodzielnych.

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.1.2.2. Wyposażenie indywidualnych gospodarstw domowych w urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej.
Charakterystyka przedsięwzięcia	Przedsięwzięcie realizowane będzie w formie projektu grantowego skierowanego do mieszkańców obszaru objętego LSR, posiadających PPE (punkt poboru energii) oraz instalację fotowoltaiczną. Przedsięwzięcie skierowane będzie do beneficjentów, u których planowana instalacja magazynów energii elektrycznej będzie przyczyniała się do największego stosunku ilości zaoszczędzonej energii elektrycznej do zużywanej. Planowane jest udzielenie minimum 25 grantów.
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba gospodarstw domowych • wyposażonych w magazyny energii elektrycznej – 25 sztuk • PLRO208- Pojemność magazynów energii elektrycznej – 0,2- MWh • RCO080- Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność – 1 sztuka • RCO074- Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego-80 os.
Beneficjenci	LGD
Grupy docelowe	mieszkańcy
Sposób realizacji	Projekt grantowy
Budżet	€ 200 000,00
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zrealizowany zostanie jeden projekt grantowy w 2025 roku
Warunki finansowania	<ul style="list-style-type: none"> • wsparcie do 85% kosztów kwalifikowanych • posiadanie instalacji fotowoltaicznej • wartość jednego grantu do € 8000 dla instalacji magazynu energii do 10 kW <p>Wsparcie w ramach przedsięwzięcia udzielane będzie zgodnie obowiązującymi przepisami.</p>
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	Działania informacyjne i animacyjne skierowane do potencjalnych beneficjentów.
Partnerstwo i współpraca	Nie dotyczy
Innowacyjność przedsięwzięcia	Nie dotyczy
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	W ramach przedsięwzięcia preferowane będą projekty gospodarstw domowych, w których budynki wyposażone w magazyny energii elektrycznej wykorzystywane będzie na rzecz grup zdefiniowanych w LSR jako grupy w niekorzystnej sytuacji tj. osoby młode, seniorzy, opiekunowie osób niesamodzielnych.

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.1.3.1. Wsparcie dla inicjatyw wzmacniających świadomość ekologiczną i kulturową mieszkańców
Charakterystyka przedsięwzięcia	<p>Głównym aspektem realizowanych przedsięwzięć będzie zwiększenie świadomości mieszkańców dotyczące znaczenia i wartości lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych, w kontekście zrównoważonego rozwoju.</p> <p>W ramach przedsięwzięcia realizowane będą operacje o charakterze edukacyjnym i promocyjnym przez lokalne organizacje pozarządowe. Działania w ramach operacji ukierunkowane będą na osoby młode (do 25 roku), lub część z działań w ramach operacji skierowana będzie dla osób młodych.</p> <p>Przedsięwzięcia o charakterze nie inwestycyjnym.</p>
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba operacji wzmacniających świadomość ekologiczną i kulturową osób młodych – 3 • Liczba operacji innowacyjnych – 2 • Liczba osób objętych wsparciem – 150
Beneficjenci	organizacje pozarządowe
Grupy docelowe	Mieszkańcy obszaru objętego LSR, z szczególnym uwzględnieniem osób młodych
Sposób realizacji	Tryb konkursowy
Budżet	€ 40 000,00
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w dwóch naborach wniosków w 2024 i 2025 roku
Warunki finansowania	- do 100% kosztów kwalifikowalnych; Wsparcie w ramach przedsięwzięcia udzielane będzie zgodnie obowiązującymi przepisami.
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	W przypadku zadań o charakterze nie inwestycyjnym, kluczowe będą działania animacyjne i informacyjne, w tym bezpośrednie dotarcie do potencjalnych beneficjentów, posiadających potencjał do realizacji operacji. W ramach działań animacyjnych LGD będzie zabiegało, aby operacje realizowane przez beneficjentów nie były oddzielnymi bytami, a wspólnie się uzupełniały i przede wszystkim nie powielały realizowanych zadań.
Partnerstwo i współpraca	W ramach kryteriów wyboru premiowane będą operacje wykorzystujące potencjał i zasoby partnerów nieformalnych (w tym JSFP).
Innowacyjność przedsięwzięcia	LGD prowadzić będzie działania animacyjne na rzecz innowacyjności projektów w kontekście lokalnym, poprzez rekomendację w zakresie korzystania z wzorców innowacji społecznych. W ramach kryteriów wyboru premiowane będą projekty innowacyjne.
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	Operacje realizowane w ramach przedsięwzięcia w całości lub części zakresu zadań skierowane będą do osób młodych.

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.1.3.2. Wsparcie aktywizacji mieszkańców na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego
Charakterystyka przedsięwzięcia	<p>Operacje realizowane w ramach przedsięwzięcia obejmować będą inicjatywy lokalnych organizacji pozarządowych na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, obejmujące w szczególności zdefiniowanych wyróżników obszaru LSR (przed wszystkim: Rezerwat Biosfery UNESCO Bory Tucholskie, Kosznejderia).</p> <p>W ramach przedsięwzięcia realizowane będą operacje o charakterze edukacyjnym i promocyjnym przez lokalne organizacje pozarządowe. Działania w ramach operacji ukierunkowane będą na osoby młode (do 25 roku), lub część z działań w ramach operacji skierowana będzie dla osób młodych.</p>
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba operacji wzmacniających świadomość ekologiczną i kulturową mieszkańców osób młodych – 3 • Liczba operacji innowacyjnych – 2 • Liczba osób objętych wsparciem – 150
Beneficjenci	organizacje pozarządowe
Grupy docelowe	Mieszkańcy obszaru objętego LSR, z szczególnym uwzględnieniem osób młodych
Sposób realizacji	Tryb konkursowy
Budżet	€ 35 000,00
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w dwóch naborach wniosków w 2024 i 2025 roku
Warunki finansowania	- do 100% kosztów kwalifikowalnych Wsparcie w ramach przedsięwzięcia udzielane będzie zgodnie obowiązującymi przepisami.
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	W przypadku zadań o charakterze nie inwestycyjnym, kluczowe będą działania animacyjne i informacyjne, w tym bezpośrednie dotarcie do potencjalnych beneficjentów, posiadających potencjał do realizacji operacji. W ramach działań animacyjnych LGD będzie zabiegało, aby operacje realizowane przez beneficjentów nie były oddzielnymi bytami, a wspólnie się uzupełniały i przede wszystkim nie powielały realizowanych zadań.
Partnerstwo i współpraca	W ramach kryteriów wyboru premiowane będą operacje wykorzystujące potencjał i zasoby partnerów nieformalnych (w tym JSFP).
Innowacyjność przedsięwzięcia	LGD prowadzić będzie działania animacyjne na rzecz innowacyjności projektów w kontekście lokalnym, poprzez rekomendację w zakresie korzystania z wzorców innowacji społecznych. W ramach kryteriów wyboru premiowane będą projekty innowacyjne.
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	Operacje realizowane w ramach przedsięwzięcia w całości lub części zakresu zadań skierowane będą do osób młodych.

6.2. Cel II. Rozwój kapitału społecznego i poprawa jakości życia mieszkańców

OPIS CELU	
Nazwa celu	II. Rozwój kapitału społecznego i poprawa jakości życia mieszkańców
Charakterystyka celu	<p>Realizacja celu jest odpowiedzią na zdefiniowane w LSR wyzwania w zakresie aktywizacji mieszkańców oraz ograniczenie ryzyka marginalizacji społecznej na terenach wiejskich szczególnie narażonej grupy – seniorów i ich opiekunów. W ramach celu wykorzystany zostanie potencjał lokalnych organizacji pozarządowych do realizacji operacji na rzecz mieszkańców, jak również realizowane będą operacje mające na celu większą specjalizację i profesjonalizację przedstawicieli organizacji pozarządowych, szczególnie w zakresie aktywizacji mieszkańców i rozwoju wolontariatu senioralnego. Elementem wspierającym i uzupełniającym będą inwestycje w infrastrukturę, w której będą mogły być świadczone usługi społeczne.</p> <p>Przedsięwzięcia w ramach celu są względem siebie komplementarne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - realizowane projekty inwestycyjne wykorzystywane będą do świadczenia usług społecznych dla seniorów - projekty społeczne wykorzystają będą infrastrukturę istniejącą i tą modernizowaną i dostosowaną w ramach projektów z LSR, - operacje w ramach przedsięwzięć będą się wzajemnie uzupełniać, - w ramach celu zrealizowane zostaną również operacje, zwiększające umiejętności przedstawicieli lokalnych organizacji do świadczenia usług społecznych i organizacji wolontariatu, - dodatkowo realizowane będzie wsparcie mające na celu profesjonalizację lokalnych organizacji pozarządowych i jej przedstawicieli.
Wskaźniki realizacji celu	<ul style="list-style-type: none"> • R.42 Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego – 190 os. • R.41. Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR – 1000 os. • PLKLCR02- Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej – 80 miejsc • RCR067- Roczna liczba użytkowników nowych lub zmodernizowanych lokali socjalnych – 80 [użytkownicy / rok]

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.2.1.1. Wsparcie inicjatyw na rzecz trwałych miejsc świadczenia usług społecznych
Charakterystyka przedsięwzięcia	Przedsięwzięcie realizowane będzie w formule grantowej przez LGD. Udzielone granty przeznaczone zostaną przede wszystkim na projekty zwiększające ofertę wsparcia dziennego dla seniorów. Dodatkowo w ramach grantów będą mogły być realizowane przedsięwzięcia obejmujące: świadczone w społeczności lokalnej, jak np. usługi asystenckie, opiekuńcze, specjalistyczne i inne; oferty opieki wychnieniowej dla osób wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (m.in. seniorów, osób z niepełnosprawnościami, długotrwale i ciężko chorych) oraz ich opiekunów; rodzinnych form pieczy zastępczej (w tym upowszechnianie zawodowych rodzin zastępczych); formy specjalistycznego wsparcia rodzin zastępczych i adopcyjnych; formy specjalistycznego wsparcia dla osób doświadczających przemocy; usługi na rzecz osób uzależnionych od alkoholu i/lub innych substancji psychoaktywnych;
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • PLKLCO02- Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie – 80 osób • EECO12 – Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie – 40 osób • Liczba zrealizowanych zadań grantowych z zakresu świadczenia usług społecznych – 10 szt.
Wnioskodawca	LGD
Beneficjenci	JSFP- pod warunkiem deinstytucjonalizacji usług (w oparciu o Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności ; organizacje pozarządowe
Grupy docelowe	Seniorzy i oraz opiekunowie faktyczni
Sposób realizacji	Projekt grantowy
Budżet	€ 634 117,33
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zrealizowane zostaną cztery projekty grantowe w 2024, 2025 i 2026 roku.
Warunki finansowania	Zgodnie z zadaniami określonymi w programie
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	W przypadku zadań o charakterze nie inwestycyjnym, kluczowe będą działania animacyjne i informacyjne, w tym bezpośrednie dotarcie do potencjalnych beneficjentów, posiadających potencjał do realizacji operacji. W ramach działań animacyjnych LGD będzie zabiegało, aby operacje realizowane przez beneficjentów nie były oddzielnymi bytami, a wspólnie się uzupełniały i przede wszystkim nie powielają realizowanych zadań.
Partnerstwo i współpraca	W ramach przedsięwzięcia realizowane będą projekty partnerskie.
Innowacyjność przedsięwzięcia	LGD prowadzić będzie działania animacyjne na rzecz innowacyjności projektów w kontekście lokalnym, poprzez rekomendację w zakresie korzystania z wzorców innowacji społecznych. W ramach kryteriów wyboru premiowane będą projekty innowacyjne.
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	Projekty realizowane w ramach przedsięwzięcia skierowane będą do seniorów i opiekunów faktycznych .

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.2.1.2. Tworzenie i rozwój infrastruktury usług społecznych
Charakterystyka przedsięwzięcia	W ramach projektu realizowane będą przedsięwzięcia mające na celu przede wszystkim rozwój infrastruktury społecznej na rzecz społeczności lokalnych, w tym domów/klubów seniora, oraz domów/klubów sąsiedzkich, gdzie lokalne samorządy posiadające rozbudowaną infrastrukturę budynków publicznych (np. świetlice wiejskie, domy kultury, biblioteki, siedziby OSP) wspólnie z organizacjami pozarządowymi przystosowywać będą obiekty do świadczenia usług społecznych. Dodatkowo w ramach przedsięwzięcia środki skierowane będą mogły być również na: rozwój infrastruktury społecznej, w ramach której świadczone są specjalistyczne usługi opiekuńcze, w szczególności skierowane do osób z niepełnosprawnościami, długotrwale i ciężko chorych lub seniorów; rozwój form mieszkalnictwa na rzecz włączenia społecznego m.in. mieszkalnictwa, wspomaganego (treningowego i wspieranego) oraz chronionego; poprawę warunków w istniejących obiektach infrastruktury społecznej, w tym dostosowanie do standardów takich obiektów jak: placówki opiekuńczo-wychowawcze; rozwój środowiskowej infrastruktury społecznej skierowanej do osób z niepełnosprawnościami np. domów samopomocy, warsztatów terapii zajęciowej czy zakładów aktywności zawodowej; rozwój infrastruktury na rzecz osób w kryzysie bezdomności (schroniska, noclegownie, ogrzewalnie).
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • RCO065- Pojemność nowych lub zmodernizowanych lokali socjalnych – 80 miejsc • PLRO205- Liczba wspartych obiektów, w których realizowane są usługi społeczne – 4 sztuki • RCO080- Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność – 1 sztuka • RCO074- Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego – 80 osób
Beneficjenci	JSFP- pod warunkiem deinstytucjonalizacji usług (w oparciu o Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności ; organizacje pozarządowe
Grupy docelowe	Seniorzy, opiekunowie osób niesamodzielnych
Sposób realizacji	Tryb konkursowy
Budżet	€ 317 058,67
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia przeprowadzone zostaną dwa konkursy w 2024 i 2025 roku.
Warunki finansowania	Zgodnie z zadaniami określonymi w programie.
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	Działania informacyjne i animacyjne skierowane do potencjalnych beneficjentów.
Partnerstwo i współpraca	W ramach przedsięwzięcia realizowane będą projekty partnerskie.
Innowacyjność przedsięwzięcia	Nie dotyczy
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	Projekty realizowane w ramach przedsięwzięcia skierowane będą do seniorów i opiekunów faktycznych.

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.2.1.3. Wsparcie dla inicjatyw ograniczających marginalizację społeczną mieszkańców obszarów wiejskich
Charakterystyka przedsięwzięcia	W ramach przedsięwzięcia realizowane będą operacje obejmujące zwiększenie oferty usług społecznych dla seniorów na terenach wiejskich oraz podniesienie umiejętności opiekunów faktycznych. Planowane wsparcie przewiduje realizację projektów jak najbardziej zbliżonych do bezpośrednich odbiorów, a więc w małych miejscowościach, gdzie oferta dla seniorów jest najmniej dostępna. W projektach przewiduje się wykorzystanie istniejącej infrastruktury publicznej tj. świetlice, domy kultury, biblioteki czy siedziby OSP.
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba operacji skierowanych do seniorów – 3 sztuk • Liczba operacji innowacyjnych – 2 sztuk • Liczba osób objętych wsparciem – 90 sztuk
Beneficjenci	organizacje pozarządowe
Grupy docelowe	Mieszkańcy obszaru objętego LSR, z szczególnym uwzględnieniem seniorów i opiekunów osób niesamodzielnymi.
Sposób realizacji	Tryb konkursowy
Budżet	€ 50 000,00
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w dwóch naborach wniosków w 2025 i 2026 roku
Warunki finansowania	- do 100% kosztów kwalifikowalnych Wsparcie w ramach przedsięwzięcia udzielane będzie zgodnie obowiązującymi przepisami.
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	W przypadku zadań o charakterze nie inwestycyjnym, kluczowe będą działania animacyjne i informacyjne, w tym bezpośrednie dotarcie do potencjalnych beneficjentów, posiadających potencjał do realizacji operacji. W ramach działań animacyjnych LGD będzie zabiegało, aby operacje realizowane przez beneficjentów nie były oddzielnymi bytami, a wspólnie się uzupełniały i przede wszystkim nie powielały realizowanych zadań.
Partnerstwo i współpraca	W ramach kryteriów wyboru premiowane będą operacje wykorzystujące potencjał i zasoby partnerów nieformalnych (w tym JSFP).
Innowacyjność przedsięwzięcia	LGD prowadzić będzie działania animacyjne na rzecz innowacyjności projektów w kontekście lokalnym, poprzez rekomendację w zakresie korzystania z wzorców innowacji społecznych. W ramach kryteriów wyboru premiowane będą projekty innowacyjne.
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	Operacje realizowane w ramach przedsięwzięcia skierowane będą do seniorów i opiekunów osób niesamodzielnymi.

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.2.2.1. Tworzenie i rozwój infrastruktury publicznej z funkcjami społecznymi
Charakterystyka przedsięwzięcia	W ramach przedsięwzięcia realizowane będą inwestycje samorządowe mające na poprawę dostępności infrastruktury społecznej dla mieszkańców, z szczególnym uwzględnieniem infrastruktury społecznej, której wykorzystanie służyć będzie świadczeniu usług społecznych. Realizacja przedsięwzięć zwiększy dostępność do przestrzeni, która może wykorzystywana na cele rekreacyjne, edukacyjne i aktywizacyjne na terenach wiejskich. Zadania realizowane w ramach przedsięwzięcia będą mogły stanowić uzupełnienie lub rozszerzenie oferty obiektów, które będą powstawać w ramach przedsięwzięcia P.2.1.2.
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury społecznej poprawiających dostęp do usług lub infrastruktury seniorom- 5 szt. • Liczba osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury społecznej – 1000 os.
Beneficjenci	JSFP
Grupy docelowe	Mieszkańcy obszaru objętego LSR, z szczególnym uwzględnieniem seniorów i opiekunów osób niesamodzielnych.
Sposób realizacji	Tryb konkursowy
Budżet	€ 375 000,00
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w dwóch naborach wniosków w 2024 i 2025 roku
Warunki finansowania	Zgodnie z zadaniami określonymi w programie.
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	Działania informacyjne i animacyjne skierowane do potencjalnych beneficjentów.
Partnerstwo i współpraca	Nie dotyczy
Innowacyjność przedsięwzięcia	Nie dotyczy
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	W ramach przedsięwzięcia preferowane, w ramach których powstająca infrastruktura służyć będzie świadczeniu usług dla seniorów.

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.2.2.2. Wsparcie inicjatyw kształtujących rozwój kapitału społecznego
Charakterystyka przedsięwzięcia	W ramach przedsięwzięcia realizowane będą operacje mające na celu wzrost aktywności obywatelskiej mieszkańców, w szczególności poprzez wzmocnienie i podniesienie kwalifikacji i umiejętności przedstawicieli lokalnych organizacji pozarządowych w zakresie działalności i rozwoju organizacji oraz aktywizacji mieszkańców. Projekty ukierunkowane będą na wzrost wiedzy i umiejętności lokalnych organizacji pozarządowych w świadczeniu usług społecznych, rozwoju wolontariatu, w szczególności senioralnego.
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba operacji – 2 • Liczba operacji innowacyjnych – 1 • Liczba osób objętych wsparciem – 50
Beneficjenci	organizacje pozarządowe
Grupy docelowe	Mieszkańcy obszaru objętego LSR, z szczególnym uwzględnieniem przedstawicieli lokalnych organizacji pozarządowych
Sposób realizacji	Tryb konkursowy,
Budżet	€ 25 000,00
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w 2024 roku.
Warunki finansowania	- do 100% kosztów kwalifikowalnych Wsparcie w ramach przedsięwzięcia udzielane będzie zgodnie obowiązującymi przepisami.
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	W przypadku zadań o charakterze nie inwestycyjnym, kluczowe będą działania animacyjne i informacyjne, w tym bezpośrednie dotarcie do potencjalnych beneficjentów, posiadających potencjał do realizacji operacji. W ramach działań animacyjnych LGD będzie zabiegało, aby operacje realizowane przez beneficjentów nie były oddzielnymi bytami, a wspólnie się uzupełniały i przede wszystkim nie powielały realizowanych zadań.
Partnerstwo i współpraca	Przedsięwzięcie realizowane w partnerstwie
Innowacyjność przedsięwzięcia	LGD prowadzić będzie działania animacyjne na rzecz innowacyjności projektów w kontekście lokalnym, poprzez rekomendację w zakresie korzystania z wzorców innowacji społecznych. W ramach kryteriów wyboru premiowane będą projekty innowacyjne.
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	W ramach oceny wniosku premiowane będzie wsparcie ukierunkowane na rzecz podniesienia kwalifikacji i umiejętności realizacji zadań na rzecz grup w niekorzystnej sytuacji zdefiniowanych w LSR

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA	
Nazwa przedsięwzięcia	P.2.2.3. Wdrażanie stabilnych podstaw do budowy kapitału społecznego
Charakterystyka przedsięwzięcia	W ramach przedsięwzięcia realizowane będą operacje mające na celu wzrost aktywności obywatelskiej mieszkańców, w szczególności poprzez wzmocnienie i podniesienie kwalifikacji i umiejętności przedstawicieli lokalnych organizacji pozarządowych w zakresie działalności i rozwoju organizacji oraz aktywizacji mieszkańców. Celem zwiększenia jakości zaoferowanego wsparcia w ramach operacji projekt będzie realizowany w partnerstwie organizacji z obszaru LSR, z organizacją z poza obszaru LSR, która specjalizuje się w działalności na rzecz rozwoju organizacji pozarządowych w zakresie szerszym np. wojewódzkim
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba operacji – 1 • Liczba operacji innowacyjnych – 1 • Liczba osób objętych wsparciem – 50
Beneficjenci	organizacje pozarządowe
Grupy docelowe	Mieszkańcy obszaru objętego LSR, z szczególnym uwzględnieniem przedstawicieli lokalnych organizacji pozarządowych
Sposób realizacji	Tryb konkursowy,
Budżet	€ 25 000,00
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w 2025 roku.
Warunki finansowania	- do 100% kosztów kwalifikowalnych Wsparcie w ramach przedsięwzięcia udzielane będzie zgodnie obowiązującymi przepisami.
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	W przypadku zadań o charakterze nie inwestycyjnym, kluczowe będą działania animacyjne i informacyjne, w tym bezpośrednie dotarcie do potencjalnych beneficjentów, posiadających potencjał do realizacji operacji. W ramach działań animacyjnych LGD będzie zabiegało, aby operacje realizowane przez beneficjentów nie były oddzielnymi bytami, a wspólnie się uzupełniały i przede wszystkim nie powielały realizowanych zadań.
Partnerstwo i współpraca	W ramach przedsięwzięcia nie przewiduje się projektów partnerskich i projektów współpracy. W ramach kryteriów wyboru premiowane będą operacje wykorzystujące potencjał i zasoby partnerów nieformalnych (w tym JSFP).
Innowacyjność przedsięwzięcia	LGD prowadzić będzie działania animacyjne na rzecz innowacyjności projektów w kontekście lokalnym, poprzez rekomendację w zakresie korzystania z wzorców innowacji społecznych. W ramach kryteriów wyboru premiowane będą projekty innowacyjne.
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	W ramach oceny wniosku premiowane będzie wsparcie ukierunkowane na rzecz podniesienia kwalifikacji i umiejętności realizacji zadań na rzecz grup w niekorzystnej sytuacji zdefiniowanych w LSR

6.3. Cel III. Wzmocnienie konkurencyjności regionu i rozwój oferty kluczowych branż

I. Uzasadnienie realizacji celu

OPIS CELU	
Nazwa celu	III. Wzmocnienie konkurencyjności regionu i rozwój oferty kluczowych branż
Charakterystyka celu	<p>Realizacja celu obejmuje działania mające na celu wykorzystanie potencjału i zasobów obszaru objętego LSR w kontekście rozwoju oferty turystycznej i rekreacyjnej zarówno w zakresie usług niekomercyjnych jak również komercyjnych dostępnych dla mieszkańców i turystów odwiedzających obszar zarówno przez przedsiębiorców jak również rolników w ramach prowadzonej działalności pozarolniczej. W ramach celu preferowane projekty sprofilowane ofertą do grup w niekorzystnej sytuacji określonych w LSR. Przedsięwzięcia zrealizowane w ramach celu pozwolą na podniesienie jakości życia mieszkańców, rozwój oferty spędzania czasu wolnego zarówno dla mieszkańców jak również turystów odwiedzających obszar LSR. Projekty realizowane przez osoby fizyczne i przedsiębiorców poprawią też sytuację na rynku.</p> <p>Przedsięwzięcia w ramach celu są względem siebie komplementarne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - projekty realizowane przez podmioty publiczne stanowiąc będą infrastrukturę ogólnodostępną, która stanowi ofertę zarówno dla mieszkańców i turystów jak również przedsiębiorców, którzy będą świadczyć usługi dla osób korzystających z infrastruktury ogólnodostępnej - działania związane z rozwojem usług branży czasu wolnego wsparte zostaną działaniami edukacyjnymi realizowanymi przez LGD i mającymi na celu podniesienie jakości i standardu usług, a przede wszystkim rozwój turystyki wiejskiej, która powinna stanowić wyróżnik obszaru, ze względu na potencjał i walory obszaru
Wskaźniki realizacji celu	<ul style="list-style-type: none"> • R.37 Nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR – 22 miejsca pracy. • R.41. Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR – 1000 os. • RCR077- Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem – 1000 os./rok

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.3.1.1. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury turystyki
Charakterystyka przedsięwzięcia	W ramach przedsięwzięcia realizowane będą projekty realizowane przez Jednostki Samorządu Terytorialnego polegające budowanie i modernizacji kąpielisk nad jeziorami obszaru LSR. Infrastruktura przygotowana zostanie z jednolitym standardem jakości i wizualizacji, tworząc projekt o charakterze sieciowym.
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • RCO077- Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem – 5 szt. • PLRO132- Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS) – 5 szt. • RCO080- Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność – 1 szt. • RCO074- Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego – 1000 os.
Beneficjenci	Jednostki sektora finansów publicznych
Grupy docelowe	Mieszkańcy obszaru LSR
Sposób realizacji	Tryb konkursowy
Budżet	€ 582 745,76
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w dwóch naborach wniosków w 2024 i 2025 roku
Warunki finansowania	Zgodnie z zadaniami określonymi w programie.
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	Działania informacyjne i animacyjne skierowane do potencjalnych beneficjentów.
Partnerstwo i współpraca	Nie dotyczy
Innowacyjność przedsięwzięcia	Nie dotyczy
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	Nie dotyczy

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.3.1.2. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury rekreacji
Charakterystyka przedsięwzięcia	W ramach przedsięwzięcia realizowane będą operacje jest Jednostki Sektora Finansów Publicznych polegające na budowie i modernizacji infrastruktury rekreacyjnej na obszarach wiejskich.
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury poprawiających dostęp infrastruktury rekreacyjnej- 5 szt. • Liczba osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury rekreacyjnej – 1000 os.
Beneficjenci	Jednostki Sektora Finansów Publicznych
Grupy docelowe	Mieszkańcy obszaru LSR
Sposób realizacji	Tryb konkursowy
Budżet	€ 450 000,00
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w dwóch naborach wniosków w 2024 i 2025 roku
Warunki finansowania	Zgodnie z zasadami określonymi w programie
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	Działania informacyjne i animacyjne skierowane do potencjalnych beneficjentów.
Partnerstwo i współpraca	Nie dotyczy
Innowacyjność przedsięwzięcia	Nie dotyczy
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	Preferowane będą projekty, posiadające sprofilowaną ofertę do grup w niekorzystnej sytuacji

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.3.2.1. Wsparcie mieszkańców w podejmowaniu działalności gospodarczej
Charakterystyka przedsięwzięcia	<p>W ramach przedsięwzięcia udzielone zostanie wsparcie dla osób fizycznych, których utworzą nową działalność gospodarczą, której główny zakres działalności obejmuje branże czasu wolnego.</p> <p>Jako branżę czasu wolnego definiowane są następujące kody PKD:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 55.20. Z- Obiekty noclegowe turystyczne i miejsca krótkotrwałego zakwaterowania (tylko obiekty oferujące w sposób zorganizowany miejsca noclegowe – pojedyncze mieszkania/apartamenty na wynajem nie są zaliczane do tej grupy) • 55.30.Z- Pola kempingowe i pola namiotowe • 56.10.A- Restauracje i inne stałe placówki gastronomiczne • 55.10.Z- Hotele i podobne obiekty zakwaterowania • 79.12.Z- Organizatorzy turystyki • 79.90.A- Piloci wycieczek i przewodnicy turystyczni • 79.90.B- Działalność informacji turystycznej • 93.21.Z- Działalność wesołych miasteczek i parków rozrywki • 93.29.A- Działalność pokojów zagadek, domów strachu, miejsc do tańczenia i w zakresie innych form rozrywki lub rekreacji organizowanych w pomieszczeniach lub w innych miejscach o zamkniętej przestrzeni, 93.29.B- Pozostała działalność rozrywkowa i rekreacyjna, gdzie indziej niesklasyfikowana.
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba nowych przedsiębiorstw w branży czasu wolnego – 10 szt.
Beneficjenci	Osoby fizyczne
Grupy docelowe	Osoby fizyczne
Sposób realizacji	Tryb konkursowy
Budżet	€ 250 000,00
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w dwóch naborach wniosków w 2024 i 2025 roku
Warunki finansowania	do 150 tys. Premia, intensywność wsparcia do 65% Zgodnie z zasadami obowiązującymi w Programie
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	Działania informacyjne i animacyjne skierowane do potencjalnych beneficjentów.
Partnerstwo i współpraca	Nie dotyczy
Innowacyjność przedsięwzięcia	Nie dotyczy
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	Preferowane będą projekty, w ramach posiadające sprofilowaną ofertę do grup w niekorzystnej sytuacji

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.3.2.2. Wsparcie przedsiębiorstw w rozwoju usług
Charakterystyka przedsięwzięcia	<p>W ramach przedsięwzięcia udzielone zostanie wsparcie dla podmiotów z sektora MŚP, których główny zakres działalności obejmuje branżę czasu wolnego.</p> <p>Jako branżę czasu wolnego definiowane są następujące kody PKD:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 55.20.Z- Obiekty noclegowe turystyczne i miejsca krótkotrwałego zakwaterowania (tylko obiekty oferujące w sposób zorganizowany miejsca noclegowe – pojedyncze mieszkania/apartamenty na wynajem nie są zaliczane do tej grupy) • 55.30.Z- Pola kempingowe i pola namiotowe • 56.10.A- Restauracje i inne stałe placówki gastronomiczne • 55.10.Z- Hotele i podobne obiekty zakwaterowania • 79.12.Z- Organizatorzy turystyki • 79.90.A- Piloci wycieczek i przewodnicy turystyczni • 79.90.B- Działalność informacji turystycznej • 93.21.Z- Działalność wesołych miasteczek i parków rozrywki • 93.29.A- Działalność pokojów zagadek, domów strachu, miejsc do tańczenia i w zakresie innych form rozrywki lub rekreacji organizowanych w pomieszczeniach lub w innych miejscach o zamkniętej przestrzeni, • 93.29.B- Pozostała działalność rozrywkowa i rekreacyjna, gdzie indziej niesklasyfikowana.
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba przedsiębiorstw wspartych w ramach rozwoju usług branży czasu wolnego – 12 szt.
Beneficjenci	Przedsiębiorstwa z branży czasu wolnego, z sektora MŚP
Grupy docelowe	Przedsiębiorstwa z branży czasu wolnego, z sektora MŚP
Sposób realizacji	Tryb konkursowy
Budżet	€ 600 000,00
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w dwóch naborach wniosków w 2024 i 2025 roku
Warunki finansowania	<p>do 500 tys. refundacja, dotacja, intensywność wsparcia do 50%</p> <p>Zgodnie z zasadami określonymi w zasadami określonymi w Programie</p>
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	Działania informacyjne i animacyjne skierowane do potencjalnych beneficjentów.
Partnerstwo i współpraca	Nie dotyczy
Innowacyjność przedsięwzięcia	Nie dotyczy
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	Preferowane będą projekty, w ramach posiadające sprofilowaną ofertę do grup w niekorzystnej sytuacji

OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Nazwa przedsięwzięcia	P.3.2.3. Wsparcie gospodarstw rolnych w tworzeniu usług pozarolniczych
Charakterystyka przedsięwzięcia	W ramach przedsięwzięć udzielone zostanie wsparcie dla gospodarstw rolnych z obszaru LSR, które wprowadzą nowe usługi branży czasu wolnego, w ramach prowadzonego gospodarstwa, obejmujących tworzenie usług agroturystycznych lub utworzenie zagrody edukacyjnej.
Wskaźniki przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> Liczba przedsiębiorstw gospodarki wiejskiej, które otrzymają wsparcie na rozwój usług pozarolniczych, w zakresie usług branż czasu wolnego – 4 szt.
Beneficjenci	Rolnicy i domownicy gospodarstw
Grupy docelowe	Rolnicy i domownicy gospodarstw
Sposób realizacji	Tryb konkursowy
Budżet	€ 150 000,00
Harmonogram realizacji	W ramach przedsięwzięcia zaplanowana ogłoszenie konkursu w dwóch naborach wniosków w 2024 i 2025 roku
Warunki finansowania	do 150 tys. dotacja, refundacja, intensywność wsparcia (do 85%) Zgodnie z zasadami określonymi w Programie.
Rola LGD w realizacji przedsięwzięcia	Działania informacyjne i animacyjne skierowane do potencjalnych beneficjentów.
Partnerstwo i współpraca	Nie dotyczy
Innowacyjność przedsięwzięcia	Nie dotyczy
Wsparcie grup w niekorzystnej sytuacji	Preferowane będą projekty, w ramach posiadające sprofilowaną ofertę do grup w niekorzystnej sytuacji

Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

8.1. Ustanowienie procedur

Zgodnie z zapisami Statutu LDG organem powoływanym przez Walne Zebranie Członków i odpowiedzialnym za ocenę i wybór operacji do dofinansowania jest Rada Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy. Skład Rady powoływany jest spośród członków LGD, którzy nie pełnią funkcji w innych organach LGD, z zachowaniem stosownych parytetów i uwzględnieniem zapisów Statutu stanowiącym, że do Rady wybieranych jest 15 członków, z czego co najmniej połowę członków Rady stanowią przedstawiciele członków Lokalnej Grupy Działania będących partnerami gospodarczymi i społecznymi lub innymi odpowiednimi podmiotami reprezentującymi społeczeństwo obywatelskie, organizacjami pozarządowymi oraz mieszkańcami.

Bardzo istotnym faktem w składzie Rady, przyjętym w związku z realizacją niniejszej Strategii jest fakt, że 15 spośród członków Rady pełniło tę funkcję przy wdrażaniu Strategii z poprzednich perspektyw finansowych i posiada już wiedzę, doświadczenie i kompetencje do pełnionej funkcji.

W organie decyzyjnym żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji. Każda decyzja Rady poprzedzona jest weryfikacją bezstronności jej członków względem wnioskodawców. Za obsługę Rady i przygotowanie niezbędnych dokumentów odpowiadają pracownicy LGD, który również posiadają wieloletnie doświadczenie we wdrażaniu LSR. W posiedzeniach Rady uczestniczy Prezes Zarządu lub wskazany przez niego członek Zarządu w celu czuwania nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny i wyboru, poprawności dokumentacji konkursowej, zgodności formalnej.

Rada LGD pracuje zgodnie z przyjętymi określonymi w statucie dokumentami wewnętrznymi tj.:

- Regulamin Rady – dokument regulujący zasady związane ze składem Rady, zapewniający wybór operacji zgodny z zasadami RLKS,
- Księga procedur – dokument regulujący procedury wyboru operacji i oceny grantobiorców oraz zawierający zasady i kryteria wyboru operacji,

W/w dokumenty przyjęte / zaktualizowane zostaną w terminie 60 dni od podpisania umowy ramowej na realizację LSR przez LGD.

Do kompetencji Rady należy:

- ocena i wybór operacji do dofinansowania w ramach wdrażania lokalnej strategii rozwoju,
- uchwalanie i aktualizacja Procedur wyboru operacji,
- uchwalanie i aktualizacja lokalnych kryteriów wyboru,
- monitorowanie Lokalnej Strategii Rozwoju.

Kluczowe cele i założenia procedur zostaną skonsultowane z lokalną społecznością lokalną. Pracownicy LGD wspólnie z członkami Rady przygotowują dokumenty na bazie analizy dokumentów programowych dotyczących wdrażania instrumentu RLKS na lata 2021-2027, dotychczasowych doświadczeń w procesie oceny i wyboru projektów, raportu ewaluacyjnego oraz ocen i opinii dotyczących wcześniejszych procedur jakie wyrażali beneficjanci, w ankietach. Na etapie przygotowania procedur przeprowadzone zostanie testowe posiedzenie Rady, podczas którego ocenie poddane zostaną teoretyczne wnioski, aby ocenić zapisy procedury i przebieg posiedzenia i skuteczność kryteriów wyboru, pod kątem doboru wniosków najistotniejszych dla osiągnięcia zakładanych wskaźników. Podczas przygotowania procedur uwzględnione zostaną również wyniki konsultacji przeprowadzonych z wnioskodawcami poprzedniej perspektywy finansowej, którzy od strony beneficjenta opiniowali czytelność i przejrzystość dotychczasowych procedur, które w dużej mierze będą podstawą do przygotowania dokumentów. Przygotowane

procedury zostaną podane konsultacjom poprzez zamieszczenie na stronie internetowej oraz organizację spotkania konsultacyjnego. Proces konsultacji trwać będzie minimum 14 dnia, aby każdy zainteresowany mógł zabrać głos i wyrazić swoją opinię. Po przeprowadzonych konsultacjach zostaną zatwierdzone przez Radę i przedstawione do Samorządu Województwa.

Celem procedur będzie obiektywna i jawna ocena oraz wybór operacji w ramach wdrażania LSR, zgodnie z wymaganiami ustawy o RLKS oraz innymi dokumentami regulującymi zasady wdrażania LSR. Jednocześnie biorąc pod uwagę zgłaszane przez mieszkańców kwestie dotyczące stworzenia takich zasad, które uczynią proces naboru, oceny i wyboru operacji zrozumiałą, przejrzystą, dostępną i przyjazną dla wnioskodawców.

W przypadku oceny w ramach konkursów grantowych dodatkowymi elementami procedury będą elementy związane z zawarciem umowy z beneficjentem oraz jej rozliczenie na zasadach określonych w programie, z którego będą finansowane.

Przyjęte kryteria wyboru będą zgodne z kryteriami wyboru projektów ustanowionych dla Programu Fundusze Europejskie dla Pomorza w odniesieniu do danego typu projektu i właściwego funduszu (EFRR lub EFS+). Projekty wskazane w LSR będą wybierane zgodnie z zasadami i warunkami obowiązującymi dla EFS+ i EFRR, ponadto promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę Nowy Europejski Bauhaus.

8.2. Ocena wniosków

Ocena wniosków obejmować będzie trzy etapy:

- **Wstępna ocena wniosków**, polegające na ocenie formalnej wniosku o przyznanie pomocy, weryfikacji w zakresie (poprawność złożenia, zgodność z ogłoszonym naborem wniosków, zgodność pod względem spełnienia kryteriów horyzontalnych) – prowadzona przed posiedzeniem Rady, przez wyznaczonych pracowników biura i członków Zarządu w formie spełnia/nie spełnia – stanowiąca opinię dla członków Rady podczas posiedzenia.
- **Ocena zgodności z LSR** obejmująca ocenę zgodności założeń operacji z założeniami LSR (zgodność z celami, wskaźnikami, kryteriami dostępu wynikającymi z ogłoszenia o naborze wniosków) – prowadzona przez członków Rady w formie spełnia/nie spełnia.
- **Ocena pod względem kryteriów wyboru** obejmująca kryteria punktowe decydujące o ostatecznej ocenie wniosków, miejscu na liście rankingowej oraz wysokości przyznanego dofinansowania.

Procedury będą dostępne na stronie internetowej LGD Sandry Brdy oraz w biurze LGD.

8.3. Zmiana procedur

Szczegółowe zasady określające zasady wprowadzania zmiany w procedurach i kryteriach wyboru określone zostaną w Księdze Procedur. Zasady te określać będą podstawę i proces wprowadzania zmian, który każdorazowo obejmować będzie również proces konsultacji. Stałą praktyką oceny procedury jest dyskusja prowadzona po posiedzeniach Rady związanych z oceną wniosków, w ramach której sami jej członkowie opiniują przebieg posiedzenia oraz trafność dokonanego wyboru, oceny zgodnie z kryteriami. Czynnikiem, które mogą być podstawą do zmiany kryteriów, mogą być również zgłoszone uwagi, od osób nie związanych z oceną wniosku, zmiany przepisów, czy wyniki prowadzonej ewaluacji czy monitoringu.

8.4. Kryteria premiujące

Istotnym założeniem oceny wniosków jest ustanowienie kryteriów, które pozwolą na wybór projektów, które realizować będą założone cele, przedsięwzięcia i przypisane do nich wskaźniki. Dlatego dla każdego z przedsięwzięcia

przygotowane zostaną odrębne katalogi kryteriów wyboru. Ważnymi elementami oceny będzie ocena Innowacyjności planowanych operacji, partnerstwa przy realizacji projektów oraz konsultacja wniosku.

- **Innowacyjność** to zmiana mającą na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny).

Stopień oryginalności zmian:

- Kreatywne – powstają w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczą nowych produktów, usług, procesów lub organizacji.
- Imitujące- wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacji. Dotyczące nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych.
- Pozorne – w rzeczywistości nie są to innowacje w skali LSR. Są to jedynie drobne zmiany oferujące rzekome nowość

Zgodnie z przedstawioną definicją weryfikowany będzie fakt innowacyjności przedsięwzięć oraz stopień w jakim oceniany wniosek go ewentualnie spełnia, co przekładać się będzie na liczbę przyznanych punktów. Ze względu na dotychczasowe doświadczenie LGD przy ocenie „Innowacyjności” oraz trudności w rozumieniu samego pojęcia przez beneficjentów LGD w ramach działań określonych w Planie Komunikacji prowadzić będzie warsztaty animacyjne dla potencjalnych beneficjentów w zakresie innowacyjności projektów, gdzie prezentowane będą „dobre praktyki” w zakresie innowacyjności, które opracowane zostały w ramach PO WER 2014-2020 np. innovacjespoleczne.pl, innoes.pl. Rozwiązanie to jest wynikiem konsultacji prowadzonych z mieszkańcami, potencjalnymi beneficjentami – jako sposób na rozwiązanie wątpliwości w tym zakresie. Również sama ocena kryterium przez Radę przypadku innowacyjności poprzedzona zostanie dodatkową dyskusją, a dla beneficjentów przygotowanie zostanie dodatkowy formularz do wniosku, gdzie będzie mógł przedstawić i obszernie wyjaśnić i uargumentować fakt innowacyjności przedsięwzięcia.

Kryterium innowacyjności stosowane będzie w przypadku projektów nie inwestycyjnych, gdzie lokalne społeczności rzeczywiście będą mogły wykazać się innowacyjnością w zakresie rozwiązań zaplanowanych projektach „miękkich”. Innowacyjność nie będzie weryfikowana w przypadku projektów inwestycyjnych czy związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej.

- **Partnerstwo/współpraca/sieciowanie** – w ramach kryterium premiowany będzie fakt formalnego lub nie formalnego partnerstwa na rzecz realizacji projektu, deklarowana współpraca z innymi beneficjentami realizującymi zadania w ramach danego celu (sieciowanie projektów) oraz fakt wykorzystania infrastruktury, która powstała w ramach innych projektów realizowanych ze środków LSR. W ramach działań animacyjnych LGD starać się będzie animować formalne i nieformalne partnerstwa projektowe, aby poszczególne projekty nie stanowiły oddzielnych bytów, a wspólnie realizowały założone cele LSR.
- **Doradztwo indywidualne** – w trakcie naborów dostępna dla każdego wnioskodawcy będzie możliwość otrzymania dodatkowej premii punktowej za indywidualną konsultację wniosku o dofinansowanie (na zaawansowanym poziomie przygotowania). Punktowana będzie sam fakt uczestnictwa w konsultacji indywidualnych. Kryterium ma bardzo duże znaczenie pod względem jakości wniosków, które składane są do LGD, ze względu na lokalną specyfikę, kryteriów, opisów przedsięwzięć oraz fakt, że wnioski często przygotowywane są bezpośrednio przez beneficjentów, którzy nie posiadają doświadczenia w przygotowaniu dokumentacji, co często skutkuje niską jakością wniosku lub niekompletnością złożonej dokumentacji. W ramach prowadzonych konsultacji częstym problemem był również brak zrozumienia kryteriów, a fakt uczestnictwa w spotkaniach informacyjnych nie zawsze rozwiązywał wszystkie wątpliwości. Ponadto indywidualne doradztwo przynosi dodatkowe korzyści, w postaci pełnego wykorzystania oddolności samej specyfiki LSR, nawiązania ułatwia kontakt na późniejszych realizacji operacji przez beneficjenta i jest okazją do zebrania danych od beneficjenta dotyczących planowanych operacji czy ewentualnych trudności

w przygotowaniu wniosków, które przy kolejnych działaniach animacyjnych i informacyjnych będą szczególnie uwzględniane.

Rozdział VIII Plan działania

Lokalna Strategia Rozwoju obszaru działania LGD Sandry Brdy zakłada wdrożenie zaplanowanych przedsięwzięć w okresie sześciu lat- do końca 2029 roku. Przy czym znaczna większość środków finansowych wydatkowana zostanie znacznie wcześniej, aby w okresie realizacji LSR możliwe było osiągnięcie założonych wskaźników nie tylko z poziomu produktów, ale przede wszystkim też rezultatu. Szczegółowy harmonogram osiągnięcia wskaźników produktu i rezultatu przedstawiony zostały w załączniku nr 2 do LSR – Plan działania. Dodatkowym czynnikiem kształtującym plan działania są określone w umowie o warunkach i sposobie realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność są *kamienie milowe*, które determinują określony poziom kontraktacji w określonym czasie – dyscyplinują realizację LSR w zakresie wydatkowania środków. Przyjęty wraz z LSR Plan działania przygotowany został w wariacie optymistycznym tzn. realizacja wszystkich przedsięwzięć przebiega pomyślenie zarówno na poziomie LGD i Beneficjenta, jak również Samorządu Województwa. LGD zidentyfikowało jednak szereg czynników mogących mieć wpływ na potęg merytoryczny i finansowy LSR. Do zdefiniowanych zagrożeń mogących mieć wpływ na wdrażanie LSR należą m.in.:

- Brak szczegółowych wytycznych dotyczących trybu i warunków realizacji dla części z przedsięwzięć;
- Zmiany przepisów dotyczących trybów i warunków realizacji przedsięwzięć;
- Niski poziom zainteresowania realizacją przedsięwzięć w ramach LSR;
- Opóźnienia w realizacji projektów/operacji po stronie beneficjentów;
- Uciążliwe procedury związane z przygotowaniem dokumentacji związane wnioskiem o dofinansowanie;
- Trudności i ograniczenia w nawiązywaniu partnerstw projektowych;
- Trudności ograniczenia w przygotowaniu innowacyjnych koncepcji realizacji projektów/operacji.

Mając pełną świadomość, czynników ryzyka, które opracowane została przede wszystkim na bazie doświadczenia w realizacji Strategii w poprzednich perspektywach finansowych UE, czynniki te będą na bieżąco monitorowane oraz podlegać będą ewaluacji opisanej w rozdziale X. Monitoring i ewaluacja, aby wszelkie działania zaradcze i naprawcze mogły być podejmowane z odpowiednim wyprzedzeniem, zarówno w kontekście LSR jako całości jak również *kamieni milowych* określonych w umowie ramowej. Głównym narzędziem LSR do dbałości o terminowość i jakość realizacji planu działania będzie skuteczna realizacja działań w Planie Komunikacji w zakresie określonym w dokumencie przyjętym na moment opracowania LSR jak również jego stosownej modyfikacji, czy elastyczności w odpowiedzi na zaistniałe sytuacje.

Rozdział IX Plan finansowy LSR

Lokalna Strategia Rozwoju realizowana przez Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy to strategia wielofunduszowa, której bezpośrednim źródłem finansowania będą:

- Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 oraz
- Europejski Fundusz Społeczny Plus oraz Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021–2027.

Budżet LSR opracowany został zgodnie z dokumentacją konkursową na wybór LSR i przedstawiony w załączniku nr 3 do LSR - *Budżet LSR*. Uszczegółowieniem budżetu jest przedstawiony w załączniku nr 4 do LSR- *Plan wykorzystania budżetu LSR* – przedstawiano planowany harmonogram kontraktacji środków w ramach LSR, z bezpośrednich źródeł finansowania.

Szczegółowe powiązanie celów LSR z źródłami finansowania przedstawione zostały w Rozdziale V. Spójność, komplementarność i synergia natomiast zintegrowanie poszczególnych przedsięwzięć w Rozdziale VI. Cele i wskaźniki.

Po za środkami dedykowanymi LGD jako bezpośrednie źródła finansowania Strategii LGD zaplanowało uzupełnienie realizowanych przedsięwzięć, o projekty na realizację, których środki zostaną pozyskane z innych zewnętrznych źródeł finansowania. Wskazane przedsięwzięcia stanowią uzupełnienie wsparcia, wykraczają poza zakres wsparcia możliwy do realizacji w ramach PS WPR oraz FEP. Zaplanowane zadania finansowane z zewnętrznych źródeł finansowania. Ze względu na fakt, że o planowane do realizacji przedsięwzięcia LGD ubiegać się będzie w trybie konkursowym zarówno w Planie działania, jak również Planie wykorzystania budżetu zaplanowane zostały na „późniejsze” lata wdrażania LSR. Wynika to z faktu, że LGD w pierwszej kolejności dbać będzie o sprawne wdrażanie przedsięwzięć z PS WPR i FEP oraz ryzyka, że otrzymanie planowanych dotacji może wiązać się z kilkukrotnym ubieganiem się o środki. W zależności od zasad jakie będą obowiązywać w w/w konkursach LGD przystąpi do nich samodzielnie bądź w partnerstwie, z podmiotem/podmiotami z obszaru, posiadającym większe doświadczenie w pozyskiwaniu środków. Spójność przedsięwzięć, na które LGD planuje pozyskać środki z innych źródeł z założeniami programów wskazana została w Rozdziale V. Spójność, komplementarność i synergia natomiast zintegrowanie poszczególnych przedsięwzięć w Rozdziale VI. Cele i wskaźniki.

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

Lokalna Strategia Rozwoju jak każdy dokument o charakterze strategicznym wymaga sprawnego zarządzania. LSR opracowana dla obszaru działalności LGD Sandry Brdy opiera się na wszystkich podstawowych funkcjach zarządzania do których należą monitoring i ewaluacja (obok planowania, organizowania, motywowania i koordynowania). Monitoring i ewaluacja jest podstawą sukcesu realizacji każdego przedsięwzięcia, a szczególnie istotna jest przy realizacji zadania jakim jest LSR, a więc przedsięwzięcia, którego proces wdrażania określają kilkuletnie ramy czasowe, a lista zadań przewidzianych do realizacji jest bardzo szeroka i obejmuje różne aspekty rozwoju lokalnego. Podstawowym celem prowadzonych badań i analiz będzie ocena efektywności wdrażania LSR pod kątem finansowym, rzeczowym oraz społecznym. Działania prowadzone będą w taki sposób, aby na każdym etapie możliwa była ocena postępów wdrażania, funkcjonowania Stowarzyszenia oraz społecznego wymiaru realizacji LSR.

Podstawą skuteczności prowadzonych działań będzie możliwość wykrycia nieprawidłowości lub niskiej jakości, któregośkolwiek z elementów wdrażania LSR oraz możliwe było podjęcie szybkich i niezbędnych działań zmierzających do usprawnienia, poprawy lub zmiany. Efekty i wyniki podejmowanych działań związanych z monitoringiem i ewaluacją będą przedmiotem oceny i dyskusji wszystkich organów Stowarzyszenia i na podstawie ich wyników podejmowane będą decyzje o wprowadzeniu zmian lub przygotowaniu propozycji takich zmian, zgodnie z procedurami określającymi zasady aktualizacji LSR.

Posługując się doświadczeniami z wdrażania LSR we wcześniejszych okresach programowania, dostępną literaturą oraz analizą danych zebranych podczas poszczególnych etapów konsultacji opracowane zostały zasady i procedury dokonywania ewaluacji i monitorowania wdrażania LSR.

10.1. Monitoring

Monitoring, w najbardziej syntetycznym ujęciu, to sprawdzenie osiąganych wyników w odniesieniu do określonych wcześniej oczekiwań. Obejmuje on systematyczne zbieranie informacji dotyczących użytych zasobów i uzyskanych efektów w ramach podjętej interwencji. Pozwala określić, czy realizacja interwencji postępuje tak, jak pierwotnie zakładano i wprowadzić w razie potrzeby odpowiednie korekty.⁷

Monitoring prowadzony będzie na bieżąco i obejmować będzie wszystkie działania realizowane przez Stowarzyszenie za jego prowadzenie odpowiedzialni będą pracownicy biura przy współpracy z Zarządem. Monitoring obejmować będzie: ilościową i jakościową weryfikację realizowanych działań, postęp finansowy, zgodność z założonymi planami oraz stopień osiągnięcia poszczególnych wskaźników. Szczegółowo zakres i przedmiot monitoringu przedstawiono w układzie tabelarycznym.

---

⁷ PODRĘCZNIK MONITORINGU I EWALUACJI LOKALNYCH STRATEGII ROZWOJU

Obszar monitoringu	Plan komunikacji	Plan działania	Plan finansowy	Zarządzanie LSR
Wykonawca - kto?	Dyrektor biura LGD	Dyrektor biura oraz Prezes	Dyrektor biura oraz Zarząd	Zarząd LGD Rada LGD Walne zebranie LGD
Przedmiot - co?	Postęp realizacji Planu Komunikacji, jakość realizacji Planu Komunikacji, zgodność założonego harmonogramu w ujęciu rocznym z bieżącym postępem	Analiza i ocena planowanych harmonogramów naborów wniosku oraz przebiegu ogłoszonych konkursów. Analiza i ocena kart doradczych wniosków konsultowanych przed złożeniem. Monitoring realizowanych projektów od momentu decyzji o wybraniu operacji do płatności końcowej.	Analiza danych dotyczących kontraktacji i płatności na rzecz beneficjentów, analiza stopnia realizacji operacji przez beneficjentów	Analiza danych z bieżącego monitoringu wcześniejszych obszarów. Analiza procedury naboru i oceny wniosków (poziom zainteresowania, stopień wykorzystania alokacji, ewentualne odwołania od oceny Rady)
Moment realizacji - kiedy?	Dane zbierane są na bieżąco, w ujęciach tabelarycznych, narastających odpowiednio do okresu i postępu realizacji zadań	Minimum raz na kwartał w zakresie harmonogramu naboru wniosków oraz postępu przygotowania i realizacji operacji przez beneficjentów oraz minimum raz na dwa tygodnie w zakresie trwających naborów wniosków	Minimum raz na kwartał aktualizacji dostępnych danych w ujęciu tabelarycznym	Bieżąca ocena wdrażania wszystkich aspektów wdrażania LSR przeprowadzana minimum raz do roku w zakresie wszystkich obszarów wdrażania przez Walne Zebranie LGD. Systematycznie po każdym naborze wniosków przez Radę LGD w zakresie analizy procedury naboru i oceny wniosków.
Cel - po co?	Bieżący monitoring podstawowych zadań LGD, ocena jakości i terminowości, narzędzie umożliwią dalsze planowanie	Ocena prawdopodobieństwa osiągnięcia zakładanych efektów wynikających z ogłoszonych naborów wniosków oraz zrealizowania operacji i wskaźników przez beneficjentów wybranych do	Ocena postępu finansowego wdrażania LSR, ocena zgodności planu z poziomem realizacji, ocena postępu pod kątem kamieni milowych, ocena prawdopodobieństwa	Ocena postępu wdrażania LSR, w zakresie każdego z obszarów.

		dofinansowania przez LGD	terminowej realizacji przedsięwzięć i celów	
Sposób realizacji - jak?	Dane z bieżącej dokumentacji projektowej, ankiety indywidualne, wywiady indywidualne z uczestnikami zadań realizowanych w ramach Planu Komunikacji	Monitoring telefoniczny, analiza danych z kart doradczych, spotkania indywidualne w biurze i u beneficjenta, ankiety indywidualne,	Dane finansowe zbierane będą na podstawie informacji przekazywanych przez Samorząd Województwa oraz beneficjentów poprzez monitoring indywidualny i sprawozdania z realizacji operacji	Zestawienie danych monitoringowych z pozostałych obszarów monitoringu oraz danych od przedstawicieli Rady i biura dotyczących naborów wniosków
Efekt	Stały dostęp do zbieranych danych dla pracowników biura i członków Zarządu. Prezentacja i analiza postępu realizacji minimum raz na miesiąc Prezesowi i raz na kwartał członkom Zarządu (osobiście lub drogą elektroniczną)	Bieżący dostęp do danych dotyczących postępu realizacji Planu działania dla pracowników i członków Zarządu. Prezentacja i analiza postępu realizacji członkom Zarządu co najmniej raz na kwartał (osobiście lub drogą elektroniczną)	Dane w ujęciu tabelarycznym przygotowywane raz na kwartał i prezentowane członkom Zarządu (osobiście lub drogą elektroniczną). W okresie na pół roku przed terminem realizacji kamieni milowych raz na miesiąc	Przygotowanie sprawozdania z realizacji LSR uwzględniającego wszystkie wskazane aspekty
Wnioski	W przypadku nieuzasadnionych odstępstw stanowią podstawę do aktualizacji Harmonogramu Planu Komunikacji oraz podjęcia działań zaradczych	W przypadku nieuzasadnionych odstępstw stanowią podstawę do intensyfikacji działań animacyjnych i doradczych lub aktualizacji Harmonogramu naboru wniosków lub podjęcia działań zaradczych	W przypadku nieuzasadnionych odstępstw stanowią podstawę do intensyfikacji działań animacyjnych i doradczych, aktualizacji Harmonogramu naboru wniosków lub aktualizacji LSR	W przypadku uzasadnionych odstępstw możliwość podjęcia decyzji o przygotowaniu planu naprawczego lub przeprowadzenia zewnętrznej ewaluacji bądź aktualizacji poszczególnych elementów LSR

10.2. Ewaluacja

Ewaluacja to w najbardziej ogólnym znaczeniu oszacowanie jakości, wartości i znaczenia. Bardziej rozbudowane definicje odnoszą się do charakterystycznych cech ewaluacji, wskazując m.in., że jest to systematyczne badanie prowadzone z użyciem zróżnicowanych metod, złożone ze zbierania danych, analizy, oceny oraz informowania o wynikach. Jego celem jest oszacowanie (w odniesieniu do jasno sformułowanych kryteriów) jakości i wartości procesu oraz efektów wdrażania interwencji publicznych.⁸

Ewaluacja LSR jeżeli nie będzie dodatkowej potrzeby przeprowadzona zostanie dwukrotnie:

1. Ewaluacja mid-term (śródkresowa) – około jednego roku przed terminem osiągnięcia kamieni milowych w 2026 roku.
2. Ewaluacja ex-post (ewaluacja zewnętrzna) – nie wcześniej niż w 2027 roku.

Dodatkowo ewaluacja może zostać przeprowadzona na wniosek Walne Zebrania Członków lub Zarządu LGD, w sytuacji niskiej oceny wdrażania na podstawie wyników monitoringu.

Ewaluacja dotyczyć będzie:

- oceny efektywności i jakości wdrażania w obszarach, jakie wskazane zostały jako obszary monitoringu LSR;
- oceny wpływu na główne zdefiniowane problemy obszaru LSR i występujące bariery w jego rozwoju oraz potencjału obszaru w kontekście wdrażania LSR;
- oceny wsparcia realizowanego na rzecz grup w szczególnie trudnej sytuacji;
- społecznego wymiaru realizacji LSR;
- wartości dodanej podejścia Leader w kontekście lokalnym.

Efektem przeprowadzonej ewaluacji zewnętrznej powinien być raport końcowy, który LGD umieści na swojej stronie internetowej do publicznej wiadomości.

Wyniki ewaluacji stanowiąc będą zobowiązujące rekomendacje do wdrożenia przez Zarząd LGD oraz stanowiąc będą źródło danych do opracowania kolejnych dokumentów o charakterze strategicznym.

---

⁸ PODRĘCZNIK MONITORINGU I EWALUACJI LOKALNYCH STRATEGII ROZWOJU

Wykaz wykorzystanej literatury

1. PODRĘCZNIK MONITORINGU I EWALUACJI LOKALNYCH STRATEGII ROZWOJU, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2017
2. Monitoring rozwoju o obszarów wiejskich. Etap IV, IRWiR PAN, Warszawa 2022r.

Załączniki do LSR

Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1. Zachowanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego	grupy docelowe/ wnioskodawca/grantobiorca	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
€ 405 301,82	P.1.1.1. Ochrona bioróżnorodności na obszarach cennych przyrodniczo	Jednostki Sektora Finansów Publicznych, organizacje pozarządowe, osoby prawne	Tryb Konkursowy
€ 382 745,76	P.1.2.1. Wyposażenie obiektów infrastruktury publicznej w urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej.	Jednostki Sektora Finansów Publicznych, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy
€ 200 000,00	P.1.2.2. Wyposażenie indywidualnych gospodarstw domowych w urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej.	osoby fizyczne	Projekt grantowy
€ 40 000,00	P.1.3.1. Wsparcie dla inicjatyw wzmacniających świadomość ekologiczną i kulturową obszaru	organizacje pozarządowe	Tryb Konkursowy
€ 35 000,00	P.1.3.2. Wsparcie aktywizacji mieszkańców na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego	organizacje pozarządowe	Tryb Konkursowy

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.2. Rozwój kapitału społecznego i poprawa jakości życia mieszkańców	grupy docelowe/ wnioskodawca/grantobiorca	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
€ 634 117,33	P.2.1.1. Wsparcie inicjatyw na rzecz trwałych miejsc świadczenia usług społecznych	Jednostki Sektora Finansów Publicznych, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy
€ 317 058,67	P.2.1.2. Tworzenie i rozwój infrastruktury usług społecznych	Jednostki Sektora Finansów Publicznych, organizacje pozarządowe	Tryb Konkursowy
€ 50 000,00	P.2.1.3. Wsparcie dla inicjatyw ograniczających marginalizację społeczną mieszkańców obszarów wiejskich	organizacje pozarządowe	Tryb Konkursowy
€ 375 000,00	P.2.2.1. Tworzenie i rozwój infrastruktury publicznej z funkcjami społecznymi	Jednostki Sektora Finansów Publicznych	Tryb Konkursowy
€ 25 000,00	P.2.2.2. Wsparcie inicjatyw kształtujących rozwój kapitału społecznego	organizacje pozarządowe	Tryb Konkursowy
€ 25 000,00	P.2.2.3. Wdrażanie stabilnych podstaw do budowy kapitału społecznego	organizacje pozarządowe	Tryb Konkursowy

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.3. Wzmocnienie konkurencyjności regionu i rozwój oferty kluczowych branż	grupy docelowe/ wnioskodawca/grantobiorca	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
€ 582 745,76	P.3.1.1. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury turystyki	Jednostki Sektora Finansów Publicznych	Tryb Konkursowy
€ 450 000,00	P.3.1.2. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury rekreacji	Jednostki Sektora Finansów Publicznych	Tryb Konkursowy
€ 250 000,00	P.3.2.1. Wsparcie mieszkańców w podejmowaniu działalności gospodarczej	osoby fizyczne	Tryb Konkursowy
€ 600 000,00	P.3.2.2. Wsparcie przedsiębiorstw w rozwoju usług	Przedsiębiorstwa z branży czasu wolnego, z sektora MŚP	Tryb Konkursowy
€ 150 000,00	P.3.2.3. Wsparcie gospodarstw rolnych w tworzeniu usług pozarolniczych	rolnicy i domownicy	Tryb Konkursowy

Formularz 2: Plan działania

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	
C.1.	Zachowanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego													
Przedsięwzięcie P.1.1.1.1. Ochrona bioróżnorodności na obszarach cennych przyrodniczo	PLRO070 - Powierzchnia siedlisk wspieranych w celu uzyskania lepszego statusu ochrony – 50 [ha]	0	0,00%	0	0,00%	40	80,00%	50	100,00%	50	100,00%	50	100,00%	FEP
	PLRO072 – Powierzchnia parków krajobrazowych objętych wsparciem w ramach realizacji zadań objętych planami ochrony - 25 [ha]	0	0,00%	0	0,00%	15	60,00%	25	100,00%	25	100,00%	25	100,00%	
	RCO080 - Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność - 1 sztuka	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	
	RCO074 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego – 1300 os.	0	0,00%	0	0,00%	800	61,53%	1300	100,00%	1300	100,00%	1300	100,00%	
	Liczba zrealizowanych operacji z zakresu ochrony i bioróżnorodności – 3 sztuki	0	0,00%	0	0,00%	2	66,67%	3	100,00%	3	100,00%	3	100,00%	

Przedsięwzięcie P.1.2.1. Wyposażenie obiektów infrastruktury publicznej w urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej.	Liczba obiektów publicznych lub społecznych wyposażonych w magazyny energii elektrycznej – 25 sztuk	0	0,00%	8	32,00%	16	64,00%	25	100,00%	25	100,00%	25	100,00%	FEP
	PLRO208 - Pojemność magazynów energii elektrycznej – 0,4 - MWh	0	0,00%	0,1	25,00%	0,2	50,00%	0,4	100,00%	0,4	100,00%	0,4	100,00%	
	Liczba mieszkańców korzystających z obiektów wyposażonych w magazyny energii – 2500 os.	0	0,00%	600	24,00%	1500	60,00%	2500	100,00%	2500	100,00%	2500	100,00%	
	RCO080 - Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność – 1 sztuka	0	0,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	
	RCO074 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego - 2500 os.	0	0,00%	600	24,00%	1500	60,00%	2500	100,00%	2500	100,00%	2500	100,00%	
	Liczba gospodarstw domowych wyposażonych w magazyny energii elektrycznej – 25 sztuk	0	0,00%	0	0,00%	25	100,00%	25	100,00%	25	100,00%	25	100,00%	FEP
Przedsięwzięcie P.1.2.2. Wyposażenie indywidualnych gospodarstw domowych w urządzenia do gromadzenia energii elektrycznej.	PLRO208 - Pojemność magazynów energii elektrycznej – 0,2 - MWh	0	0,00%	0	0,00%	0,1	50,00%	0,2	100,00%	0,2	100,00%	0,2	100,00%	
	Liczba mieszkańców korzystających z obiektów wyposażonych w magazyny energii – 80 os.	0	0,00%	0	0,00%	40	50,00%	80	100,00%	80	100,00%	80	100,00%	

	RCO080 - Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność – 1 sztuka	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	
	RCO074 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego -80 os.	0	0,00%	0	0,00%	40	50,00%	80	100,00%	80	100,00%	80	100,00%	
Przedsięwzięcie P.1.3.1. Wsparcie dla inicjatyw wzmacniających świadomość ekologiczną i kulturową obszaru	Liczba operacji wzmacniających świadomość ekologiczną i kulturową osób młodych – 3 sztuki	0	0,00%	1	33,33%	2	66,67%	3	100,00%	3	100,00%	3	100,00%	PS WPR
	Liczba operacji innowacyjnych – 3 sztuki	0	0,00%	1	50,00%	1	50,00%	2	100,00%	2	100,00%	2	100,00%	
	Liczba osób objętych wsparciem – 150 os.	0	0,00%	50	33,33%	100	66,67%	150	100,00%	150	100,00%	150	100,00%	
Przedsięwzięcie P.1.3.2. Wsparcie aktywizacji mieszkańców na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego	Liczba operacji wzmacniających świadomość ekologiczną i kulturową osób młodych – 3 sztuki	0	0,00%	1	33,33%	2	66,67%	3	100,00%	3	100,00%	3	100,00%	PS WPR
	Liczba operacji innowacyjnych – 2 sztuki	0	0,00%	1	50,00%	1	50,00%	2	100,00%	2	100,00%	2	100,00%	
	Liczba osób objętych wsparciem – 150 os.	0	0,00%	50	33,33%	100	66,67%	150	100,00%	150	100,00%	150	100,00%	

Wskaźnik rezultatu W.1.1(1)	R.42 Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego – 300 os.	0		100		200		300		300		300		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.2(2)	PLRR011 - Ilość zaoszczędzonej energii elektrycznej – 75- MWh/rok	0		0		37		75		75		75		FEP
Wskaźnik rezultatu W.1.2(3)	Zmagazynowana energia ze źródeł odnawialnych – 75 MWh/rok	0		0		37		75		75		75		FEP
Wskaźnik rezultatu W.1.3(2)	RCR095 - Ludność mająca dostęp do nowej lub udoskonalonej zielonej infrastruktury – 1300 os.	0		0		910		1300		1300		1300		FEP

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	
C.2.	Rozwój kapitału społecznego i poprawa jakości życia mieszkańców													
Przedsięwzięcie P.2.1.1.1. Wsparcie inicjatyw na rzecz trwałych miejsc świadczenia usług społecznych	PLKLC002 - Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie – 80 osób	0	0,00%	20	25,00%	40	50,00%	80	100,00%	80	100,00%	80	100,00%	FEP
	EEO12 – Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie – 40 osób	0	0,00%	10	25,00%	20	50,00%	40	100,00%	40	100,00%	40	100,00%	
	Liczba zrealizowanych zadań grantowych z zakresu świadczenia usług społecznych – 10 szt.	0	0,00%	2	20,00%	4	40,00%	10	100,00%	10	100,00%	10	100,00%	
Przedsięwzięcie P.2.1.2. Tworzenie i rozwój infrastruktury usług społecznych	RCO065 - Pojemność nowych lub zmodernizowanych lokali socjalnych – 80 miejsc	0	0,00%	20	25,00%	40	50,00%	80	100,00%	80	100,00%	80	100,00%	FEP
	PLRO205 - Liczba wspartych obiektów, w których realizowane są usługi społeczne – 4 sztuki	0	0,00%	1	25,00%	3	75,00%	4	100,00%	4	100,00%	4	100,00%	
	RCO080 - Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność – 1 sztuka	0	0,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	
	RCO074 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego – 80 osób	0	0,00%	20	25,00%	40	50,00%	80	100,00%	80	100,00%	80	100,00%	

Przedsięwzięcie P.2.1.3. Wsparcie dla inicjatyw ograniczających marginalizację społeczną mieszkańców obszarów wiejskich	Liczba operacji skierowanych do seniorów – 3 szt.	0	0,00%	1	33,33%	2	66,67%	3	100,00%	3	100,00%	3	100,00%	
	Liczba operacji innowacyjnych – 2 szt.	0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	2	100,00%	2	100,00%	2	100,00%	
	Liczba osób objętych wsparciem – 90 os.	0	0,00%	30	33,33%	60	66,67%	90	100,00%	90	100,00%	90	100,00%	
Przedsięwzięcie P.2.2.1. Tworzenie i rozwój infrastruktury publicznej z funkcjami społecznymi	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury społecznej poprawiających dostęp do usług lub infrastruktury seniorom - 5 szt.	0	0,00%	2	40,00%	4	80,00%	5	100,00%	5	100,00%	5	100,00%	PS WPR
	Liczba osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury społecznej – 1000 os.	0	0,00%	400	40,00%	800	80,00%	1000	100,00%	1000	100,00%	1000	100,00%	
Przedsięwzięcie P.2.2.2. Wsparcie inicjatyw kształtujących rozwój kapitału społecznego	Liczba operacji– 2 szt.	0	0,00%	1	50,00%	1	50,00%	2	100,00%	2	100,00%	2	100,00%	PS WPR
	Liczba operacji innowacyjnych – 1 szt.	0	0,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	
	Liczba osób objętych wsparciem – 50 os.	0	0,00%	25	50,00%	25	50,00%	50	100,00%	50	100,00%	50	100,00%	
Przedsięwzięcie P.2.2.3. Wsparcie inicjatyw kształtujących rozwój kapitału społecznego	Liczba operacji– 1 szt.	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	PS WPR
	Liczba operacji innowacyjnych – 1 szt.	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	

	Liczba osób objętych wsparciem – 50 os.	0	0,00%	0	0,00%	50	100,00%	50	100,00%	50	100,00%	50	100,00%	
Wskaźnik rezultatu W.2.1(1)	R.42 Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego – 190 os.	0		55		120		190		190		190		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.1(2)	R.41. Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR – 1000 os.	0		400		800		1000		1000		1000		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.2(1)	PLKLCR02 - Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej – 80 miejsc	0		20		40		80		80		80		FEP
Wskaźnik rezultatu W.2.2(2)	RCR067 - Roczna liczba użytkowników nowych lub zmodernizowanych lokali socjalnych – 80 [użytkownicy / rok]	0		0		20		60		80		80		FEP

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	
C.3.	Wzmocnienie konkurencyjności regionu i rozwój oferty kluczowych branż													
Przedsięwzięcie P.3.1.1. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury turystyki	RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem – 5 szt.	0	0,00%	2	40,00%	4	80,00%	5	100,00%	5	100,00%	5	100,00%	FEP
	PLRO132 - Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS) – 5 szt.	0	0,00%	2	40,00%	4	80,00%	5	100,00%	5	100,00%	5	100,00%	
	RCO080 - Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność – 1 szt.	0	0,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	
	RCO074 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego – 1000 os.	0	0,00%	400	40,00%	800	80,00%	1000	100,00%	1000	100,00%	1000	100,00%	
Przedsięwzięcie P.3.1.2. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury rekreacji	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury rekreacyjnej poprawiających dostęp infrastruktury rekreacyjnej - 5 szt.	0	0,00%	1	20,00%	4	80,00%	5	100,00%	5	100,00%	5	100,00%	PS WPR

	Liczba osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury rekreacyjnej – 1000 os.	0	0,00%	200	20,00%	800	80,00%	1000	100,00%	1000	100,00%	1000	100,00%	
Przedsięwzięcie P.3.2.1. Wsparcie mieszkańców w podejmowaniu działalności	Liczba nowych przedsiębiorstw w branży czasu wolnego – 10 szt.	0	0,00%	5	50,00%	10	100,00%	10	100,00%	10	100,00%	10	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.3.2.2. Wsparcie przedsiębiorstw w rozwoju	Liczba przedsiębiorstw wspartych w ramach rozwoju usług branży czasu wolnego – 12 szt	0	0,00%	6	50,00%	12	100,00%	12	100,00%	12	100,00%	12	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.3.2.3. Wsparcie gospodarstw rolnych w tworzeniu usług pozarolniczych	Liczba operacji przedsiębiorstw gospodarki wiejskiej, które otrzymają wsparcie na rozwój usług pozarolniczych, w zakresie usług branż czasu wolnego – 4 szt.	0	0,00%	2	50,00%	3	75,00%	4	100,00%	4	100,00%	4	100,00%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.1(1)	R.37 Nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR – 22 miejsca pracy	0		11		22		22		22		22		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.1(2)	R.41. Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR – 1000 os.	0		200		800		1000		1000		1000		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.2(1)	RCR077 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem – 1000 os./rok	0		0		400		800		1000		1000		FEP

Formularz 3: Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR

Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	(EUR)
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	€ 2 000 000,00	€ 1 887 852,01	€ 634 117,33	€ 4 521 969,34
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	€ 462 500,00	€ -	€ -	€ 462 500,00
Razem	€ 2 462 500,00	€ 1 887 852,01	€ 634 117,33	€ 4 984 469,34

* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.

** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.

Formularz 4: Plan wykorzystania budżetu LSR

Fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31-12-2024		31-12-2025		30-06-2026		31-12-2026		31-12-2027		31-12-2028		31-12-2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	€ 300 000,00	15,00%	€ 1 200 000,00	60,00%	€ 1 550 000,00	77,50%	€ 2 000 000,00	100,00%	€ 2 000 000,00	100,00%	€ 2 000 000,00	100,00%	€ 2 000 000,00	100,00%
EFRR	€ -	0,00%	€ 1 000 000,00	52,97%			€ 1 800 000,00	95,35%	€ 1 887 852,01	100,00%	€ 1 887 852,01	100,00%	€ 1 887 852,01	100,00%
EFS+	€ -	0,00%	€ 200 000,00	31,54%			€ 484 117,33	76,35%	€ 634 117,33	100,00%	€ 634 117,33	100,00%	€ 634 117,33	100,00%
RAZEM	€ 300 000,00	6,63%	€ 2 400 000,00	53,07%	€ 1 550 000,00	34,28%	€ 4 284 117,33	94,74%	€ 4 521 969,34	100,00%	€ 4 521 969,34	100,00%	€ 4 521 969,34	100,00%